

TALENTEN IN DRENTHE

Een inventarisatie van de mogelijkheden tot culturele talentontwikkeling in de provincie Drenthe vanuit aanbieders- en gebruikersperspectief

Talenten in Drenthe

Een inventarisatie van de mogelijkheden tot culturele talentontwikkeling in de provincie Drenthe vanuit aanbieders- en gebruikersperspectief.

Anoek Houben, maart 2019

COLOFON

Talentontwikkeling in de provincie Drenthe:

Een inventarisatie van de mogelijkheden tot culturele talentontwikkeling in de provincie Drenthe vanuit aanbieders- en gebruikersperspectief.

Auteur

Anoek Houben

2019

Met medewerking van

Barend van Heusden

Michiel van der Kaaij

Marjelle Over

Marieke Vegt

In opdracht van

Provincie Drenthe

Uitgever

Stichting Kunst en Cultuur

Dr. Nassaulaan 5

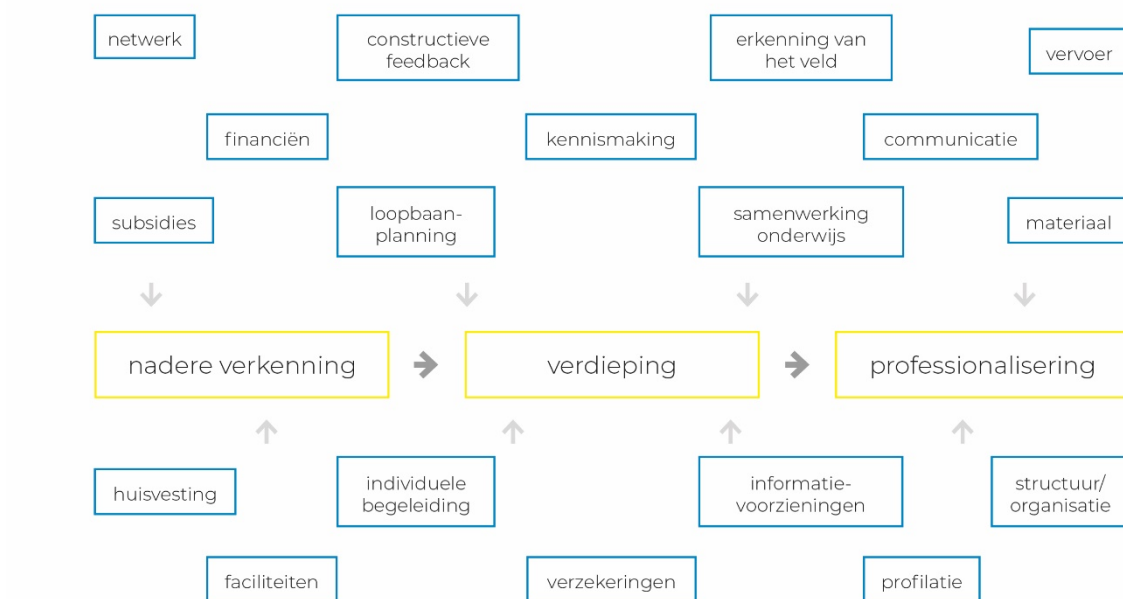
9401 HJ Assen

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

In opdracht van de provincie Drenthe en de Stichting Kunst en Cultuur zijn tussen september 2018 en januari 2019 de mogelijkheden tot talentontwikkeling in de culturele sector in Drenthe onderzocht. Deskresearch naar 274 culturele organisaties heeft het buitenschoolse aanbod dat gericht is op talentontwikkeling in kaart gebracht. Dit onderzoek is aangevuld met informatie over de stand van zaken en eventuele problemen in het veld door het invullen van vragenlijsten door 100 aanbieders, 44 ouders en 27 jongeren. Daarna zijn de onderzoeksresultaten uit de deskresearch en de vragenlijsten verder uitgediept in 14 interviews; 6 met aanbieders, 5 met gebruikers en 3 met ouders van gebruikers.

In het onderzoek is een aantal cultuurdisciplines nader uitgelicht: popmuziek, klassieke muziek, beeldende kunst, theater, dans en film en media. In elk van deze disciplines is geprobeerd een stand van zaken in kaart te brengen, plus eventuele problemen van aanbieders en gebruikers. Het aanbod van organisaties is verdeeld over vier fases van talentontwikkeling: kennismaking, nadere verkenning, verdieping en professionalisering. Het onderzoek richt zich voornamelijk op de laatste drie fases van talentontwikkeling. De fase kennismaking komt minder aan bod, omdat tijdens het onderzoek een waarschijnlijke link met cultureel aanbod in het onderwijs is gevonden. Dit viel echter niet binnen de omvang van het onderzoek en behoeft nadere bestudering.

Een succesvolle leerlijn talentontwikkeling is een leerlijn met aanbod van alle fases en is afhankelijk van externe invloeden als financiën, structuur, en communicatie. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen inhoud (aanbod in de fases van talentontwikkeling) en randvoorwaarden van talentontwikkeling. De inhoud is per discipline verschillend; er kan niet gesproken worden van een leerlijn die één op één over te nemen is op andere disciplines. Het is dus beter om de inhoud van het aanbod over te laten aan het veld, in lijn met landelijk, provinciaal en gemeentelijk beleid. Het aanbod is echter wel afhankelijk van randvoorwaarden waarmee een succesvolle leerlijn talentontwikkeling valt of staat; bijvoorbeeld door problemen op het gebied van financiën of communicatie. Dit sluit aan bij de structuur van (top)talentontwikkelingstrajecten in de sport, waar niet alleen aandacht is voor de inhoud van de lessen, maar ook voor vervoer, verzekeringen, financiën, structuur en organisatie, communicatie en andere randvoorwaarden. Samen worden die ook als belangrijke onderdelen van topsport gezien (zie figuur 36 en TopLink van TopSport NOORD).

Figuur x: een succesvolle keten van talentontwikkeling met randvoorwaarden¹ (naar: TopSport NOORD, 2019).

Het huidige onderzoek geeft dus antwoord op de vraag hoe in de betreffende gemeente of discipline talentontwikkeling samen met het veld verbeterd kan worden. De inhoud moet hierbij aan het veld overgelaten worden, terwijl (lokale) overheden en instellingen de randvoorwaarden van talentontwikkeling kunnen faciliteren. De randvoorwaarden die problemen opwerpen voor organisaties en gebruikers zijn onder te brengen in verschillende categorieën: 1) communicatie, en 2) praktische problemen. Hieronder komen deze problemen aan bod. Daarna volgt een korte stand van zaken over de inhoud van het aanbod in Drenthe, naar aanleiding van het aanbod in de disciplines en de fases van talentontwikkeling.

1.1.1 Randvoorwaarde: communicatie

Gebruikers en hun ouders kunnen niet altijd het gewenste aanbod in de buurt vinden. Dit kan liggen aan de communicatie van de aanbieders. Een aantal aanbieders geeft aan op zichzelf aangewezen te zijn voor communicatie en PR en zij vinden het soms lastig om (potentiële) gebruikers te vinden.

Maar ook tussen de aanbieders zelf ontbreekt het soms aan communicatie, met negatieve gevolgen voor een lopende leerlijn. Dit uit zich vooral in de disciplines klassieke muziek, beeldende kunst en vormgeving en film en media. Bij de eerste twee disciplines ligt dat niet per se aan de omvang – zij behoren tot de disciplines met het grootste aanbod in de provincie – maar aan gebrek aan organisatie of (online) verzamelplekken. De meeste aanbieders in deze disciplines zijn particulier.

¹ N.B. dit schema is gemaakt vanuit het perspectief van het talent. Dit betekent dat randvoorwaarden als 'subsidies' en 'samenwerking onderwijs' gaan over of er persoonlijke subsidies door talenten aangevraagd kunnen worden, of dat er een goede samenwerking met de (middelbare) school is die het talent niet belemmert in zijn of haar ontwikkeling.

Met het wegvallen van de meeste georganiseerde kunstencentra is voor deze disciplines ook structuur weggevallen, en is de communicatie en structuur grotendeels overgelaten aan de aanbieders zelf. Aanbieders geven opvallend vaak aan niet te weten hoe het met het aanbod in hun eigen discipline gesteld is. De vraag is dus of zij deze communicatie en structuur op dit moment zelf kunnen aanbrengen in hun discipline.

Ook geven aanbieders onafhankelijk van een discipline aan een (online) verzamelplek of broedplaats te missen waar aanbieders, cursisten en (semi-) professionelen elkaar kunnen tegenkomen. Volgens een aantal aanbieders kan dit de communicatie zowel binnen als tussen disciplines bevorderen. Dit alles sluit aan bij het beleidsplan 2016-2020 van het K&C waar door kunstencentra wordt uitgesproken dat er een “sterke urgentie [is] om de culturele infrastructuur die behoorlijk versnipperd is geraakt weer structuur en vorm te geven” (K&C, 2016). Volgens één geïnterviewde zouden de bibliotheken in Drenthe, naar voorbeeld van bibliotheek Hoogeveen en bibliotheken in Friesland, een rol in talentontwikkeling kunnen spelen op het gebied van aanbod, en advies over de ontwikkeling van nieuw aanbod.

1.1.2 Randvoorwaarde: praktische problemen

Aanbieders geven aan dat ze niet altijd waardering vinden voor hun werk in de maatschappij of bij (lokale) overheid. Ze voeren hun vak met plezier uit, maar soms missen ze aansluiting met lokale besluiten op sociaal of financieel gebied. Aanbieders vinden het lastig subsidies binnen te halen en begrijpen niet altijd waarom ze wel of geen subsidie krijgen. Hierdoor kunnen ze het gewenste aanbod t.b.v. talentontwikkeling niet altijd opzetten of uitbreiden. Uit recente (lokale) beleidsplannen blijkt dat de meeste gemeenten die bevordering van talentontwikkeling als doel op hun agenda hebben staan en dit samen met het bestaande culturele veld willen doen. Er is in een aantal gemeenten voor de nabije toekomst dus wel de intentie om samen te werken met het culturele veld.

Bij de gebruikers is sprake van een praktisch probleem van heel andere aard. In interviews met jonge talenten die zich al verder in het traject tot professional bevinden, wordt door iedereen aangegeven dat ze samenwerking met hun (middelbare) school missen. Culturele toptalenten moeten veel moeite doen om vrij te krijgen voor activiteiten met betrekking tot hun ontwikkeling, terwijl activiteiten die die ontwikkeling bevorderen soms onder schooltijd plaatshebben. Soms hebben ze door optredens of lessen 's avonds weinig tijd voor huiswerk. Hun (middelbare) school heeft hier niet altijd begrip of ruimte voor, wat door deze jonge talenten als belemmering wordt gezien.

1.1.3 Inhoud: het (ontbreken van) aansluitend aanbod

In sommige gevallen blijkt dat aanbod ontbreekt of slecht aansluit bij de wensen van (potentiële) gebruikers. In de kleinere gemeenten van Drenthe is weinig aanbod van culturele activiteiten die talentontwikkeling bevorderen. Het aanbod is gecentreerd in de gemeenten Assen en Emmen. De rest van de gemeenten heeft veel minder aanbod, en (ouders van) gebruikers geven dan ook aan dat ze aanbod in deze gemeenten missen. Hierbij wordt soms ook de afstand tot cursussen (in verder gelegen gemeenten of plaatsen) als belemmering genoemd. Dit sluit aan bij eerder onderzoek naar de relatie tussen het deelnemen aan culturele activiteiten en de afstand tot de dichtstbijzijnde cursus. Hoe groter de afstand, hoe minder waarschijnlijk kinderen deelnemen aan culturele activiteiten buiten schooltijd (Vermeersch, 2016). Welk aanbod er specifiek ontbreekt in de kleine

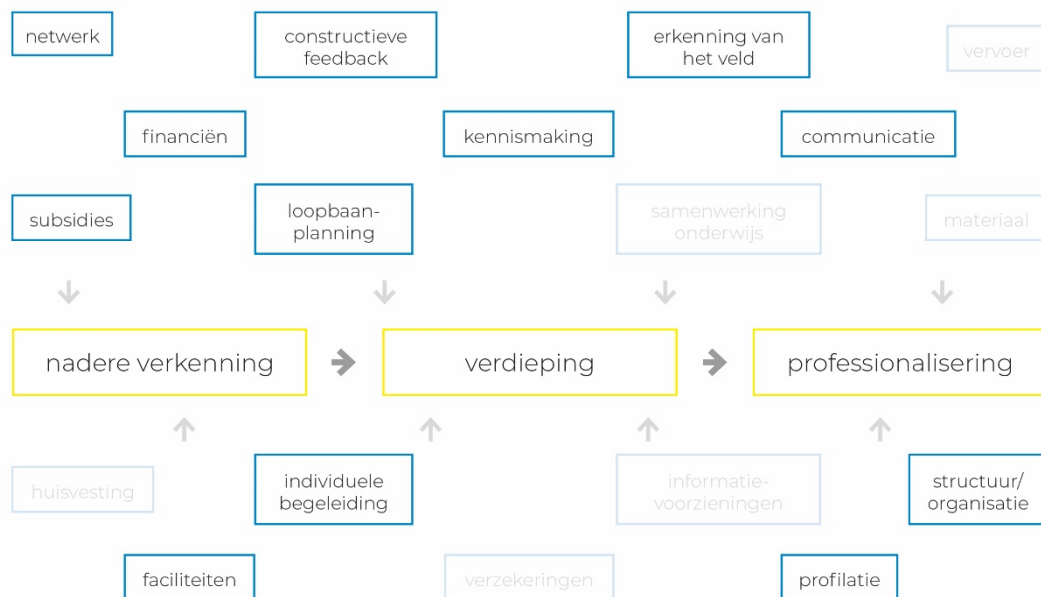
gemeenten van Drenthe is vanwege de beperkte steekproef niet te zeggen. Om hier achter te komen moet marktonderzoek naar de vraag in de lokale gemeenschap worden gedaan, of kan samengewerkt worden met lokale organisaties zoals welzijnsorganisaties, bibliotheken en buurtcentra om aanbod te ontwikkelen dat bij de lokale gemeenschap past. In sommige gevallen gebeurt dit al, bijvoorbeeld in de gemeente Hogeveen d.m.v. samenwerkingen van SCALA, de bibliotheken en particulieren.

Ook op provinciaal niveau zijn problemen met het ontbreken van aansluitend aanbod. De aangeboden culturele activiteiten zijn vaak gericht op kinderen en jongeren tot 18 jaar, of (in mindere mate) op volwassenen boven de 30. Bevroagde jongeren tussen de 18 en de 30 jaar geven dan ook aan dat ze aansluiting missen met het aanbod van culturele activiteiten (in hun buurt). Bovendien geven ouders en aanbieders opvallend vaak aan cursussen en activiteiten in techniek te missen. Ze specificeren niet wat voor soort techniek en op welk niveau ze aanbod missen in de provincie Drenthe. Dit sluit aan bij de resultaten van de deskresearch, waaruit blijkt dat techniek een van de kleinste disciplines in de provincie is. Als laatste wordt door aanbieders en ouders aangegeven dat innoverend aanbod in de provincie ontbreekt; het aanbod is veel hetzelfde.

1.1.4 Inhoud & randvoorwaarden: de uitgelichte disciplines

Voor elke discipline geldt dat het aanbod van culturele activiteiten die talentontwikkeling bevorderen zich centreren in de gemeenten Assen en Emmen. Voor alle leerlijnen talentontwikkeling geldt dus dat kinderen en jongeren in deze gemeenten meer mogelijkheden hebben dan kinderen en jongeren in andere gemeenten, omdat laatstgenoemden verder moeten reizen en dit een belemmering kan vormen. Hieronder wordt een aantal keer gesproken van een vrij duidelijke leerlijn talentontwikkeling maar, zoals boven ook genoemd, maakt alleen aanbod in de fases van talentontwikkeling nog niet per se een succesvolle leerlijn.

Uit de deskresearch blijkt dat een vrij duidelijke leerlijn in de popmuziek bestaat met aanbod over de gehele lijn van kennismaking tot professionalisering. Talenten die zich in trajecten van deze leerlijn bevinden, spreken zeer positief over de goede mogelijkheden. Zij benoemen de goede communicatie, een netwerk, workshops voor ondernemingsvaardigheden en de mogelijkheid tot het krijgen van (kleine) subsidies als (zeer) positieve aspecten van de leerlijn. Deze resultaten liggen in lijn met het beleid op het gebied van popmuziek dat de afgelopen jaren is gemaakt. Er is op zowel landelijk als regionaal niveau aandacht en extra geld gekomen voor deze discipline.

Figuur x: de (succesvolle) randvoorwaarden van de leerlijn Popmuziek in Drenthe.

De mogelijkheden tot talentontwikkeling in de klassieke muziek zijn iets minder dan in de popmuziek. Het aanbod in de provincie is redelijk groot, het ontbreekt echter aan structuur en organisatie in de discipline omdat een groot aantal particuliere aanbieders niet of nauwelijks verenigd is. Bovendien is van buitenaf soms onduidelijk op welk niveau de lessen zijn. Het afnemen van examens in de klassieke muziek is niet altijd gebruikelijk, maar zou wel kunnen dienen als een leidraad voor de cursist en de docent om te weten waar hij of zij zich in het traject bevindt. Voor het organiseren van dat soort examens is wel meer structuur en organisatie tussen de particulieren nodig. Tenslotte heeft Drenthe geen mogelijkheid tot professionalisering in de provincie zelf door het ontbreken van de benodigde opleidingen of trajecten. Omdat het niveau van de lessen niet altijd duidelijk is, is ook onduidelijk of en hoe het bestaande aanbod aansluit op opleidingen en trajecten buiten de provincie.

Het gemeten aanbod beeldende kunst en vormgeving is goed verspreid over de provincie. Het aanbod was voor de deskresearch wel lastiger in te delen naar de fases van talentontwikkeling, omdat aanbieders vaak niet duidelijk zeggen tot welk niveau het aanbod behoort. Bovendien is het veld 'los zand' geworden door het wegvallen van de meeste georganiseerde kunstencentra – de aanbieders in deze discipline zijn vaak particulier en niet verenigd in collectieven. Er zijn geen opleidingen in beeldende kunst en vormgeving in Drenthe, maar de discipline heeft wel enkele trajecten die gericht zijn op professionalisering. Door de versnippering van het veld en de slechte communicatie over het niveau van het aanbod is de weg daarnaartoe onduidelijk.

Op het gebied van theater lijkt sprake te zijn van een vrij duidelijke leerlijn, te onderscheiden door aanbod dat goed op elkaar aansluit. Er wordt duidelijk gecommuniceerd op welk niveau het aanbod is en hoe het aanbod aansluit. Drenthe kent zelf geen professionele opleiding in theater, maar sluit met vooropleidingen wel aan op opleidingen elders in het land. Het aanbod in deze discipline is kleiner, waardoor de beste mogelijkheden tot talentontwikkeling zich in Assen en Emmen bevinden. Ook hier zou het kunnen zijn dat – net als in popmuziek – de aandacht voor en impulsen in podiumkunsten in landelijk en regionaal beleid hebben bijgedragen aan een goed te onderscheiden leerlijn.

Het beeld van de leerlijn talentontwikkeling in dans is vrijwel gelijk aan dat van theater. Er wordt duidelijk gecommuniceerd over het aanbod, en er is aanbod dat aansluit op opleidingen elders in het land. Opvallend is dat het aanbod urban dance groter is geworden in de afgelopen jaren, en er zijn ook goede doorgroeimogelijkheden met een duidelijke lijn van beginner tot gevorderde.

In film en media is het lastiger om een duidelijke leerlijn te onderscheiden. Het aanbod in deze discipline is klein, en daardoor was het lastig om een netwerk aan te boren. Uit gesprekken met jongeren blijkt dat ontwikkelen in deze discipline ook online gebeurt. Of de combinatie van dit online en offline aanbod genoeg is, valt niet te zeggen en behoeft meer onderzoek gericht op de vraag naar activiteiten in film en media.

1.1.5 Nader onderzoek

Tijdens het onderzoek bleek dat over het aanbod van kennismaking met culturele activiteiten weinig geconcludeerd kan worden. Respons van aanbieders en ouders suggereert namelijk dat er een belangrijke relatie is tussen (kennismaking met) culturele activiteiten en culturele activiteiten die op school worden aangeboden. In de omvang van het onderzoek is aanbod binnen het onderwijs echter niet meegenomen. Om iets te kunnen zeggen over hoe kennismaking met disciplines gebeurt is onderzoek nodig dat aandacht besteedt aan deze link met kennismaking in het onderwijs. Het huidige onderzoek is dus gefocust op de andere fases van talentontwikkeling: nadere verkenning, verdieping en professionalisering.

Het aanbod beeldende kunst en vormgeving is het grootste in de provincie; dat komt door een groot aantal kennismakingscursussen en -workshops. Bovendien is aanbod dat gericht is op erfgoed en ambacht meegenomen in deze discipline, in lijn met eerder onderzoek naar talentontwikkeling. Voor vervolgonderzoek zou de vraag kunnen zijn of dit terecht is. Drenthe kent een groot aanbod aan cursussen op het gebied van cultureel erfgoed en deze discipline neemt dan ook een grote plaats in cultuureducatie in. Het kan dus interessant zijn (voor de provincie Drenthe) om te kijken naar de specifieke mogelijkheden tot talentontwikkeling in (erfgoed en) ambachten in relatie tot beeldende kunst en vormgeving. In het huidige onderzoek is dit onderscheid niet gemaakt.

INHOUDSOPGAVE

1	Inleiding-----	13
1.1	Aandacht voor talentontwikkeling -----	13
1.2	Beleid -----	14
1.2.1	Landelijk en provinciaal beleid-----	14
1.2.2	Gemeentelijk beleid -----	15
1.2.3	Lokale organisaties -----	16
1.3	Doel van het onderzoek-----	18
1.4	Opzet -----	19
1.5	Methodologie-----	19
2	Theoretisch kader -----	21
2.1	Definities-----	21
2.1.1	Cultuurdisciplines -----	21
2.1.2	Definitie van talent -----	21
2.1.3	Talentontwikkeling -----	22
2.1.4	Ontwikkeling -----	22
2.2	Wanneer valt iets onder talentontwikkeling? -----	24
2.2.1	Leeftijd -----	24
2.2.2	Passief en actief deelnemen -----	24
2.2.3	Erfgoed en ambachten -----	25
2.2.4	Amateurverenigingen-----	25
2.3	Categorisering van het aanbod-----	27
2.3.1	Disciplines-----	27
2.3.2	Fases van talentontwikkeling -----	27
2.3.3	Type organisatie-----	28
2.3.4	Frequentie van het aanbod-----	29
2.3.5	Locatie -----	30
2.4	Interviews -----	30
2.4.1	Verdere kadering: aandachtspunten voor de interviews-----	31
3	Talentontwikkeling volgens aanbieders -----	33
3.1	Resultaten -----	33
3.2	Totaalaanbod van de provincie -----	34
3.2.1	Respondenten -----	34
3.2.2	Disciplines-----	36
3.2.3	Fases van talentontwikkeling -----	39
3.2.4	De spreiding, kwantiteit en kwaliteit van het aanbod -----	41

3.2.5	Problemen van aanbieders -----	43
3.2.6	Verzamelpplaats -----	49
3.2.7	Bibliotheken -----	50
3.3	Popmuziek-----	51
3.3.1	Poppodium -----	52
3.4	Klassieke muziek-----	53
3.4.1	Kosten van lessen -----	55
3.5	Beeldende kunst -----	56
3.6	Theater -----	58
3.7	Dans-----	60
3.7.1	Urban dance-----	61
3.8	Film en media-----	62
3.8.1	Online en offline-----	63
4	Talentontwikkeling volgens (ouders van) gebruikers -----	64
4.1	Resultaten -----	64
4.2	Respondenten -----	65
4.3	De kwantiteit en vindbaarheid van het aanbod-----	67
4.4	De kwaliteit van het aanbod -----	76
4.5	De rol van internet -----	79
4.6	Ervaringen, visies en problemen van (ouders van) gebruikers -----	81
4.6.1	Rol van de school-----	81
4.6.2	Positieve ervaringen-----	82
5	Terugkoppeling -----	83
5.1	Conclusie-----	83
5.1.1	Randvoorwaarde: communicatie -----	85
5.1.2	Randvoorwaarde: praktische problemen -----	84
5.1.3	Inhoud: het (ontbreken van) aansluitend aanbod -----	85
5.1.4	Inhoud & randvoorwaarden: de uitgelichte disciplines -----	87
5.1.5	Nader onderzoek -----	88
6	Bibliografie -----	89
7	Bijlage -----	92
7.1	Aanbod per discipline, naar gemeente -----	92
7.2	Vragenlijsten -----	98
7.2.1	Aanbieders-----	98
7.2.2	Ouders -----	113
7.2.3	Jongeren-----	132

7.3	Gespreksgidsen interviews -----	149
7.3.1	Gespreksgids aanbieders -----	149
7.3.2	Gespreksgids gebruikers -----	149
7.3.3	Gespreksgids ouders -----	149

1 INLEIDING

1.1 AANDACHT VOOR TALENTONTWIKKELING

Vanuit de rijksoverheid is steeds meer aandacht voor talentontwikkeling in de culturele sector (ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2018). Ook op provinciaal niveau is er aandacht voor talentontwikkeling; in september 2016 publiceerde de provincie Drenthe de cultuurnota 2017-2020 waaruit bleek dat geen sprake is van een provinciedekkend aanbod in talentontwikkeling binnen verschillende cultuurdisciplines in Drenthe (Provinciale Staten van Drenthe, 2016, p. 45). Onder invloed van de bezuinigingen zijn gaten ontstaan in de culturele infrastructuur. De flexibilisering van de arbeidsmarkt heeft iedereen flexibeler gemaakt, maar het is ten koste gegaan van een kwaliteitsgarantie in de keten van talentontwikkeling (idem). Ook de grote kunstencentra en Stichting Kunst en Cultuur (K&C) onderstrepen deze versnippering in het beleidsplan van laatstgenoemde: “er is een sterke urgentie om de culturele infrastructuur die behoorlijk versnipperd is geraakt weer structuur en vorm te geven (denk aan talentontwikkeling)” (K&C, 2016, p. 16).

Er moet dus inzicht komen in het aanbod in talentontwikkeling in de culturele sector, zowel op kwantiteit als kwaliteit. Dit onderzoek richt zich op het eerste aspect: het aanbod in talentontwikkeling in Drenthe. De hoofdvraag luidt dus: Welke problemen zijn er in het aanbod en gebruik van activiteiten gericht op talentontwikkeling in de culturele sector in Drenthe?

1.2 BELEID

1.2.1 Landelijk en provinciaal beleid

De afgelopen jaren is op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau beleid gemaakt voor talentontwikkeling. In de beleidsperiode 2013-2016 werd door de rijksoverheid de taak van talentontwikkeling bij de grote instellingen en cultuurfondsen neergelegd (ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2011). Ondanks bezuinigingen in de culturele sector werd talentontwikkeling belangrijk geacht en als criterium gesteld om subsidie te ontvangen voor een aantal instellingen en cultuurfondsen. In veel gevallen werd echter geen extra geld vrijgemaakt voor talentontwikkeling. In de daarop volgende beleidsperiode 2017-2020 is dit anders. Talentontwikkeling is een centraal thema in de cultuurnota en er wordt geld vrijgemaakt voor talentontwikkeling in podiumkunsten en film via de grote instellingen en cultuurfondsen (ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015). Bovendien wordt later in deze beleidsperiode het belang van talentontwikkeling in goed muziekonderwijs onderstreept:

"Bijdragen aan zo gunstig mogelijke omstandigheden voor de ontwikkeling van talent: dat zie ik als een taak van de Nederlandse overheid. Daarom ondersteun ik op diverse manieren de gehele keten van talentontwikkeling: van goede muzikeducatie voor leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs tot subsidies voor professioneel talent." (Bussemaker, 2016).

Het provinciale beleid volgde het landelijke beleid en noemde in de cultuurnota 2013-2016 talentontwikkeling als belangrijke pijler. Hier werden popmuziek en podiumkunsten extra benoemd met betrekking tot talentontwikkeling (Provinciale staten van Drenthe, 2012). In de cultuurnota 2017-2020 maakt de provincie vervolgens vier jaar extra geld vrij voor talentontwikkeling. Daarnaast is er een subsidieregeling voor incidentele projecten gericht op onder meer talentontwikkeling beschikbaar (Provinciale Staten van Drenthe, 2016). Bovendien wordt er – net als in het landelijke beleid – extra aandacht en geld besteed aan popmuziek door middel van het *Meerjarentraject voor jeugd 12+, talentontwikkeling en popcultuur*. Hier wordt een duidelijke rol van de provincie en de Drentse gemeenten omschreven in talentontwikkeling:

"Vanuit de verantwoordelijkheden die overheden hebben in het stimuleren van cultuurparticipatie, talentontwikkeling en popcultuur is het de vraag wat wij kunnen doen om de individuele talentontwikkeling van jeugd 12+ op dit gebied in Drenthe een *boost* te geven. [...] De provincie kan dit niet alleen, de gemeenten zijn daarbij nodig. Wij verwachten van gemeenten dat zij de inzet vanuit de provincie actief ondersteunen. Hierbij houden we helder onderscheid in verantwoordelijkheid van gemeenten en provincie. De gemeenten hebben een rol bij het financieren van de instandhouding en het subsidiëren van (pop)podia. Voor de provincie is een mooie rol weggelegd in het stimuleren van projectontwikkeling en het subsidiëren van projecten op het gebied van talentontwikkeling." (provincie Drenthe, 2018)

Ook Stichting Kunst en Cultuur speelt een rol in dit provinciale beleid voor talentontwikkeling in de culturele sector. Talentontwikkeling wordt in het beleidsplan van de Stichting uitgebreid behandeld. De Stichting ziet hier voor zichzelf een rol in een dienstaanbod voor zelfstandige kunstdocenten en verenigingen door 1) deskundigheidsbevordering, 2) advies en bemiddeling, 3) informatie en 4) netwerk en bijeenkomsten (K&C, 2016, pp. 39-41). Als doel voor de bevordering van talentontwikkeling wil de Stichting "een platform creëren en ondersteunen waar dingen samenkomen: waar de brede school de zelfstandige kunstdocent kan vinden en waar de kunstdocenten elkaar kunnen vinden voor samenwerkingsprojecten." (K&C, 2016, p. 37)

1.2.2 Gemeentelijk beleid

Op gemeentelijk niveau is echter niet overal zo veel aandacht of geld (geweest) voor talentontwikkeling². Sommige gemeenten besteden geen aandacht aan talentontwikkeling in hun cultuurnota's of beleidsstukken over cultuur (Gemeente Midden-Drenthe, 2015; Gemeente Noordenveld, 2016; Gemeente Noordenveld, 2017; Gemeente Tynaarlo, 2017; Gemeente Coevorden, 2012; Gemeente Westerveld, 2016). Vaak hebben deze gemeenten voor de beleidsperiode 2017-2020 geen (nieuwe) cultuurnota's of cultuurbeleidsplannen uitgegeven. Andere gemeenten besteden wel aandacht aan talentontwikkeling in de provincie Drenthe. Zij zien een rol voor talentontwikkeling in de samenwerking met het bestaande culturele veld (Gemeente Meppel, 2016) en ook met lokale ondernemers of maatschappelijke initiatieven (Gemeente de Wolden, 2017; Gemeente Hogeveen, 2017; Gemeente Assen, 2018)³. De gemeente Borger-Odoorn formuleert een faciliterende rol in het bij elkaar brengen van partijen in cultuureducatie en het "eigen talent ontdekken" (Gemeente Borger-Odoorn, 2016).

Opvallend is het gemeentelijk beleidsplan van Emmen uit 2018, dat talentontwikkeling als unieke waarde voor het inzetten op nieuwe creatieve verbindingen ziet en talentontwikkeling breed wil inzetten over het cultuurbeleid (Gemeente Emmen, 2018, p. 5). Zij wil samenwerken met de culturele instellingen in de gemeente als "gesprekspartner en graadmeter van hoe het met de cultuursector gaat" (Gemeente Emmen, 2018, p. 16). Bovendien is er aandacht voor talentontwikkeling in sociale en maatschappelijke projecten. De gemeente onderstreept ten derde dat samenwerking met "buren, wijkverenigingen, Erkende Overleg Partners (EOP's), lokale culturele verenigingen, lokale kunstenaars en de gemeentelijke gebiedscoördinatoren" (Gemeente Emmen, 2018, p. 28) belangrijk is voor talentontwikkeling in dorpen en wijken. Als laatste wordt in het cultuurbeleid een relatie gelegd tussen cultuureducatie op school en talentontwikkeling, waarbij de gemeente wil inzetten op cultuureducatie-aanbod dat toegespitst is op de vraag en het profiel van de school (Gemeente Emmen, 2018, p. 29). Ook werkt de gemeente Emmen samen met de gemeenten Assen, Leeuwarden en Groningen en de drie noordelijke provincies in het cultuurprogramma We the North. Dit cultuurprogramma heeft als doel:

"een impuls te geven aan de ontwikkeling van Noord-Nederland tot een cultureel samenhangende regio en om input te leveren voor de herijking van het landelijke cultuurbestel ten behoeve van de planperiode 2021-2024 ." (We the North, 2019)

Een van de programmalijnen van We the North is talentontwikkeling. De leden van We the North ondersteunen daarbij (lokale) initiatieven zoals Hit the North, waar poptalenten ondersteuning kunnen krijgen om zich tot professional te ontwikkelen of het project Thuis in Hogeveen, waar kunst ingezet wordt voor inburgering en integratie⁴.

Net als op landelijk niveau is ook op lokaal niveau extra aandacht voor talentontwikkeling in muziek. De gemeente Assen heeft een subsidieregeling Individuele Muzikale Vorming waarbij ouders subsidie kunnen aanvragen voor kinderen "om een muziekinstrument te leren bespelen en hun

² Aangezien het beleidsstuk *Meerjarentraject voor jeugd 12+, talentontwikkeling en popcultuur* in april 2018 uitgekomen is, is het niet vreemd dat nog niet alle gemeenten deze rol in hun beleidsdocumenten hebben opgenomen. In de jaren daarvoor is echter in de betreffende gemeenten ook niet altijd aandacht geweest voor talentontwikkeling in het beleid, terwijl deze aandacht landelijk en provinciaal wel duidelijk aanwezig was.

³ De gemeente Meppel werkt bovendien samen met de regio Zwolle op het gebied van talentontwikkeling (Gemeente Meppel, 2019, p. 112).

⁴ Het project Thuis in Hogeveen is niet talentontwikkeling per se. Hogeveen ziet talentontwikkeling in haar programmabegroting in relatie tot maatschappelijke initiatieven. Het kan dus zijn dat dit soort projecten wel bijdragen aan talentontwikkeling in Hogeveen.

muzikale talent te ontwikkelen” (Gemeente Assen, 2018, p. 1). Bovendien krijgt popmuziek in Emmen extra geld voor vrijwilligersorganisaties (Gemeente Emmen, 2018)⁵.

1.2.3 Lokale organisaties

In Drenthe ontvangen een aantal lokale organisaties subsidie voor talentontwikkeling van landelijke fondsen, de provincie en gemeenten. In deze subsidies zet de landelijke lijn van subsidies voor muziek en theater zich grotendeels voort. Voor de beleidsperiode 2017-202 draagt Het Fonds voor Cultuurparticipatie aan talentontwikkelingsprogramma's van Garage TDI, PopSport en Kunstbende. Deze organisaties kregen respectievelijk €260.000, €560.000 en €2.000.000 (voor heel Nederland)⁶ toegekend voor talentontwikkeling vanuit het Fonds (Fonds voor Cultuurparticipatie, 2019). Vanuit het Fonds voor Podiumkunsten kreeg stichting Grand Futura, onderdeel van stichting Station Noord 2.0, €400.000 toegekend voor het theater-talentontwikkelingsprogramma van deze stichtingen⁷ (Fonds Podiumkunsten, 2019). In Drenthe zijn Loods 13, GarageTDI en de PeerGrouP de drie theaterorganisaties die aangesloten zijn bij Station Noord 2.0. Deze organisaties dragen bij aan (lokale) talentontwikkeling door bijvoorbeeld trajecten voor jong talent aan te bieden.

Van de overige landelijke fondsen – het Mondriaan Fonds, het Fonds Creatieve Industrie, het Filmfonds, en het Letterenfonds – zijn ofwel geen subsidies naar organisaties en personen in Drenthe gegaan, ofwel is onduidelijk of Drentse organisaties subsidies hebben ontvangen van deze fondsen. De fondsen hebben wel aparte subsidies ter bevordering van (regionale) talentontwikkeling die aangevraagd kunnen worden.

De provincie reserveert in de cultuurnota 2017-2020 voor een aantal Drentse organisaties vaste bedragen, die mede te besteden zijn aan talentontwikkeling. Het gaat hierbij om de bovengenoemde drie theaterorganisaties, evenals het NNO en Het Houten Huis in Groningen en twee Drentse orkesten: het Veenkoloniaal Symfonieorkest en Drents Jeugd Orkest. Ook zijn er incidentele projectsubsidies voor onder andere talentontwikkeling aan te vragen (Provinciale Staten van Drenthe, 2016, p. 35). Sommige organisaties krijgen daarbij ook subsidie van de gemeente waar zij gevestigd zijn. Waar landelijk en provinciaal voornamelijk (extra) geld vrij wordt gemaakt voor talentontwikkeling in (pop)muziek en theater, is de financieringsmix op gemeentelijk niveau diverser. Loods13, Centrum Beeldende Kunst Emmen en de Kunstbeweging krijgen alle drie subsidie van de gemeente Emmen, onder meer voor hun bijdrage aan talentontwikkeling in de regio (Gemeente Emmen, 2018). In Assen krijgt Garage TDI een exploitatiesubsidie van de gemeente (Wouters, 2018, p. 20). In Meppel draagt de gemeente bij aan talentontwikkeling via een subsidie aan het kunstencentrum SCALA (Gemeente Meppel, 2016, p. 36), onder meer door huisvesting. Voor de overige gemeenten geldt dat ze ofwel geen extra subsidie toekennen aan organisaties ter bevordering van talentontwikkeling, ofwel onduidelijk is hoeveel geld naar welke lokale organisaties gaat.

Samengevat is in de afgelopen jaren veel en ook steeds groeiende aandacht voor talentontwikkeling in de culturele sector geweest in landelijk en lokaal beleid. Waar er in de beleidsstukken van de

⁵ Dit extra geld is niet alleen voor talentontwikkeling in de muziek beschikbaar. The Bake Shop, een vrijwilligersorganisatie die zich richt op talentontwikkelingsactiviteiten in de popmuziek, wordt wel genoemd als een van de twee organisaties waar dit geld beschikbaar voor is.

⁶ Aangezien Kunstbende een landelijk evenement is met in iedere provincie een voorronde, is dit volledige bedrag beschikbaar voor heel Nederland en niet voor alleen de provincie Drenthe.

⁷ Grand Futura en Station Noord 2.0 zijn samenwerkingsverbanden tussen organisaties van heel Noord-Nederland, dus het volledige bedrag is niet alleen voor de provincie Drenthe.

periode 2013-2016 nog geen of weinig extra geld voor talentontwikkeling beschikbaar was, is dat er in de huidige beleidsperiode wel. Bovendien is landelijk en lokaal extra aandacht en geld beschikbaar voor (talentontwikkeling in) de podiumkunsten, popmuziek en in mindere mate ook film. Zowel op landelijk als provinciaal en gemeentelijk niveau wordt in de laatste paar jaar dus extra ingezet op talentontwikkeling.

1.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van het onderzoek is tweeledig. Ten eerste moet er zicht komen op het aanbod en gebruik van activiteiten die talentontwikkeling in het culturele veld bevorderen. Ten tweede moet er inzicht komen in eventuele problemen (onder meer ontstaan door de flexibilisering) waar zowel de aanbieders van activiteiten in de culturele sector als (potentiële) gebruikers van deze activiteiten tegenaan lopen.

Door het aanbod van de provincie in kaart te brengen wordt een inventarisatie gemaakt van zogeheten 'witte vlekken' in het veld. Is er bijvoorbeeld veel kennismakingsaanbod met een bepaalde kunstdiscipline, maar geen enkele begeleiding op topniveau? Zijn er kunstdisciplines die niet of zeer beperkt aanbod komen op de verschillende niveaus, waar wel vraag naar is?

Bovendien is er aandacht voor eventuele problemen in het veld van zowel aanbieders als gebruikers. De unieke situatie van de Drentse opleidingen in de culturele sector verdient extra aandacht. Drenthe kent geen hbo-opleidingen en één mbo-opleiding in de culturele sector waar talenten opgeleid kunnen worden. Maar er zijn natuurlijk wel talenten aanwezig in de provincie. Deze talenten moeten zich dus ofwel buiten de institutionele kaders kunnen laten opleiden, of zijn aangewezen op andere (aangrenzende) provincies. Waar kunnen talenten terecht in Drenthe om zich te ontwikkelen voor ze naar een opleiding in een andere provincie kunnen? Kunnen zij zich binnen Drenthe tot talent ontwikkelen zonder opleidingen? Op basis van de bevindingen van onderzoek naar zowel het aanbod en gebruik als de problemen kan vervolgens gericht beleid gemaakt worden voor de betreffende disciplines zodat talenten zich goed kunnen ontwikkelen.

1.4 OPZET

Dit is het eindrapport van het onderzoek. In hoofdstuk 2 wordt allereerst een theoretisch kader beschreven, waar definities van belangrijke begrippen worden gegeven. Extra aandacht gaat hier uit naar wat er precies onder talentontwikkeling wordt verstaan in het onderzoek. Vervolgens wordt er een kader gegeven waarnaar het culturele aanbod van de provincie Drenthe is gecategoriseerd. Vanaf hoofdstuk 3 worden de resultaten van het onderzoek besproken. De resultaten zijn uitgesplitst in enerzijds de aanbieders en anderzijds de (ouders van) kinderen en jongeren. Als eerste worden de mogelijkheden tot talentontwikkeling volgens de aanbieders besproken aan de hand van de telling van het aantal actieve organisaties in culturele talentontwikkeling in de provincie Drenthe. Vervolgens wordt er door middel van de vragenlijsten en interviews ingegaan op de algemene ervaringen, visies en problemen van de aanbieders. In hoofdstuk 4 komen de mogelijkheden tot talentontwikkeling volgens de (ouders van) kinderen en jongeren aan bod, aan de hand van hun ervaringen, visies en problemen. In hoofdstuk 5 worden de resultaten van het onderzoek samengevat en teruggekoppeld naar de hoofdvraag en de doelen van het onderzoek zoals geformuleerd in de voorgaande paragraaf.

1.5 METHODOLOGIE

Het onderzoek beslaat zowel een kwantitatief als een kwalitatief deel. Om tot een goed inzicht te komen in het aanbod en gebruik van activiteiten met betrekking tot talentontwikkeling in de culturele sector in Drenthe is gebruikgemaakt van een inventarisatie door middel van deskresearch. Hiervoor is het klantenbestand van Stichting Kunst en Cultuur als basis gebruikt, en met behulp van online deskresearch aangevuld met organisaties die er niet in voorkwamen. Er is geprobeerd zoveel mogelijk instellingen, gezelschappen en particulieren (hierna samengenomen onder de term: organisaties) naar voren te halen die actief zijn in talentontwikkeling in de kunst- en cultuursector in Drenthe. Een aantal van de disciplines van het culturele veld van Drenthe krijgen meer aandacht in het onderzoek. Deze disciplines zijn:

1. Popmuziek
2. Klassieke muziek
3. Beeldende kunst
4. Theater
5. Dans
6. Film en media

De organisaties die naar voren zijn gekomen via deze deskresearch werden vervolgens gecheckt door middel van kwantitatief onderzoek. Er zijn vragenlijsten gestuurd naar zoveel mogelijk organisaties in de culturele sector in Drenthe om zicht te krijgen op het aanbod en gebruik van kunst in de provincie Drenthe gericht op talentontwikkeling. Bovendien werd hier een eerste scan gemaakt van de problemen waar aanbieders van activiteiten gericht op talentontwikkeling tegenaan lopen. In dit deel van het onderzoek werden ook gebruikers van 12 tot en met 30 en hun ouders (voor kinderen onder de 18) bevraagd naar hun gebruik van activiteiten van de kunst- en cultuursector. Ook werd hier, net als bij de organisaties, een eerste scan gemaakt van eventuele problemen waar zij tegenaan lopen.

De problemen die aangekaart zijn door aanbieders, gebruikers, en ouders van gebruikers in de vragenlijsten zijn vervolgens gecheckt en verder uitgediept door middel van gesprekken. Dit deel geeft zicht op de visies en behoeften van het veld en zijn afnemers, de problemen waar zij tegenaan

lopen en ervaringen met betrekking tot goede talentontwikkeling in Drenthe. Voor de interviews wordt gebruik gemaakt van thematische interviews (Evers & de Boer, 2012, pp. 61-62). Aan de hand van de vragenlijsten is op voorhand bekend wat de problemen in het veld zijn en het interview wordt gebruikt om deze problemen en visies verder te ontdekken. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een combinatie van het *trees-and-branches* model en het *river* model (Evers en de Boer 2012, 67). In het *trees-and-branches* model ligt de focus op breedte van het onderwerp, terwijl in het *river* model de focus ligt op de diepte van het interview.

Het doel van de interviews is het ontdekken van de verschillende problemen die invloed hebben op talentontwikkeling in de culturele sector in Drenthe. Er wordt van tevoren een richtlijn opgesteld volgens het *trees-and-branches* model. In dit model is het doel van het onderzoek de *tree*, en zijn de afzonderlijke *branches* de verschillende onderwerpen die aangestipt moeten worden. Deze *branches* zijn gericht op de problemen zoals ze naar voren zijn gekomen in de vragenlijsten. Tijdens het interview kan er dan, naar gelang, uitgeweken worden naar het *river* model als blijkt dat bepaalde problemen meer impact hebben op talentontwikkeling in Drenthe dan anderen. Door middel van deze combinatie worden alle problemen die naar voren zijn gekomen in de vragenlijsten aangestipt in het interview. Tegelijkertijd worden de problemen die de grootste impact hebben op talentontwikkeling in Drenthe dieper behandeld. Per betrokken partij zijn er verschillende aandachtspunten om rekening mee te houden. In hoofdstuk 7.2 staat per partij een gespreksgids waarin de verschillende *branches* beschreven staan die behandeld moeten worden in de interviews.

De interviews zijn niet volledig uitgeschreven in het onderzoeksrapport opgenomen. Omdat het aanbod in de culturele sector in Drenthe in bepaalde disciplines (zeer) klein is, is er geen anonimiteit te garanderen als de interviews volledig opgenomen worden in het onderzoek. Een lezer met kennis van het veld zou door de combinatie van de discipline en het werkgebied dat besproken wordt kunnen achterhalen welke aanbieder aan het woord is. Om de privacy van de geïnterviewden te beschermen en hen zo vrij mogelijk te laten spreken is er dus gekozen om alleen te parafraseren of onherleidbare citaten op te nemen in het onderzoek.

Samengevat bestaat het onderzoek uit drie delen:

1. Deskresearch; een inventarisatie van de organisaties.
2. Kwantitatief onderzoek; vragenlijsten voorgelegd aan aanbieders en (ouders van gebruikers) over het aanbod en gebruik van activiteiten in de culturele sector en eventuele problemen waar zij tegenaan lopen in het bevorderen van talentontwikkeling (in hun kind).
3. Kwalitatief onderzoek; gesprekken met zowel aanbieders van activiteiten die talentontwikkeling in de culturele sector bevorderen, als met (ouders van) gebruikers over de visie op het aanbod en problemen waar deze groepen eventueel tegenaan lopen.

2 THEORETISCH KADER

2.1 DEFINITIES

2.1.1 Cultuurdisciplines

Uit het onderzoek van Bureau ART blijkt dat jongeren zich niet aangesproken voelen door termen als *kunst* en *creativiteit* (van Eijck, Windhorst, & van der Zant, 2015, p. 11). Bovendien blijkt uit het onderzoek “Culturele hotspots en nonformeel leren” van het LKCA in 2017 dat binnen de culturele sector steeds meer *blended learning* toegepast wordt. Grenzen tussen de disciplines zijn aan het vervagen, en beslaan niet alleen meer (traditionele) kunst. Er worden steeds meer initiatieven opgezet waar kunst overlapt met bijvoorbeeld techniek, media, of een maatschappelijke functie. Een goed voorbeeld hiervan is het DAF (Digital Art Factory) in Assen van het ICO Centrum voor Kunst & Cultuur, waar techniek, kunst, en creativiteit samenkomen in cursussen of eigen projecten van deelnemers. In het huidige onderzoek zal dus niet worden gesproken over kunstdisciplines, omdat deze term niet het volledige aanbod beslaat dat besproken wordt. In plaats daarvan zal er gesproken worden over cultuurdisciplines, of enkel disciplines.

2.1.2 Definitie van talent

Wat is een talent? Peter Hermans geeft in “wat we (nog niet) weten over talentontwikkeling” een goede uitleg over het debat tussen de invloeden van *nature* en *nurture* op talent en talentontwikkeling. Waar de aanhangers van *nature* vinden dat talent een aangeboren kenmerk is, beargumenteren *nurture*-aanhangers dat talent aangeleerd is, en dat doelgericht oefenen van groot belang is. Het debat tussen de twee kampen is nog niet opgelost, maar

“op dit moment huldigen de meeste (hersens)wetenschappers het standpunt dat beide een rol spelen: iemand heeft een bepaalde aanleg, maar of deze tot volle wasdom komt, is een interactie tussen individu en omgeving. Ze wijzen daarbij op de plasticiteit van het menselijke brein: de neurale netwerken liggen niet vast, maar vormen en versterken zich door veelvuldig ‘gebruik’ (Hermans, 2012, pp. 132-133).

Iemand bestempelen als talent is subjectief, relatief, en gebonden aan tijd en discipline; het is daardoor lastig om een concrete definitie te geven van 'een talent'. De omschrijving van Peter Hermans is echter goed te volgen: “een talent is iemand die als zodanig wordt herkend door een ander (een dirigent, een docent, een jurylid, een theatermaker enz.)” (van Eijck, Windhorst, & van der Zant, 2015, p. 3). Ook uit een enquête onder volwassen kunstenaars en bemiddelaars in de culturele sector blijkt dat het vooral de omgeving is die bepaalt of iemand wel of geen talent is. Op de vraag “wat is een talent” is het meest gegeven antwoord (47% kunstenaars, 57,8% bemiddelaars) dat iemand een talent is als “zijn/haar omgeving dat vindt (docenten, pers, netwerk, recensenten et cetera)”. Bovendien wordt het bereiken van een publiek belangrijk gevonden (45,4% kunstenaars, 42,6% bemiddelaars) (Kwinkgroep, 2014, p. 19). Van Eijck et al. onderstrepen dit belang van de omgeving in het definiëren van een talent en formuleren daar criteria bij die de omgeving waarschijnlijk hanteert: “het vermogen om snel en zelfstandig te leren en doelgericht te oefenen, motivatie, doorzettingsvermogen, gedrevenheid.” (van Eijck, Windhorst, & van der Zant, 2015, p. 3) Een definitie van talent is dus lastig te geven, maar wordt gekenmerkt door zijn of haar omgeving en zijn of haar motivatie en preoccupatie.

2.1.3 Talentontwikkeling

Om zich te kunnen ontplooien als talent, is een goede ontwikkeling nodig van kennismaking tot professionalisering binnen de gekozen (kunst)discipline. Anders dan in de sport, is er in de kunst- en cultuursector geen vaste lijn in deze ontwikkeling en moeten potentiële talenten zelf de weg naar de top vinden en bewandelen. Bovendien zijn er grote verschillen per discipline in de ontwikkeling van een talent, en moet “men zich zelfs afvragen of er in het algemeen over talentontwikkeling in de kunsten kan worden gesproken” (van Eijck, Windhorst, & van der Zant, 2015, p. 4). Van Eijck et al. benadrukken daarom het belang van een goede analyse van knelpunten binnen de verschillende disciplines, waarna gerichte stimulering per discipline kan plaatsvinden:

“Overheden en cultuurfondsen zouden met deze verschillen terdege rekening moeten houden bij hun initiatieven om talentontwikkeling te stimuleren, bijvoorbeeld door aparte stimulering van talentontwikkeling in de diverse disciplines op basis van een zorgvuldige analyse welke specifieke knelpunten zich voordoen in een bepaalde discipline” (idem).

Bovenstaande quote formuleert dan ook precies de motivatie voor het huidige onderzoek. Wanneer bekend is waar precies de knelpunten zitten, kunnen deze knelpunten gericht worden aangepakt om ontwikkeling succesvol te maken. Belangrijk voor een succesvolle talentontwikkeling zijn “durf, creativiteit en ruimte voor experimenteren” (Kwinkgroep, 2014, p. 99) en de volgende ingrediënten:

- Een stimulerende omgeving
- Voorlijk zijn, het vermogen snel te leren
- De drift en het doorzettingsvermogen om iets onder de knie te krijgen
- Doelgericht kunnen oefenen
- Deskundige begeleiding
- Een zekere preoccupatie met de discipline

Samengevat is succesvolle talentontwikkeling: “een samenspel tussen persoonlijkheid (motivatie, preoccupatie en doorzettingsvermogen) en een stimulerende omgeving” (Hermans, 2012), waar ruimte is voor durf, creativiteit en experimenteren. Als belangrijke factor in de omgeving wordt door meerdere onderzoeken de rol van de ouders als stimulans hoog aangeschreven in de ontwikkeling van (top)talent (Hermans, 2012) (van Eijck, Windhorst, & van der Zant, 2015) (Graaff et al., Inventarisatie aanbod Talentontwikkeling, 2013) (Versloot & Kleistra, 2016). Zij kunnen een eerste kennismaking stimuleren, spelen “een cruciale rol bij het opbouwen van sociale netwerken die het kind in zijn ontwikkeling kunnen steunen [...] [en kunnen] de waardepatronen die horen bij actieve kunstbeoefening over[dragen] op opgroeiende talenten” (Hermans, 2012, p. 137) als zij zelf ook een discipline beoefenen. Gezien hun rol worden de ouders dus meegenomen als een belangrijk kenmerk in de ontwikkeling tot (top)talent.

2.1.4 Ontwikkeling

De *ontwikkeling* van talenten – en dan met name de constructieve feedback die daarbij hoort – staat dus centraal in dit onderzoek. Voor het kunnen ontwikkelen van een vaardigheid is feedback nodig van een ander, vaak met meer kennis of vaardigheden dan jijzelf. Alleen het aanbieden van een podium, ruimte, of collectief waarbinnen een deelnemer een bepaalde discipline kan beoefenen is niet genoeg. Hoewel dit soort presentatieplekken zonder twijfel van belang zijn voor een talent (oefenen met presentatie, met andere makers in contact komen, met het publiek in contact komen), biedt het weinig ontwikkeling voor het talent omdat hij of zij bijvoorbeeld niet hoort waarom hij of zij niet mag optreden op het podium. Pas als wedstrijden, festivals, evenementen, etc. die een podium

bieden voor talenten ook constructieve feedback bieden in de vorm van een gesprek met professionals, workshops, masterclasses e.d., zijn ze opgenomen in het onderzoek.

2.2 WANNEER VALT IETS ONDER TALENTONTWIKKELING?

Nu helder is binnen welke sector er onderzocht wordt, en de definities van talent en talentontwikkeling gegeven zijn, kan er een verdere kadering plaatsvinden. Niet al het culturele aanbod van Drenthe richt zich op talentontwikkeling. Wat valt er wel en niet onder talentontwikkeling, en waarom? (Bisschop Boele, 2017)

2.2.1 Leeftijd

Voor de inventarisatie van het aanbod is gekozen voor aanbod dat gericht is op een leeftijdscategorie van 4 tot 30 jaar. Er wordt vanuit gegaan dat mensen met hogere leeftijden al flink op weg zijn en de wegen voor goede talentontwikkeling gemakkelijker zelf kunnen vinden en tegen minder (logistieke of financiële) problemen aanlopen. Bovendien passen hogere leeftijden minder goed bij de andere kenmerken waarmee in het onderzoek rekening gehouden wordt, zoals het type organisatie (beroeps- of hoger onderwijs) of logistieke problemen waar ouders tegenaan lopen met betrekking tot het stimuleren van de talentontwikkeling van hun kind⁸. Het kan natuurlijk zo zijn dat er personen bestaan boven de 30 die wel goed binnen deze kenmerken passen, maar er wordt aangenomen dat het merendeel binnen de leeftijd 4-30 jaar zal vallen. Het onderzoek kan op deze manier concretere uitspraken doen.

2.2.2 Passief en actief deelnemen

Voor een goede kadering van het aanbod is een definitie van deelname nodig. Hier wordt vaak een scheiding tussen passieve en actieve deelname in cultuur gemaakt. Bij actieve deelname moet de bezoeker zelf iets ondernemen, ofwel produceren. Bij passieve deelname zoals lezingen, tentoonstellingen, exposities, musea, etc. is dit niet het geval, hier is een deelnemer receptief. Echter, zoals ook benadrukt door professor Evert Bisschop Boele van het LKCA wil dit niet zeggen dat passieve deelname alleen maar passief is:

“Cultuurparticipatie – of die nu gericht is op produceren of consumeren – [is] altijd actief, en het [is] niet per se zo dat er meer betekenis, of meer waarde, ontstaat bij producerende vormen van cultuurparticipatie dan bij meer consumptieve vormen.” (Bisschop Boele, 2017, p. 13)

Voor de waarde van (deelname aan) cultuur moet het onderscheid tussen productief en receptief dus kritisch benaderd worden. Het onderscheid is echter voor het huidige onderzoek zeker nuttig. Er wordt in dit onderzoek vanuit gegaan dat receptieve deelname talenten niet direct verder brengt in de ontwikkeling omdat ze op deze momenten geen (constructieve) feedback ontvangen die nodig is voor hun ontwikkeling.

Alleen organisaties die aanbod hebben dat ‘productief’ is, zijn dus opgenomen in het onderzoek. Aanbod met betrekking tot ‘receptieve’ deelname is niet opgenomen in het onderzoek omdat, hoewel onmisbaar en waardevol voor deelname aan cultuur, ervan wordt uitgegaan dat het talenten niet direct verder brengt in hun ontwikkeling van vaardigheden. Uitzonderingen zijn bovengenoemde evenementen waar ook (producerende) workshops, masterclasses, of trajecten worden aangeboden die zich richten op de verdere ontwikkeling van talenten.

⁸ Zie ook sectie 4.3 Ouders.

2.2.3 Erfgoed en ambachten

Uit de cultuurindex van de Atlas voor gemeenten 2018 blijkt dat Drenthe relatief gezien een groot aanbod voor cultuurparticipatie in erfgoed heeft (Stichting Atlas voor Gemeenten, 2018, p. 16). In het huidige onderzoek is in lijn met eerder (landelijk) onderzoek naar talentontwikkeling, erfgoed en ambachten echter niet als aparte categorie meegenomen⁹ maar ondergebracht in beeldende kunst en vormgeving.

2.2.4 Amateurverenigingen

Drenthe kent een relatief groot aanbod van amateurverenigingen, zoals ook omschreven in de Cultuurnota 2017-2020:

"Drenthe kent verhoudingsgewijs een groot aantal beoefenaars van de amateurkunsten en amateurkunstverenigingen. Mensen die dagelijks hun hobby beoefenen, vaak in groepsverband: zij maken muziek in koren en orkesten, bands of ensembles; zij schilderen, beeldhouwen, dansen, dichten, acteren, fotograferen, filmen en schrijven. Deze creatieve bezigheden vormen een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit, creativiteit en vitaliteit van de Drentse samenleving." (Provinciale Staten van Drenthe, 2016, p. 45)

Verenigingen kunnen dus een belangrijke sociale functie voor de gemeenschap hebben en soms wordt deze sociale functie hoger geacht dan het aanbieden van trajecten voor ontwikkeling. Deze verenigingen vallen onder 'producerende' participatie, maar zij bieden geen workshops, cursussen, of opleidingen aan voor hun leden. Ze komen wekelijks of tweewekelijks bij elkaar om samen iets te maken en gemaakte werken te bespreken. De omvang en het belang van dit soort amateurverenigingen is groot voor Drenthe en haar gemeenschap en zij kunnen ook een rol in talentontwikkeling spelen. Het meten van deze rol is echter lastig omdat er geen (structurele) mogelijkheden tot ontwikkeling met feedback worden aangeboden¹⁰. Om gegronde uitspraken te kunnen doen over de rol van amateurverenigingen voor talentontwikkeling is onderzoek nodig dat zich specifiek richt op deze verenigingen met een grote sociale functie.

Voor het huidige onderzoek zijn verenigingen die een grote sociale functie hebben dus niet meegenomen in het onderzoek omdat hun aanbod voor talentontwikkeling lastig te meten is aan de hand van de gestelde criteria. Uitzonderingen hierop zijn organisaties die, naast hun sociale functie, ook aanbod met betrekking tot ontwikkeling aanbieden. Hierbij kan gedacht worden aan amateurclubs die jongeren begeleiden in het ontwikkelen van hun discipline door bijvoorbeeld cursussen aan te bieden.

Samengevat is het cultuuraanbod van Drenthe opgenomen in het onderzoek als:

1. Het richt zich op de leeftijdscategorie 4 tot en met 30 jaar.
2. Het valt onder producerende cultuurparticipatie, het *zelf* beoefenen van cultuur.
3. Het gericht is op *ontwikkeling* van de deelnemer door middel van het aanbieden van workshops, cursussen, trajecten e.d. die tot producerende participatie leiden waar

⁹ Zie ook 2.3.1 voor de categorisering van het aanbod naar de bijbehorende discipline.

¹⁰ Zie ook 2.1.4 Ontwikkeling.

constructieve feedback wordt aangeboden. Het aanbieden van een podium of plek om de discipline tot uiting te brengen is hier niet genoeg.

2.3 CATEGORISERING VAN HET AANBOD

De organisaties die door de deskresearch en door de vragenlijsten naar voren komen worden in de nulmeting gecategoriseerd aan de hand van kenmerken. De organisaties worden ingedeeld naar hun betreffende discipline, hun plek in de keten tot talent, het type organisatie, de frequentie van het aanbod en als laatste hun locatie. Hieronder volgt per kenmerk een korte toelichting.

2.3.1 Disciplines

Uit het onderzoek van Bureau ART blijkt dat gemiddelden over alle kunstdisciplines weinig betekenis hebben omdat de verschillen tussen disciplines erg groot blijken. Het aanbod moet dus uitgesplitst worden per discipline.

Disciplines (Roorda, 2014, p. 14) (Graaff et al., 2013):

- a) Beeldende kunst en vormgeving (inclusief mode)
- b) Media ((kunstzinnige) fotografie, film, video¹¹);
- c) Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs);
- d) Dans (alle stijlen behalve urban);
- e) Urban arts (focus op urban dance en urban music);
- f) Muziek (alle stijlen behalve urban);
- g) Theater (inclusief musical);
- h) Circus (als er sprake is van artistieke/theatrale doelen);
- i) Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst);
- j) Multi-disciplinair (crossovers)¹²;
- k) Overig¹³.

2.3.2 Fases van talentontwikkeling

Het aanbod wordt onderverdeeld in 4 fases van (top)talentontwikkeling. (van Eijck, Windhorst, & van der Zant, 2015, p. 4):

- 1. Kennismaking
- 2. Nadere verkenning
- 3. Verdieping
- 4. Professionalisering

Van het aanbod in de verschillende disciplines is een piramide te maken per discipline: het aanbod in kennismaking is waarschijnlijk groter dan het aanbod in professionalisering. De verschillende fases van talentontwikkeling zijn onderverdeeld volgens criteria waaraan het aanbod moet voldoen om in een bepaalde fase te vallen. Hieronder wordt per fase toegelicht welke criteria dit zijn.

¹¹ Het LKCA-onderzoek voegt ook 'computerkunst' toe aan de categorie media. Als 9^e punt in deze lijst is 'techniek' toegevoegd aangezien deze mist in de categorieën van het LKCA. Computerkunst is daar bijgezet omdat het beter bij de technische kant van kunst past dan bij de media kant.

¹² Uit onderzoek van Geerdes-Gazzah voor het LKCA blijkt dat steeds meer cultuur wordt geconsumeerd buiten de institutionele kaders, in zogeheten 'tussenruimtes'. Het is dus belangrijk om in het onderzoek ruimte te laten voor eventuele nieuwe kunstdisciplines (Geerdes-Gazzah, 2017).

¹³ Idem.

1. Kennismaking

Hieronder vallen workshops of cursussen die kinderen en jongeren in één dagdeel kennis laten maken met een bepaalde techniek of medium. Om deel te nemen aan deze workshops is geen voorkennis nodig. Zoals de workshop “Maak je eigen ROBOT-vriendje” bij de Openbare Bibliotheek van Borger-Odoorn.

2. Nadere verkenning

Hieronder vallen cursussen of workshopseries waarin meer de diepte wordt ingegaan op het medium of de techniek. Net als bij kennismaking is hier (vaak) geen voorkennis nodig om deel te mogen nemen. Onderscheidend is dan ook de duur van de workshopserie of cursus: omdat die verspreid is over meerdere dagen of dagdelen, kan meer de diepte worden ingegaan op de betreffende techniek of het medium. Een voorbeeld van aanbod dat valt onder ‘nadere verkenning’ zijn beginnende muzieklessen bij de vele muziekverenigingen in Drenthe, zoals het Opleidingsorkest van muziekvereniging Euphonia in Nijeveen.

3. Verdieping

Hieronder vallen cursussen of workshopseries van meerdere dagen waar een bepaald niveau voor nodig. Ook vallen intensieve workshops van één dag die specifiek op de verbetering van één aspect van de discipline gericht zijn onder deze categorie. Om deel te nemen aan deze workshops moet de cursist voorkennis hebben, en een bepaald niveau van werken binnen de discipline, zoals in de gevorderde danslessen Moderne Dans van Dansstudio Jan Postema in Assen.

4. Professionalisering

Hieronder vallen cursussen, workshops en trajecten die bedoeld zijn voor gevorderden in het veld. Kenmerken zijn dat er een podium wordt geboden aan het talent, maar ook dat er begeleiding is voor het verbeteren van (aspecten van) de ontwikkeling van het talent. Er moet toelating worden gedaan voor deze cursussen e.d. waarbij een jury beslist of het talent al dan niet mee mag doen aan het traject. Onderscheidend t.o.v. aanbod dat onder ‘verdieping’ valt, is dat dit aanbod specifiek gericht is op het aanleren van kennis of vaardigheden die nodig zijn voor het deelnemen aan het (economisch) professionele circuit binnen de discipline, zoals in projecten van Stichting Kunst en Cultuur, waar talentvolle beginnende beeldend kunstenaars door een jury uitgekozen kunnen worden om masterclasses te volgen waarna een expositie volgt.

2.3.3 Type organisatie

Om te meten waar het aanbod in talentontwikkeling in de provincie precies zit, wordt per organisatie gekeken naar het type organisatie.

Type organisatie naar: (Roorda, 2014, p. 14)

- a) Hoger beroepsonderwijs
- b) Middelbaar beroepsonderwijs
- c) Vooropleidingen
- d) Buitenschoolse opvang
- e) Centra voor de kunsten
- f) Particuliere aanbieders
- g) Culturele instellingen

- h) Amateurkunst
- i) Wedstrijden
- j) Festivals
- k) Overige

Overige

Uit onderzoek van het LKCA blijkt: “Jongeren en jonge creatieve ondernemers kunnen zich niet meer identificeren met grote instellingen. Ze willen hun eigen ding doen, op een eigentijdse manier” (Geerdes-Gazzah, 2017, p. 25) . Dit kunnen ze volgens Geerdes-Gazzah niet altijd bij traditionele culturele instellingen. Om een goed beeld te krijgen van de deelname aan cultuur met betrekking tot talentontwikkeling van jongeren is het dus belangrijk om ook naar andere instellingen zoals skateparks of Jimmy’s te kijken waar ook aan deelname aan cultuur wordt gedaan, maar die niet onder de traditionele culturele instellingen vallen:

“Op basis van de gesprekken in het kader van dit onderzoek is te stellen dat culturele hotspots niet alleen fysieke locaties zijn. Het kan ook gaan om interdisciplinaire en intermenselijke hubs of knooppunten van relaties, online en offline-netwerken en ideeën die elkaar op bepaalde locaties kruisen. En de kracht ervan schuilt meer in de mensen die deze hubs en locaties bevolken dan in de panden, inventaris of subsidiegelden die vaak symbool staan voor bepaalde culturele activiteiten.” (Geerdes-Gazzah, 2017, p. 21)

Het is dus belangrijk dat in het onderzoek ook ruimte is voor organisaties die buiten deze kaders vallen. Hierbij kan gedacht worden aan wat in het onderzoek van Geerdes-Gazzah ‘tussenruimtes’ worden genoemd, of zogeheten broedplaatsen. Om deze plekken te onderzoeken wordt gebruik gemaakt van de organisaties die de gemeente faciliteert en gedooft.

2.3.4 Frequentie van het aanbod

Niet alleen structurele cursussen hebben invloed op talentontwikkeling van jongeren, maar ook eenmalige of jaarlijkse evenementen zoals cultuurprijzen of wedstrijden. Per aanbod wordt dus ook gekeken wat de frequentie is.

Frequentie van het aanbod:

1. Structureel
2. Incidentele projecten

1. Structureel aanbod

Onder structureel aanbod valt niet alleen aanbod dat wekelijks, tweewekelijks, etc. wordt aangeboden aan bijvoorbeeld de creatieve centra of bij particulieren, maar ook (workshop)aanbod dat regelmatig door een particulier op verschillende locaties wordt gegeven. Hierbij kan worden gedacht aan workshops binnen de beeldende kunst van een beeldend kunstenaar, die op scholen, in de bibliotheek, maar ook op evenementen of feesten wordt ingehuurd. Hoewel dit aanbod niet structureel op één locatie en tijd wordt aangeboden, wordt ervan uit gegaan dat als het door de betreffende organisatie wordt aangeboden, het met enige regelmaat op verschillende locaties terugkomt als aanbod.

2. Incidentele projecten

Voor het aanbod van de laatste categorieën incidentele projecten wordt zoveel mogelijk gekeken naar de afgelopen vijf jaar. Op deze manier worden ook eenmalige evenementen meegenomen die nu niet meer bestaan, maar nog wel invloed op één of meerdere van de voorgenoemde fases kunnen hebben. Uit onderzoek van bureau ART blijkt dat meer dan de helft van de leerlingen in talentontwikkelingstrajecten ooit hebben deelgenomen aan wedstrijden of concoursen (van Eijck, Windhorst, & van der Zant, 2015, p. 7). Het belang van deze evenementen is dus groot. Om dit te meten wordt er gekeken naar het festival- en evenementenaanbod en de frequentie wordt als kenmerk meegenomen om dit aanbod te kunnen meten.

2.3.5 Locatie

Het geheel provinciale aanbod én het gemeentelijk aanbod wordt gemeten. Waarschijnlijk is er in het algemeen in Drenthe meer kennismaking dan verdieping of professionalisering, maar zijn mensen ook bereid om verder te reizen voor de verdieping en professionalisering (Graaff et al., 2013, p. 8; Vermeersch, 2016, p. 84). Het is dus nuttig om zowel per gemeente als voor de gehele provincie een beeld te geven.

Plaats en gemeente (naar: Roorda, 2014, p. 16)¹⁴:

1. Aa en Hunze
2. Assen
3. Borger-Odoorn
4. Coevorden
5. Emmen
6. Hoogeveen
7. Meppel
8. Midden-Drenthe
9. Noordenveld
10. Tynaarlo
11. Westerveld
12. De Wolden

2.4 INTERVIEWS

Dit deel van het onderzoek bestaat uit gesprekken met het culturele veld. De interviews zijn gericht op de mogelijkheden tot talentontwikkeling in de provincie en problemen waar aanbieders en (ouders van) gebruikers in culturele talentontwikkeling tegenaan lopen.

¹⁴ Het onderzoek van het LKCA is een landelijk onderzoek en maakt dus onderscheid in provincies. Voor een gedetailleerd beeld van het aanbod wordt er in dit onderzoek gebruik gemaakt van dezelfde categorisatie in locatie, maar dan op gemeentelijk i.p.v. provinciaal niveau.

2.4.1 Verdere kadering: aandachtspunten voor de interviews

2.4.1.1 *Communicatie tussen schakels*

Voor een goede ontwikkelingslijn in de desbetreffende discipline is het belangrijk dat er goede communicatie tussen de verschillende organisaties is. Goede communicatie betekent dat aanbieders weten waar hun cursisten verder terecht kunnen als ze ‘uitgeleerd’ zijn binnen de eigen organisatie. Bovendien kunnen ze dan opgeleid worden naar het specifieke niveau dat de volgende organisatie binnen de keten vraagt van het talent. Andersom betekent het dus ook dat als de verschillende (organisaties in) de schakels van de keten niet goed met elkaar communiceren, dat potentiële talenten niet (goed) weten waar ze verder terecht kunnen als ze meer willen, en dat de aangeboden opleiding misschien niet goed aansluit op de volgende stap in de keten tot toptalent.

Communicatie is ook van belang tussen de verschillende disciplines, omdat activiteiten discipline-overstijgend kunnen zijn. Uit ‘Inventarisatie Talentontwikkeling’ van de Veldacademie: “Het kan daarom relevant zijn om, wanneer er een tekort aan aanbod lijkt te bestaan, breder te kijken dan naar gangbaar aanbod binnen een talentlijn om dit tekort mee op te vullen”. Bij de gesprekken met het veld, met name op het gebied van het aanbod, kan hier rekening mee gehouden worden want misschien kan de ontwikkeling van bepaalde vaardigheden ook in andere disciplines gehaald worden, of gebeurt dit al. Zoals in het onderzoek “Culturele hotspots en nonformeel leren” wordt benadrukt:

“[Het gaat ook] over verbindingen tussen mensen en tussen ideeën die elkaar kruisen. [En tegelijkertijd] mag je die plekken niet losknippen uit dat netwerk. Waar de interne dynamiek vooral verbindend werkt, is er naar buiten toe vaak sprake van ‘oppositie’, een tegenstem. Dit is niet noodzakelijk negatief, maar wijst op een afstand tussen organisaties, instellingen en overheden en die ‘vrijplaatsen’ [hotspots]. Maar die afstand bleek heel vaak betekenisvol.” (p. 40)

2.4.1.2 *Rol van het internet*

Uit het onderzoek van Bureau ART blijkt dat internet een grote rol speelt bij het opdoen van instructie en inspiratie (van Eijck, Windhorst, & van der Zant, 2015, p. 7). Vier manieren waarop dit nu al gebeurt:

1. Presentatie van kunstuitingen.
2. Inspiratie opdoen.
3. Instructievideo's en digitale lessen.
4. Wedstrijden en battles aangaan met anderen.

In de vragenlijsten voor en gesprekken met de gebruikers van het aanbod komt de rol van het internet in talentontwikkeling dus ook aan bod. “Waarom nog naar een muziekschool toegaan als je gratis online een gitaarles kunt bekijken?” (Geerdes-Gazzah, 2017, p. 11). Aandachtspunten zijn bijvoorbeeld: in welke van de vier fases is de rol van het internet in talentontwikkeling zichtbaar? Wat voegt het internet toe aan de ontwikkeling? Wat mist het internet voor goede ontwikkeling?

2.4.1.3 *Rol van de ouders*

Informatievoorziening ouders. Uit onderzoek van Versloot en Kleistra blijkt dat informatievoorziening voor en communicatie met de ouders belangrijk is. Hierdoor “kan worden uitgelegd wat deelname inhoudt en wat het oplevert (stimulans) [en] [...] is er op deze manier ruimte om eventuele belemmeringen te signaleren en weg te nemen (bijvoorbeeld het ontbreken van vervoer, onvrede

over de buurt of ervaringen met andere programma's". (Versloot & Kleistra, 2016, p. 72). Ook geeft het "ouders het gevoel dat ze gewaardeerd worden en ook gemist worden wanneer ze niet aanwezig zijn" (idem, 87). Met betrekking tot het huidige onderzoek kan worden nagegaan in de gesprekken of ouders hier behoefte aan hebben en wat voor communicatie zij zich met enerzijds de organisatie voor zich zien, en anderzijds tussen de verschillende organisaties in de talentlijn van hun kind.

3 TALENTONTWIKKELING VOLGENS AANBIEDERS

3.1 RESULTATEN

Hieronder wordt het culturele aanbod talentontwikkeling in de provincie Drenthe vanuit het perspectief van de aanbieders besproken. Allereerst volgt een algemeen deel over het totale (getelde) aanbod in de provincie Drenthe en algemene problemen die naar voren zijn gekomen in de vragenlijsten en de interviews die niet aan één discipline toe te schrijven zijn. Als tweede wordt het aanbod opgesplitst in verschillende disciplines: 1) popmuziek, 2) klassieke muziek, 3) beeldende kunst en vormgeving, 4) theater 5) dans, en 6) film en media. Hier wordt het totale aanbod per discipline besproken en aandacht besteed aan de spreiding van het aanbod over de provincie. Bovendien worden discipline-specifieke ervaringen, visies en problemen besproken die uit de vragenlijsten en interviews zijn gekomen.

Voor de resultaten van het *getelde* aanbod¹⁵ geldt dat organisaties meerdere keren in de telling naar voren kunnen komen. Organisaties hebben bijvoorbeeld aanbod dat onder meerdere fases van talentontwikkeling valt, zoals een dansschool waar zowel beginners als gevorderden terecht kunnen. Ook kunnen organisaties actief zijn in meerdere disciplines of gemeenten, zoals de grotere kunstencentra. Als er vanaf nu gesproken wordt over verschillende organisaties binnen de context van het totaalaanbod, betekent dit niet per se dat deze organisaties allemaal verschillen van de organisaties die in andere fases of in andere disciplines worden genoemd. Het totaalaanbod van de provincie (zie hoofdstuk 3.2.2) is dus groter dan het werkelijke aantal organisaties in Drenthe.

¹⁵ N.B. Deze kanttekening geldt dus niet voor het aanbod dat naar voren kwam door de vragenlijsten, zoals besproken in hoofdstuk 3.2.1.

3.2 TOTAALAANBOD VAN DE PROVINCIE

3.2.1 Respondenten

Via deskresearch zijn 274 organisaties naar voren gekomen die aan de hand van de informatie op hun website gecategoriseerd zijn. Er is een telling gemaakt van de organisaties per discipline en per fase van talentontwikkeling. Vervolgens is een vragenlijst gestuurd naar alle organisaties om bevindingen uit de deskresearch over het aanbod in de provincie te verifiëren en inzicht te krijgen in de meningen van het veld. De vragenlijst kon niet naar alle 274 organisaties gestuurd worden, omdat van sommige organisaties de contactinformatie ontbrak omdat zij bijvoorbeeld opgeheven waren of omdat zij pas later in het onderzoek naar voren zijn gekomen. Bovendien is de vragenlijst verspreid via o.a. sociale media waardoor ook andere organisaties die niet via deskresearch naar voren zijn gekomen de vragenlijst (deels) hebben kunnen invullen¹⁶. In een enkel geval hebben diverse mensen van dezelfde (grotere) organisatie de vragenlijst ingevuld, bijvoorbeeld omdat zij van verschillende afdelingen of projecten van deze organisatie zijn. Ook kan het zijn dat meerdere particulieren van dezelfde organisatie de vragenlijst hebben ingevuld¹⁷.

Er is geen duidelijke rode draad te ontdekken in de overige ±170 organisaties die de vragenlijst zijn toegestuurd maar deze niet hebben ingevuld. Opvallend is wel dat weinig muziekverenigingen de vragenlijst hebben ingevuld, terwijl deze verenigingen een belangrijke rol innemen in de Drentse cultuur: veel dorpen hebben een muziekvereniging waar leerlingen een blaas- of slaginstrument kunnen leren spelen. Van de 274 organisaties waren 50 zo'n muziekvereniging¹⁸. Maar 3 muziekverenigingen hebben de vragenlijst werkelijk ingevuld. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de uitnodiging voor het invullen van de vragenlijst naar het bestuur van deze organisaties is gegaan, en deze mensen vaak vrijwilliger zijn. Wellicht dat zo'n vrijwilligersfunctie betekent dat ze minder tijd hebben om de vragenlijst in te vullen.

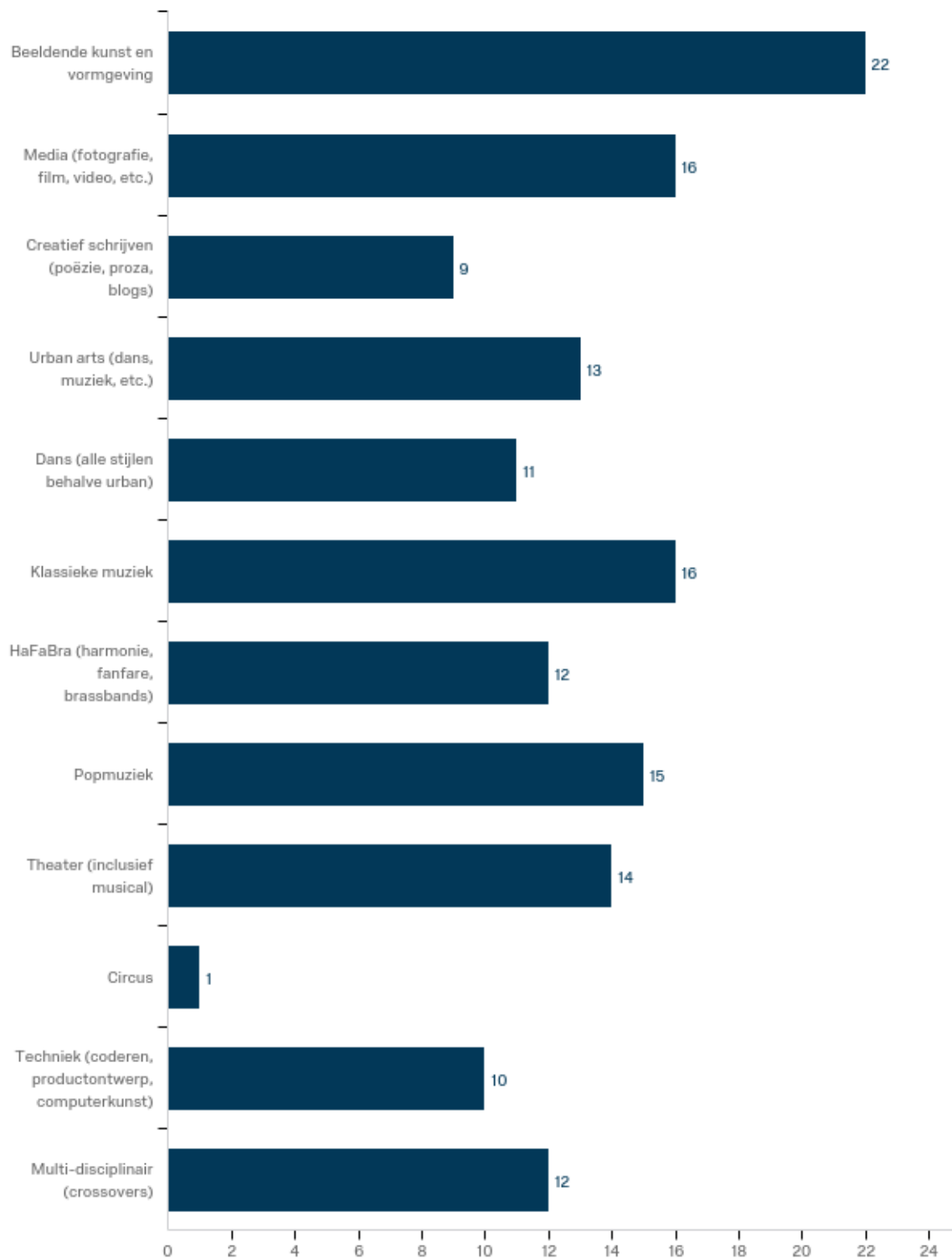
In totaal hebben 100 organisaties gereageerd op de vragenlijst, waarvan de helft de vragenlijst volledig heeft kunnen invullen. De 100 respondenten hadden aanbod in alle bevraagde disciplines – iedere discipline had ten minste 9 respondenten¹⁹ (zie figuur 1). De respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld lijken dus goed verdeeld te zijn over de verschillende disciplines.

¹⁶ Vanwege de opzet van de vragenlijst kregen niet alle respondenten de hele vragenlijst te zien, bijvoorbeeld omdat zij niet voldeden aan de eisen die gesteld zijn aan het aanbod dat onder talentontwikkeling valt (zie hoofdstuk 2.2). Bovendien hebben niet alle respondenten de vragenlijst volledig afgemaakt.

¹⁷ Zie ook hoofdstuk 3.4 en 3.5: sommige particuliere aanbieders hebben zich verenigd in bijvoorbeeld kleine muziekscholen of collectieven en presenteren zich daarmee als één aanbieder. Zij zijn niet per se verenigd in een rechtsvorm, maar hebben de vragenlijst wel onder de gezamenlijke naam ingevuld.

¹⁸ Drenthe kent veel meer muziekverenigingen, maar niet alle verenigingen voldoen aan de criteria voor talentontwikkeling omdat leerlingen niet altijd les kunnen krijgen bij de vereniging.

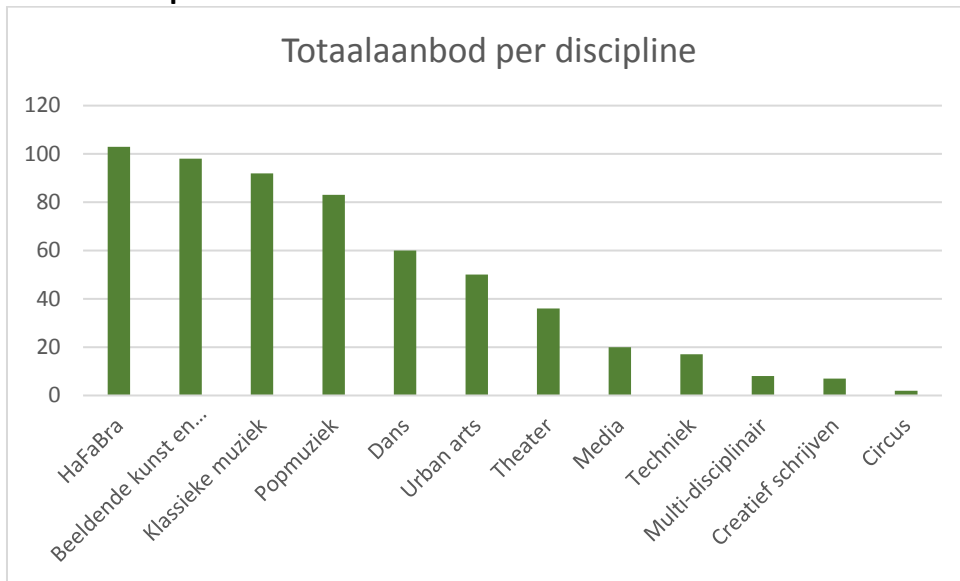
¹⁹ De enige uitzondering is circus, maar binnen deze discipline zijn er überhaupt maar twee aanbieders in de provincie.

Figuur 1: het aanbod van de respondenten²⁰.

²⁰ Het totaal van deze antwoorden overschrijdt de 100 respondenten omdat meerdere opties aangevinkt konden worden.

3.2.2 Disciplines

Figuur 2: het totaalaanbod van de provincie per discipline.

Uitgaande van de telling van het totale aanbod van Drenthe zijn HaFaBra en beeldende kunst en vormgeving de grootste disciplines. Drenthe kent een rijk aanbod aan HaFaBra-verenigingen met een interne muziekopleiding voor nieuwe deelnemers. Deze verenigingen hebben vaak een opleidingsorkest waar beginnende muzikanten een instrument kunnen leren bespelen en muziekdiploma A kunnen behalen²¹. Daarna kunnen ze doorstromen en meespelen in het grote orkest, waar soms doorgeleerd kan worden voor volgende muziekdiploma's. De verenigingen zijn aanwezig in de hele provincie; elke gemeente heeft meerdere verenigingen waarbij kinderen en jongeren zich kunnen aansluiten om een blaas- of slaginstrument te leren bespelen (zie bijlage 7.1).

Het grote aanbod in beeldende kunst en vormgeving is voor een groot deel toe te schrijven aan de vele kennismakingsworkshops die binnen deze discipline worden aangeboden. Van de 88 getelde aanbiedingen over de 4 fases, zijn 41 kennismaking met een bepaald medium of bepaalde techniek (zie figuur 16). Een andere verklaring voor het grote aanbod beeldende kunst en vormgeving is te vinden in het feit dat (het toepassen van) ambachten meegenomen is in deze discipline, in lijn met eerder (landelijk) onderzoek, en dat erfoeg een grote rol in de Drentse cultuur(educatie) heeft²². In de disciplines klassieke muziek, popmuziek, dans, en urban arts is ook relatief veel aanbod, met respectievelijk 92, 83, 60, en 50 getelde organisaties. Een aantal disciplines is echter op provinciaal niveau ondervertegenwoordigd: binnen circus, creatief schrijven, media, techniek en multidisciplinair aanbod is weinig tot geen aanbod (respectievelijk 2, 7, 20, 17, en 8 getelde organisaties) (zie figuur 3). Een compleet overzicht van het aantal getelde organisaties per discipline in elke gemeente is te vinden in de bijlage 7.1.

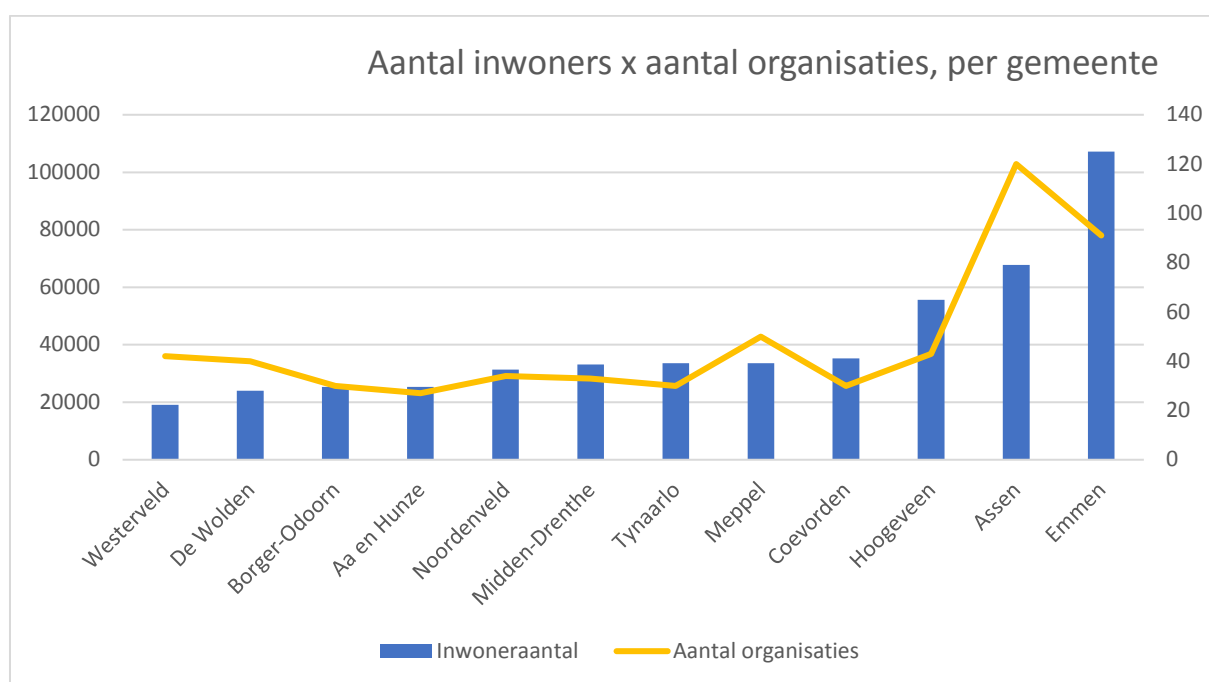
Wat verder opvalt is dat de grootte van de gemeente (gemeten in aantal inwoners) niet per se iets zegt over het totale aanbod van activiteiten in de verschillende disciplines in de provincie.

²¹ In muziekonderwijs binnen de HaFaBra-verenigingen wordt gewerkt met muziekdiploma's A tot en met D, van basis tot specialisatie in het muziekinstrument. Zie voor toelichting bijvoorbeeld het "Landelijk raamleerplan blaasinstrumenten" van het LKCA (Bomhof, Bonth, Eijnden, & Smit, 2014).

²² Zie ook hoofdstuk 2.2.3

Sommige kleine gemeenten zoals de Wolden en Westerveld hebben veel meer organisaties (40 en 42) dan andere kleine gemeenten zoals Aa en Hunze en Borger-Odoorn (24 en 27). De gemeente Assen telt een aanbod van 120 organisaties tegen bijna 68000 inwoners, terwijl de gemeente Emmen – de grootste in de provincie met een kleine 107000 inwoners – 91 organisaties heeft met aanbod in een van de cultuurdisciplines. Qua spreiding is dus goed te zien dat het meeste aanbod in de grotere gemeenten Assen en Emmen zit. Ook in Hogeveen en Meppel en de omliggende gemeenten de Wolden en Westerveld is redelijk veel aanbod wat waarschijnlijk toe te schrijven is aan het aanbod van het kunstencentrum SCALA. Dit kunstencentrum is gevestigd in Meppel en Hogeveen, maar biedt ook bepaalde lessen en cursussen buitenschoolse culturele activiteiten aan op bijvoorbeeld basisscholen en in buurtcentra.

Het gemeentelijk beleid heeft niet altijd invloed op het aantal organisaties. In gemeenten waar helemaal geen aandacht is voor talentontwikkeling in beleidsstukken (Coevorden, Midden-Drenthe, Noordenveld, Tynaarlo en Westerveld) zijn niet per definitie minder organisaties aanwezig dan in gemeenten waar wel expliciet aandacht is voor talentontwikkeling in beleid (Assen, Borger-Odoorn, Emmen, Hogeveen, Meppel²³ en de Wolden). Veel van de gemeenten die aandacht besteden in hun beleidsplannen, benadrukken dat zij talentontwikkeling willen stimuleren met het lokale bestaande culturele veld van hun gemeente en in veel gevallen willen samenwerken met maatschappelijke instellingen in de gemeente voor cultureel aanbod. Het is dus niet vreemd dat aandacht voor talentontwikkeling in het beleid niet per se leidt tot meer organisaties of activiteiten.

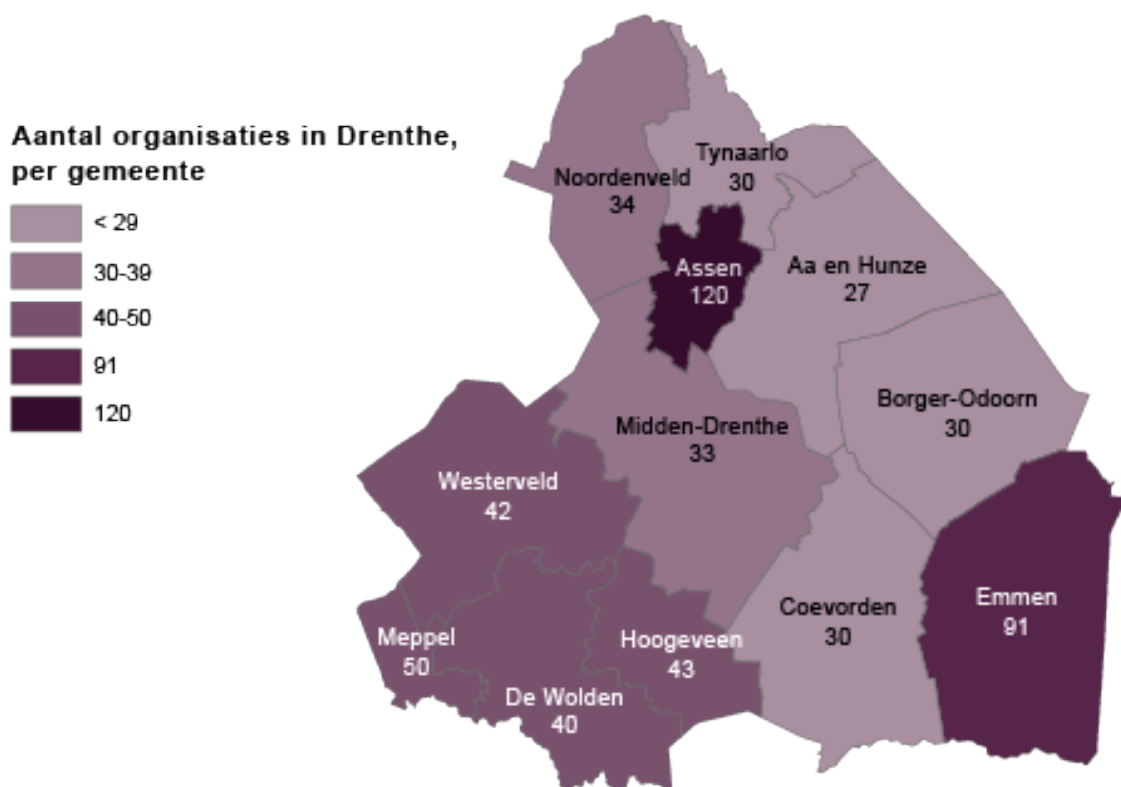

Figuur 3: het aantal inwoners afgezet tegen het aantal organisaties, per gemeente.

Buiten deze kanttekeningen is wel duidelijk te zien dat kleinere gemeenten over het algemeen genomen een minder groot aanbod aan culturele activiteiten met betrekking tot

²³ N.B. in de Cultuurnota 2016 van de gemeente Meppel wordt benoemd dat zij samenwerkt met de gemeente Zwolle op het gebied van talentontwikkeling (Gemeente Meppel, 2016). Dit kan invloed hebben op de mogelijkheden tot talentontwikkeling voor de inwoners van Meppel. Aangezien Zwolle buiten de omvang van dit onderzoek valt, is niet te zeggen in hoeverre dit invloed heeft op de talentontwikkeling in deze gemeente.

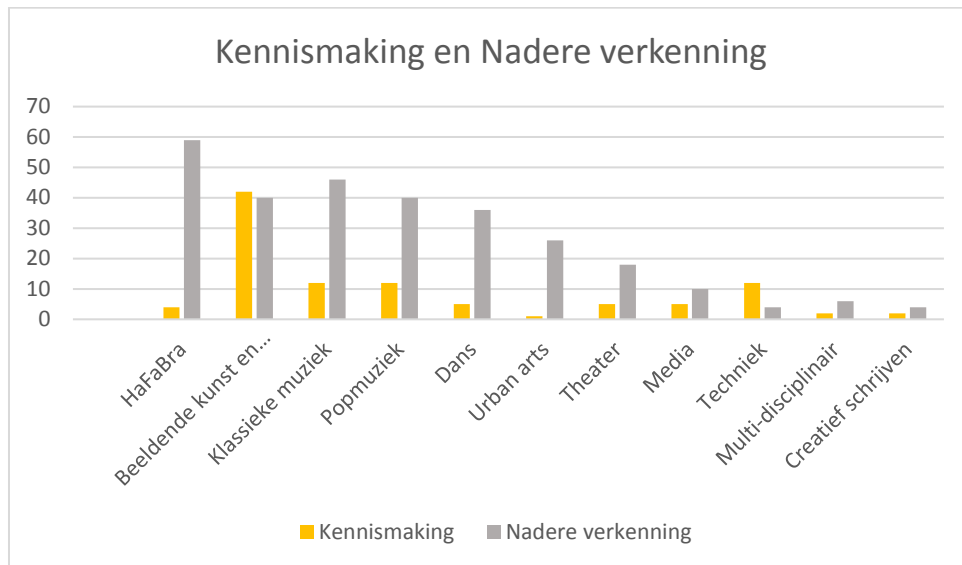
talentontwikkeling hebben. Ook in de vragenlijsten en in een interview wordt dit benadrukt: de afstand tot cursussen in andere dorpen wordt als een belemmering ervaren, en in de buurt is niet altijd het juiste aanbod te vinden. Dit sluit aan bij onderzoek in België naar de relatie tussen het deelnemen van kinderen in primair en secundair onderwijs aan culturele activiteiten buiten schooltijd en de afstand tot dichtstbijzijnde culturele activiteit. Uit dit onderzoek blijkt dat hoe groter de afstand naar de dichtstbijzijnde culturele activiteit, hoe minder kinderen onder de 18 geneigd zijn om deel te nemen aan culturele activiteiten (Vermeersch, 2016, p. 77). Volgens het onderzoek is niet te zeggen of deze relatie ligt aan de kosten, de tijd, of de mentaliteit van het reizen, maar wel dat het waarschijnlijk één of een combinatie van deze drie aspecten is (idem, p. 84).

Figuur 4: de spreiding van het aanbod over de provincie Drenthe

3.2.3 Fases van talentontwikkeling

Kennismaking

Figuur 5: het aanbod van kennismaking en nadere verkenning voor de gehele provincie, per discipline

In het aanbod van Drenthe uitgesplitst per discipline valt op dat er, met uitzondering van beeldende kunst en vormgeving, een relatief klein aanbod kennismaking is in verhouding tot het aanbod nadere verkenning. Hiervoor zijn verklaringen te vinden die te maken hebben met de kadering van het onderzoek. Een eerste verklaring is het type organisaties dat gemeten is. In het onderzoek zijn alleen organisaties meegenomen die buitenschools aanbod hebben. Cultuurparticipatie, en kennismaking met disciplines in het bijzonder, is echter niet iets wat alleen buitenschools gebeurt. Het kan dus heel goed zijn dat veel kennismaking met disciplines op school plaatsvindt, waarna een potentieel talent zich verder buiten de school kan ontwikkelen. Deze grote rol van de school in kennismaking met disciplines is ook gebleken uit interviews met jonge talenten, ouders van talenten en aanbieders in de culturele sector. Veel aanbieders gaven aan nauw samen te werken met scholen voor hun (kennismakings)aanbod en veel gebruikers of hun ouders gaven aan dat professionals op school komen die (naschoolse) workshops of lessen aanbieden. Bovendien kan kennismaking met een discipline ook thuis gebeuren, omdat iemand in de omgeving²⁴ het ook beoefend heeft bijvoorbeeld, of bij vriendjes of vriendinnetjes thuis die het beoefenen. Deze mogelijkheden tot kennismaking met disciplines zijn niet meegenomen in de omvang van het huidige onderzoek en behoeft meer onderzoek.

Een tweede verklaring voor het kleinere aanbod van kennismaking is de definitie van aanbod dat onder kennismaking valt: *workshops of cursussen die kinderen en jongeren in één dagdeel kennis laten maken met een bepaalde techniek of medium. Om deel te nemen aan deze workshops is geen voorkennis nodig.* Alleen organisaties die concreet aanbod benoemen op hun website dat onder deze definitie valt zijn meegenomen in het onderzoek. Het valt dus op dat binnen bijvoorbeeld dans er weinig (een aantal van 4 organisaties) aanbod is dat binnen deze definitie valt. Dat wil echter niet

²⁴ Zie ook hoofdstuk 2.1.3, waar ingegaan wordt op de belangrijke rol van ouders in talentontwikkeling van hun kinderen.

zeggen dat er weinig mogelijkheid is tot kennismaking met dans in Drenthe. Vaak is het bij dansscholen mogelijk om één proefles te volgen om te kijken of het de cursist bevalt. Dit soort aanbod wordt echter niet altijd benoemd op de website. Zulk aanbod is bovendien geen aparte workshop of cursus gericht op kennismaking en is niet meegenomen in de telling.

Het gehele culturele aanbod wat betreft kennismaking lijkt dus relatief klein in Drenthe, maar verklaringen hiervoor zijn te vinden in de manier waarop het onderzoek gekaderd is. Om het totale aanbod kennismaking in de culturele sector goed in kaart te brengen is meer onderzoek nodig, waarbij kritisch gekeken moet worden naar de definitie van kennismaking in talentontwikkeling, en specifiek aandacht moet uitgaan naar de rol van scholen in talentontwikkeling. In het huidige onderzoek wordt vanaf hier niet specifiek ingegaan op aanbod in kennismaking binnen talentontwikkeling. Het onderzoek sluit zich daardoor aan bij de kadering van Roorda:

"Deze inventarisatie [...] richt zich niet op de niveaus van ontdekken en ontkiemen [hier: kennismaking], maar op het begeleiden en opleiden van toptalent. Onder toptalent verstaan we amateurkunstenaars met de kwaliteiten en ambitie om er hun beroep van te maken of om door te groeien naar het kunstvakonderwijs." (Roorda, 2014, p. 10)

Zo sluit de inventarisatie en nulmeting beter aan bij het doel van het onderzoek: onderzoeken waar en hoe potentiële talenten zich kunnen ontwikkelen tot professional in Drenthe. Bovendien sluit het aanbod kennismaking niet aan bij de definitie van een talent en talentontwikkeling. Een talent heeft al een zekere preoccupatie met een discipline (zie hoofdstuk 2.1.2 en 2.1.3). Kennismakingscursussen kunnen het begin zijn van deze preoccupatie, maar zijn niet onderdeel van het talentontwikkelingsproces met constructieve feedback op de vaardigheden van het talent. De omvang en spreiding van het kennismakingsaanbod in Drenthe en de relatie tot het onderwijs behoeft verder onderzoek.

Professionalisering

Een tweede aspect dat opvalt is de mogelijkheid tot professionalisering in Drenthe. In alle disciplines binnen kunst en cultuur kent Drenthe een klein aanbod aan professionalisering. Het meeste aanbod op dit gebied is in Beeldende Kunst en Vormgeving en Popmuziek (beide een aanbod van drie). Dit is voor een deel logisch en te verklaren: er zijn minder mensen op topniveau die zich willen ontwikkelen dan op beginnersniveau, omdat niet iedereen die een cultuurdiscipline beoefent dit doet om er ook professional in te worden. Een aantal disciplines is echter helemaal niet vertegenwoordigd in professionalisering. Een oorzaak van het minimale aanbod aan professionalisering ligt onder meer in het feit dat Drenthe eigenlijk geen opleidingen kent in culturele sector, met als uitzondering de opleiding tot Mediavormgever aan het Drenthe College. Talenten die zich dus willen ontwikkelen tot professional moeten het zoeken in andere (naastgelegen) provincies waar wel opleidingen in de culturele sector worden aangeboden, of in trajecten buiten de institutionele opleidingen om. Dit soort trajecten zijn in een aantal disciplines zoals popmuziek en beeldende kunst wel aanwezig.

Het wegtrekken van jongeren omdat ze hun professionele ontwikkeling elders moeten zoeken wordt ook in de interviews aangehaald. Volgens een aantal aanbieders komen jongeren niet meer terug, mede door een slecht vestigingsklimaat. Ze denken dat als er een goed vestigingsklimaat wordt gecreëerd over de gehele breedte van talentontwikkeling, deze professionals binding krijgen met de provincie. Zo ontstaat er een *feedbackloop*: zij fungeren als rolmodellen, een soort visitekaartjes

voor de provincie, en kunnen met hun kennis en expertise bijdragen aan talentontwikkeling in de culturele sector in Drenthe voor de komende generatie(s).

Als laatste kent Drenthe twee cultuurprijzen voor talenten en een aantal subsidieregelingen voor talenten zoals de voucher-regeling in de popmuziek. Hoewel deze prijzen en subsidies geen directe invloed hebben op de professionalisering van talenten in Drenthe²⁵, kan een financiële bijdrage een positieve invloed hebben op hun ontwikkeling. Dit wordt door een aantal geïnterviewden bevestigd, bijvoorbeeld over de voucher-regeling die bestaat binnen de popmuziek. Veel van de geïnterviewden die zich in een talenttraject bevinden, hebben gebruik gemaakt van kleine of grotere subsidieregelingen van de provincie Drenthe, en zij noemen deze allemaal een positieve invloed op hun ontwikkeling. Ook relatief kleine subsidies, zoals de voucher-regeling voor de popmuziek à € 500, worden ervaren als goede impulsen voor de talenten, omdat ze daarmee een investering in nieuwe vaardigheden kunnen doen. De cultuurprijzen in Drenthe bestaan uit de Talentprijs Cultuur voor alle inwoners van de provincie en de Cultuurprijs Emmen voor de inwoners van die gemeente. De eerste is een prijs die jaarlijks uitgaat naar jong cultureel talent in Drenthe. Alle vormen van cultuur doen hier mee. De tweede wordt eens in de twee jaar uitgereikt aan iemand met een recente vernieuwende artistieke ontwikkeling.

Figuur 6: het aanbod verdieping en professionalisering in Drenthe, per discipline.

3.2.4 De spreiding, kwantiteit en kwaliteit van het aanbod

De aanbieders zijn in de vragenlijsten gevraagd naar hun mening over de spreiding en de kwaliteit van het aanbod. Er is vanuit gegaan dat aanbieders dit minder goed kunnen aangeven over andere disciplines dan waarin zij zelf actief zijn. Zij kregen deze vragen dus alleen over disciplines waarvan zij hadden aangegeven dat ze er actief in zijn.

Op de vraag of het aanbod in hun discipline genoeg verspreid is over de provincie, geven 37 aanbieders (36%) aan dat niet te weten over hun eigen discipline (zie tabel x). Een groot aantal aanbieders lijkt niet op de hoogte van de spreiding van het aanbod. Aanbieders die wel een mening

²⁵ Ze geven immers geen feedback die nodig is voor ontwikkeling.

konden geven, lijken gematigd positief over de spreiding van het aanbod, er zijn meer aanbieders positief dan negatief over de spreiding. Maar 5 aanbieders vinden echter het aanbod goed verspreid.

Spreiding	Aantal
Slecht verspreid	28
Voldoende verspreid	32
Goed verspreid	5
Weet ik niet	37

Tabel 1: Wat vindt u van de spreiding van de aangeboden activiteiten binnen uw discipline?

De antwoorden op de vraag naar de hoeveelheid activiteiten die in de eigen discipline worden aangeboden neigen iets meer naar positief dan negatief. Wederom valt het aantal keer dat “weet ik niet” is gegeven als antwoord op. Een groot deel van de aanbieders weet niet hoe het staat met het aantal culturele activiteiten in de eigen discipline. Van de aanbieders die daar wel wat van zeggen te weten, zijn meer aanbieders positief over de kwantiteit (voldoende/goed) dan negatief (te weinig/te veel). Hierbij moet wel gezegd worden dat een groot deel, 29% het aanbod te weinig vindt. Het lijkt er dus op dat aanbieders die een mening hebben, gematigd positief zijn over de kwantiteit van het aanbod.

Kwantiteit	Aantal
Te weinig	28
Voldoende	35
Goed	13
Te veel	1
Weet ik niet	20

Tabel 2: Wat vindt u van het aantal aangeboden activiteiten in de provincie Drenthe in uw discipline(s)?

De vraag naar de kwaliteit van het aanbod binnen de eigen discipline wordt positiever beantwoord. Wederom heeft een vijfde van de bevroegde aanbieders geen mening over de kwaliteit van aanbod binnen de eigen discipline. De aanbieders die een mening hebben gegeven, zijn overwegend positief en geven de kwaliteit een voldoende of goed. Echter vindt een vijfde van de aanbieders de kwaliteit in de eigen discipline onvoldoende. Dit wordt ook benadrukt in de vragenlijsten: twee aanbieders in beeldende kunst en vormgeving missen diepgang in deze discipline. Dit wordt ook aangegeven door één ouder in een vragenlijst.

Kwaliteit	Aantal
Slecht	2
Matig	22
Voldoende	27
Goed	27
Uitmuntend	0
Weet ik niet	21

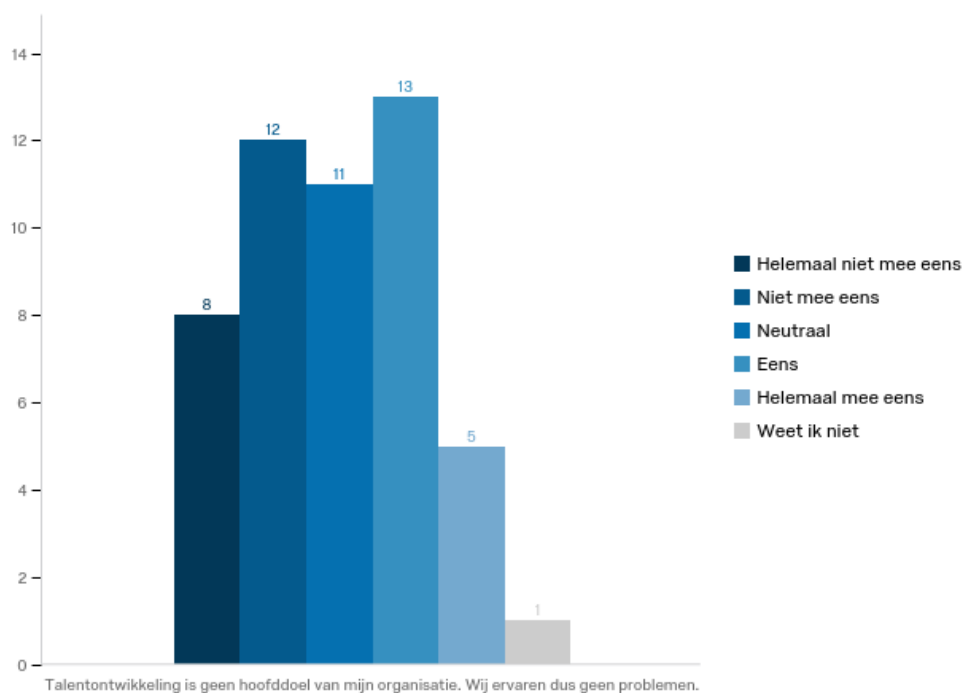
Tabel 3: Wat vindt u van de kwaliteit van de aangeboden activiteiten in uw eigen discipline(s)?

Samenvattend zijn aanbieders gematigd positief over de spreiding van en het aantal aanbieders in hun eigen discipline in Drenthe. Hoewel de meeste aanbieders positief zijn, valt het wel op dat ook grote aantallen ontevreden zijn over de spreiding en het aantal aangeboden activiteiten. Over de kwaliteit zijn ze positiever, meer dan de helft vindt de kwaliteit voldoende, hoewel ook hier een

vijfde van de aanbieders de kwaliteit onvoldoende vindt. Wat het meeste opvalt in de drie bovenstaande vragen is dat respectievelijk 36 en 21 van de bevroagden geen antwoord op de vragen weet. Zij hebben geen mening over de spreiding, het aantal activiteiten, of de algemene kwaliteit in hun eigen discipline. Dit zou er op kunnen wijzen dat aanbieders niet op de hoogte zijn van het netwerk en het veld van hun eigen discipline, bijvoorbeeld dat ze niet weten wat anderen aanbieden. Als dit het geval is, is dat nadelig voor communicatie in het veld en de eventuele leerlijn ten behoeve van talentontwikkeling die daaruit kan ontstaan. Als aanbieders niet op de hoogte zijn van ontwikkelingen weten ze niet goed wat er gemist wordt, maar ook niet waar cursisten eventueel naar toe kunnen als ze uitgeleerd zijn. In hoofdstuk 5.3.1 wordt er naar aanleiding van gesprekken met aanbieders (en gebruikers) dieper ingegaan op deze communicatie.

3.2.5 Problemen van aanbieders

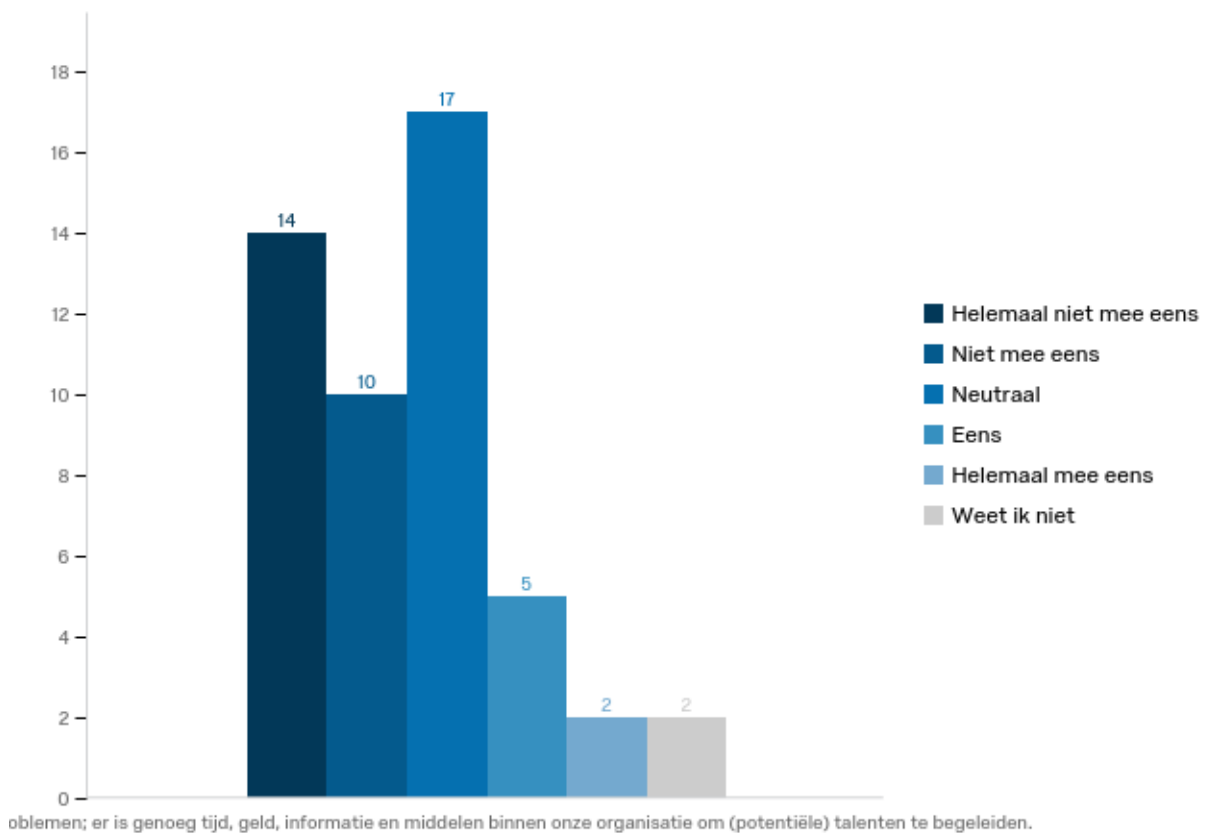
Op de stelling “Talentontwikkeling is geen hoofddoel van mijn organisatie. Wij ervaren dus geen problemen” zijn de antwoorden verdeeld. Ongeveer net zo veel aanbieders zijn het met die stelling (helemaal) eens als (helemaal) oneens. Niet in elke organisatie is talentontwikkeling dus een groot onderdeel van de bezigheden. Dit is niet per se negatief voor talentontwikkeling in Drenthe. Het valt voor te stellen dat organisaties die vooral met nadere verkenning bezig zijn, niet zo actief hun cursisten aan het opleiden zijn richting toptalent als aanbieders die bezig zijn met verdieping of professionalisering. Dit betekent echter niet dat de aanbieders met nadere verkenning geen belangrijke rol in talentontwikkeling spelen, zij zijn ook onderdeel van een keten.

Figuur 7: Antwoorden van aanbieders op “Talentontwikkeling is geen hoofddoel van mijn organisatie. Wij ervaren dus geen problemen”.

Weinig organisaties geven aan het eens (5) of helemaal eens (2) te zijn met de stelling “Geen problemen; er is genoeg tijd, geld, informatie en middelen binnen onze organisatie om (potentiële) talenten te begeleiden”. Veel meer organisaties geven aan het oneens (10) of helemaal oneens (14)

te zijn met deze stelling. Nog eens 17 organisaties zijn neutraal, twee organisaties zeggen het niet te weten. Er zijn dus meer organisaties die problemen ervaren dan organisaties die dat niet doen, maar de meeste organisaties zijn neutraal.

Figuur 8: Antwoorden van aanbieders op “Geen problemen; er is genoeg tijd, geld, informatie en middelen binnen onze organisatie om (potentiële) talenten te begeleiden.”

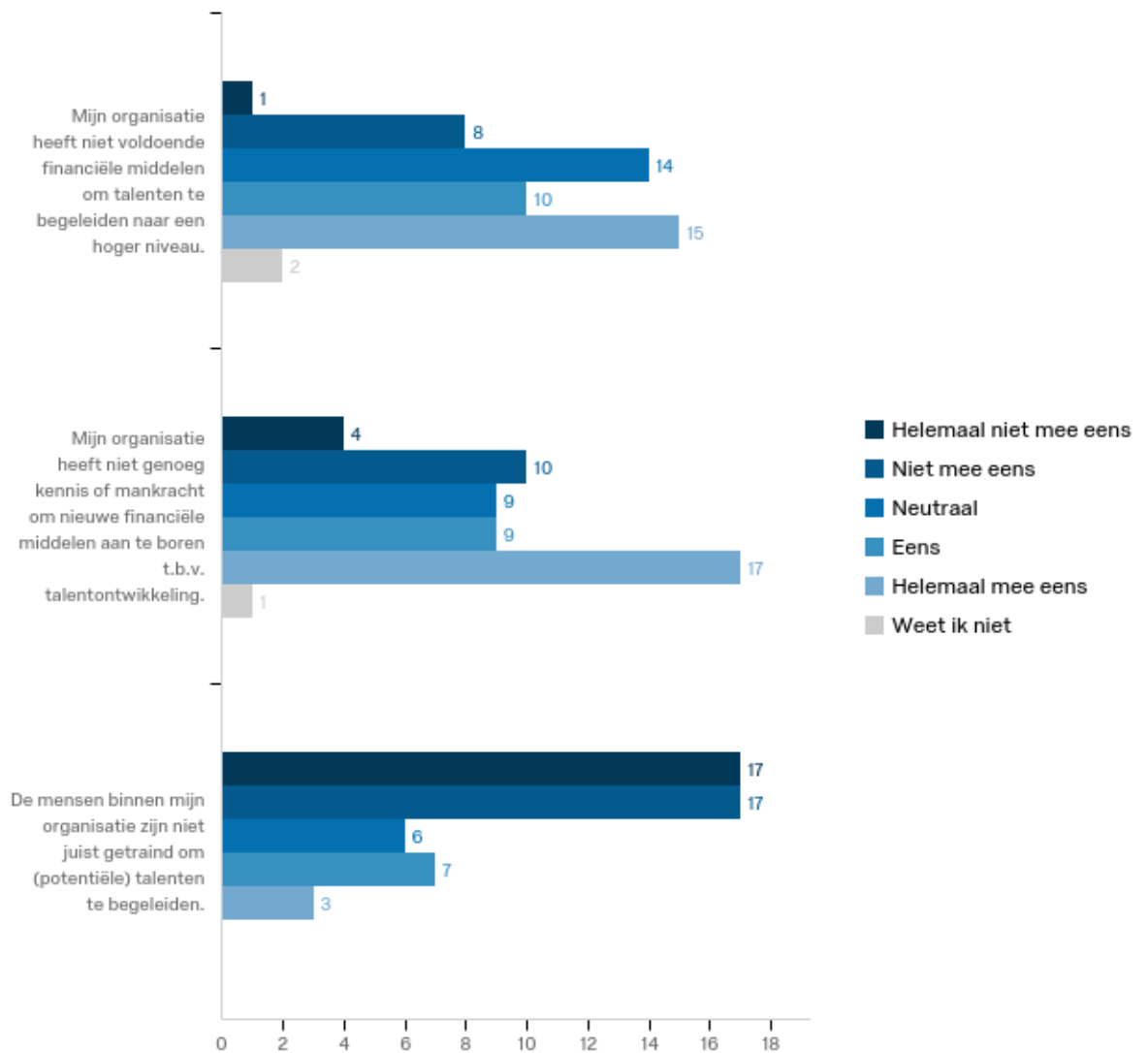
3.2.5.1 Financiële problemen

Aanbieders geven aan meer problemen met financiële middelen van de organisatie te hebben dan met het opleidingsniveau van mensen binnen de organisatie. Op de stelling “de mensen binnen mijn organisatie zijn niet juist getraind om (potentiële) talenten te begeleiden” zeggen zowel 17 organisaties het helemaal niet mee eens te zijn, als 17 organisaties het niet mee eens te zijn. Zes organisaties zijn neutraal. Een aantal organisaties is het wel eens of helemaal eens met de stelling, respectievelijk 7 en 3 organisaties. Hoewel er dus een aantal organisaties zegt niet de juiste mensen in huis te hebben om talent op te leiden, zeggen de meeste organisaties dit wel te hebben. Veel organisaties zeggen het helemaal eens te zijn met de stelling “mijn organisatie heeft niet genoeg kennis of mankracht om nieuwe financiële middelen aan te boren t.b.v. talentontwikkeling”. Ook de stelling “mijn organisatie heeft niet voldoende financiële middelen om talenten te begeleiden naar een hoger niveau” krijgt veel bijval, hoewel meer organisaties hier neutraal zijn dan bij de eerstgenoemde stelling. Het lijkt er dus op dat, hoewel niet alle organisaties hier mee kampen, veel organisaties financiële middelen missen om talenten op te leiden, of problemen ervaren met het aanboren van financiële middelen. Deze problemen worden ook aangehaald in de interviews:

“De ene heeft wel een gesubsidieerd aanbod en de ander moet het doen met een ongesubsidieerd aanbod. Als je een ongesubsidieerd aanbod hebt zijn je prijzen anders. Want

je kan daar niet mee concurreren. Dus dan gaan de mensen toch naar het gesubsidieerde aanbod. Zo makkelijk is het. Dus dan kunnen ze jouw aanbod heel erg leuk vinden, maar zeggen ze: 'nou, daar krijg ik iets vergelijkbaars'. [...] Dat kan gewoon liggen aan beleid van de gemeente of van de provincie. Vorig jaar zat je er wel bij en dit jaar niet. Dat is het. Of misschien dat je je aanbod net niet even helemaal goed geformuleerd hebt en dat als je het net even anders geformuleerd had, had je het wel gekregen. Dat zijn dingen, wie zou het zeggen. Dat vind ik heel moeilijk. [...] Het is een kunst op zich en kost gewoon veel tijd."

Veel van de geïnterviewde aanbieders geven aan dat ze hun aanbod graag verder willen ontwikkelen met betrekking tot talentontwikkeling en de juiste mensen daarvoor wel in huis of in het netwerk te hebben, maar de financiële middelen missen. Bovendien missen ze soms aansluiting met (lokaal) beleid en financiële beslissingen die door beleid worden genomen, omdat de verdeling van subsidies niet altijd als eerlijk wordt ervaren. Deze afstand die ze voelen tot (lokaal) beleid en financiële beslissingen in subsidieaanvragen maakt dat ze niet altijd vertrouwen hebben dat ze nieuw talentontwikkelingsaanbod werkelijk kunnen opzetten.

Figuur 9: de mening van aanbieders op stellingen over financiële middelen en mankracht.

3.2.5.2 Waardering

Niet alleen missen aanbieders soms aansluiting met financiële beslissingen die worden gemaakt op basis van beleid, ook op maatschappelijk of sociaal gebied ontbreekt het soms aan aansluiting volgens een aantal geïnterviewde aanbieders. De ontbrekende aansluiting op maatschappelijk gebied wordt omschreven door iemand als: *“In Duitsland ben je echt een professional, in Nederland ben je een uit de hand gelopen hobbyist”*. De geïnterviewden spreken in deze context niet alleen over aanbod in talentontwikkeling, maar over cultureel aanbod in het algemeen, dus ook voor passieve participatie in cultuur. Dit maatschappelijke idee heeft echter ook gevolgen voor de potentiële gebruikers van aanbod in talentontwikkeling. Een andere geïnterviewde hoort van cursisten: *“Dan is het ook vaak: ‘ik wil dit thuis ook wel doen, maar dat vindt mijn moeder gek’”*. Doordat het maatschappelijke en sociale beeld van de culturele sector als *‘linkse hobby’* wordt gezien, merken de aanbieders minder waardering voor hun vak en dat heeft gevolgen voor de aanmeldingen.

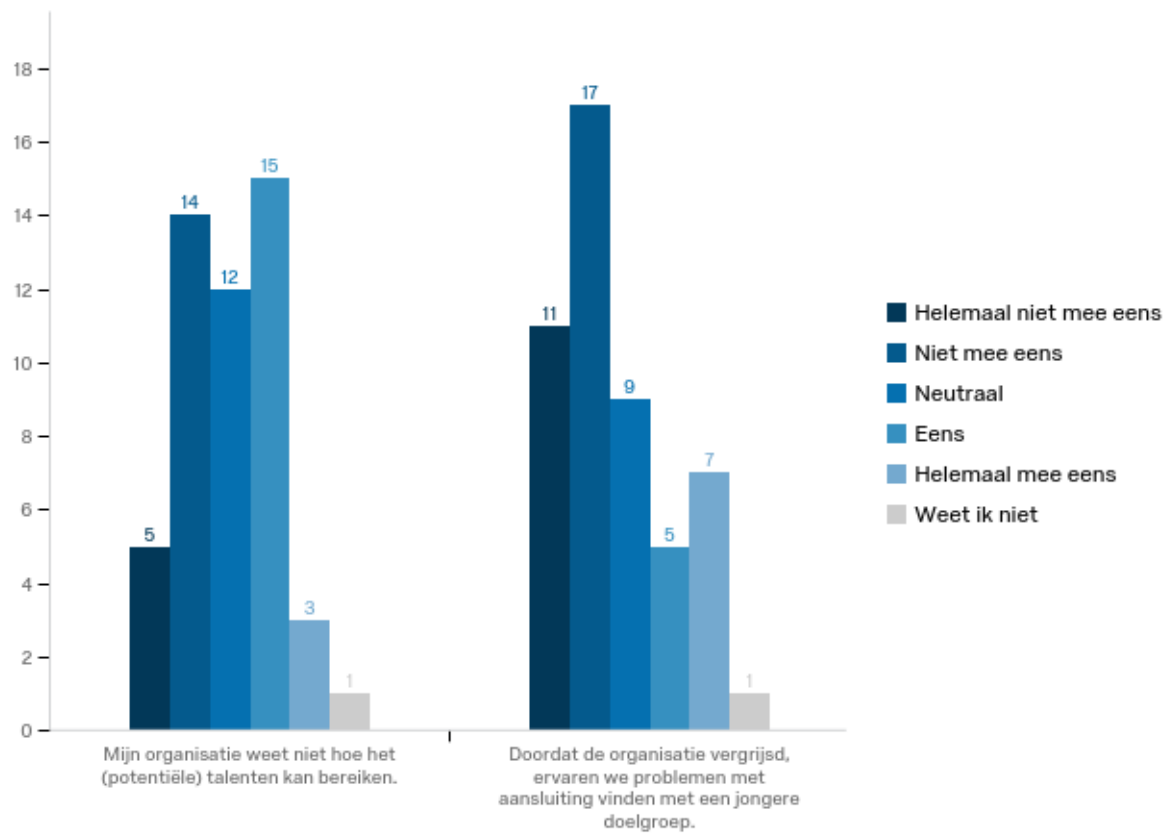
3.2.5.3 Jongerenaanbod

Wat opvalt bij de deskresearch is dat veel aanbod niet specifiek gericht is op jongeren (18+). Dit is niet per se problematisch, bijvoorbeeld in de beeldende kunst wordt er vanuit gegaan dat talenten zich op latere leeftijd (kunnen) manifesteren. Het kan echter ook betekenen dat jonge potentiële talenten geen aansluiting kunnen vinden bij het aanbod activiteiten omdat ze niet de doelgroep van het aanbod zijn. De meeste organisaties zeggen geen problemen te ervaren met aansluiting vinden met jongeren als gevolg van vergrijzing van hun organisatie (zie figuur 10). Gezien de vraagstelling zijn er twee mogelijke verklaringen te bedenken voor deze uitslag. Ten eerste kan het zijn dat organisaties geen last van vergrijzing hebben. Ten tweede kan het zijn dat organisaties die wel vergrijzen nog steeds aansluiting kunnen vinden met jongeren uit de omgeving. Sommige organisaties zeggen echter het eens te zijn met de stelling. In twee interviews met aanbieders komt nog een ander mogelijk probleem naar voren met betrekking tot vergrijzing van Drenthe, die samenhangt met de omvang van de culturele sector in Drenthe. Omdat deze sector klein is, valt soms het aanbod voor talentontwikkeling op de schouders van een paar belangrijke spelers in de discipline, die dit soms op vrijwillige basis doen. Het kan negatieve gevolgen hebben als een van deze spelers wegvalt. Twee geïnterviewden denken dat er niet genoeg aanwas van nieuwe docenten of begeleiders is. Als de huidige mensen met pensioen gaan of om een andere reden wegvallen, zou er een gat in het aanbod van talentontwikkeling kunnen ontstaan.

Over de vraag hoe je talentvolle jongeren kunt bereiken zijn de meningen verdeeld, er wordt ongeveer net zo vaak eens als oneens geantwoord op de stelling “mijn organisatie weet niet hoe het (potentiële) talenten moet bereiken”. In de vragenlijsten van en interviews met jongeren geven de jongvolwassenen echter bijna allemaal zelf aan slecht aansluiting te vinden met het aanbod omdat veel aanbod gericht is op kinderen en jongeren tot 18 jaar, of volwassenen. Dit probleem wordt in het algemeen aangekaart, dus zonder specificatie van de discipline. Een geïnterviewde uit een kleine gemeente zegt:

"Wat er is, is voornamelijk gericht op kinderen. En dan denk ik van ja, ik ben 24 en het is voor mijn leeftijd eigenlijk al niet aantrekkelijk om hier te wonen vind ik, en het aanbod dat er is, is voor kinderen; dan denk ik, als het iets aantrekkelijker was, dan ja... Nu weet ik zeker van: ik blijf hier niet wonen, in ieder geval niet in deze plaats."

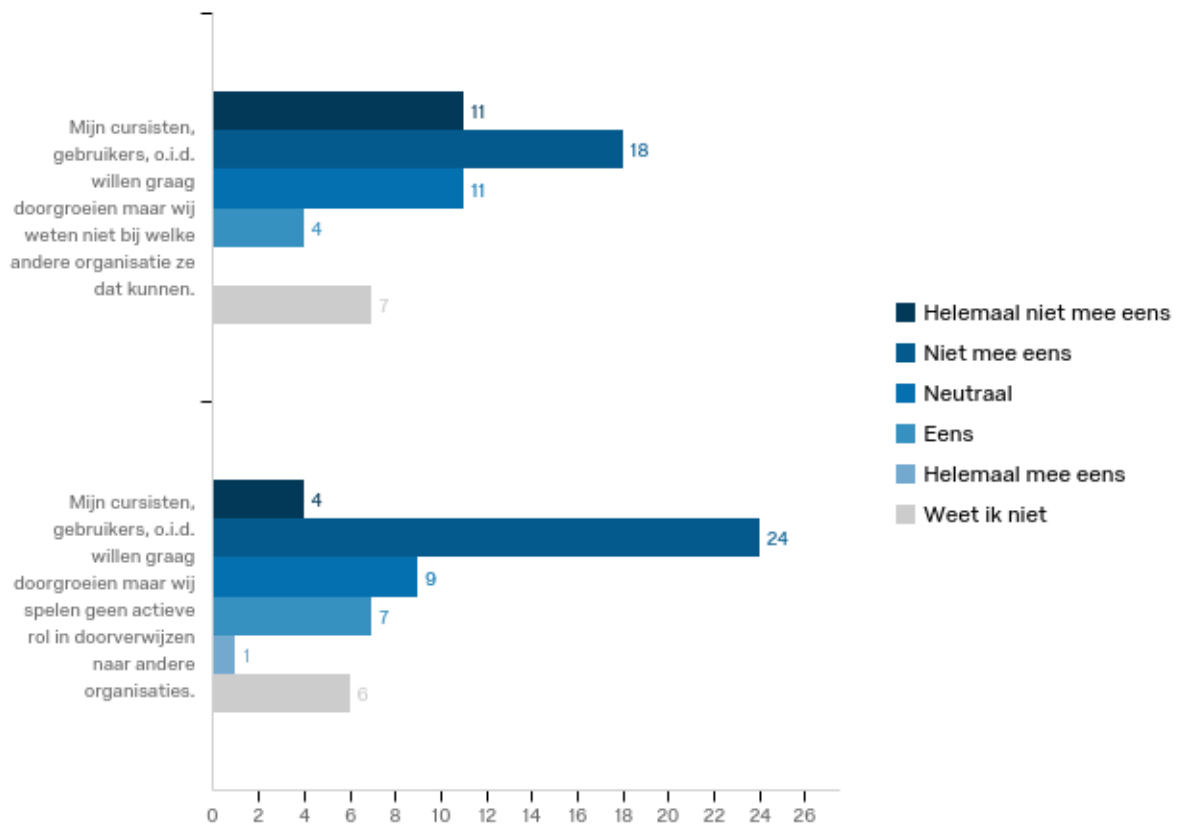
Bovendien geven sommige aanbieders in de interviews aan het lastig vinden de doelgroep te bereiken, terwijl andere aanbieders hier geen problemen in ervaren. Het bereiken van de doelgroep voor de organisaties wisselt dus per organisatie, en dit is voor een deel te merken in het aanbod gericht op jongvolwassenen.

Figuur 10: de mening van aanbieders op stellingen over het bereiken van een jongere doelgroep en (potentiële) talenten.

3.2.6 Verzamelplaats

Aanbieders zijn in de vragenlijst ook bevraagd naar hun ervaringen over het doorgroeien van hun cursisten bij andere organisaties dan hun eigen organisatie. Het lijkt er op dat aanbieders doorverwijzen, en ook weten waar ze naar toe moeten doorverwijzen als cursisten verder willen groeien. De meeste aanbieders geven namelijk aan dat ze het (helemaal) niet eens zijn met stellingen die gaan over het *niet* kunnen doorgroeien van cursisten bij andere organisaties in de discipline. Deze resultaten wijzen er op dat er goede communicatie bestaat tussen de verschillende organisaties: ze weten waar de andere organisaties in de keten van talentontwikkeling zich bevinden.

Figuur 11: de mening van aanbieders op stellingen over het doorgroeien van (potentiële) talenten.

In de interviews wordt echter wel een probleem aangehaald met betrekking tot communicatie tussen verschillende aanbieders. Aanbieders geven aan dat een fysieke locatie ontbreekt waar aanbieders, cursisten, amateurs, en (semi-)professionelen zich kunnen verzamelen. Met het wegvallen van de georganiseerde kunstencentra door de bezuinigingen op cultuur in 2014 is ook voor veel aanbieders zo'n centrale plek in verschillende gemeenten weggefallen. Dit heeft verschillende gevolgen, zoals benadrukt wordt met betrekking tot muziek in een interview:

"De kwaliteit van de lessen zelf is niet veranderd denk ik. De randvoorwaarden daar omheen [wel], docenten die leerlingen begeleiden op het examen, het regelen van de examens intern, voorspeelmogelijkheden... We hebben hier natuurlijk geen zaal waarin je kan concerneren zeg maar als talent. De PR waardoor mensen je moeilijker kunnen vinden is ook... talenten in de dop, waar kunnen ze terecht... dat is moeilijker geworden."

Ook geïnterviewden in andere disciplines missen een verzamelplaats, in veel gevallen 'broedplaats' genoemd. Zo'n verzamelplaats zou kunnen bijdragen aan de communicatie van het aanbod, want aanbieders vinden het soms lastig om hun doelgroep te bereiken²⁶. Bovendien kan een verzamelplaats communicatie tussen organisaties binnen één discipline stimuleren. Belangrijk is volgens de geïnterviewden dat zo'n locatie niet gebonden is aan één discipline maar juist discipline-overstijgend is, waardoor zowel professionals als beginners nieuwe verbindingen kunnen maken voor samenwerkingen en inspiratie²⁷. Zo'n verzamelplaats voor activiteiten in meerdere disciplines bestaan in Meppel en Hogeveen, waar SCALA een breed aanbod in verschillende disciplines en niveaus heeft.

Verder gaat een vragenlijst in op de behoefte van een online verzamelplaats. Op de vraag 'wat mist u in het aanbod van activiteiten binnen uw discipline(s) in Drenthe?' geeft een aanbieder aan een verzamelwebsite met het aanbod van Drenthe te missen. Stichting Kunst en Cultuur heeft zo'n verzamelwebsite, Cultuurweb (cultuurwebdrenthe.nl), maar blijkbaar zijn niet alle aanbieders daarvan op de hoogte. Dit komt ook naar voren uit de resultaten van de deskresearch. Cultuurweb is als basis gebruikt voor de deskresearch, maar door research op internet zijn nog zo'n 60 organisaties gevonden die niet op Cultuurweb aanwezig waren.

3.2.7 Bibliotheken

Veel van de aanbieders in Drenthe zijn – met het wegvallen van de meeste kunstencentra een aantal jaar geleden – particuliere aanbieders geworden²⁸. Dat wil echter niet zeggen dat zij per definitie alleen werken. In de deskresearch valt op dat instellingen zoals de huidige kunstencentra of bibliotheken samenwerken met particuliere aanbieders. Daardoor nemen zij ook een rol in het culturele aanbod en dus in talentontwikkeling. In een interview met een aanbieder worden de bibliotheek Hogeveen en de bibliotheken in Friesland als schoolvoorbeelden van talentontwikkeling genoemd:

"Bibliotheken kunnen hierin [in talentontwikkeling] nog meer een rol spelen. Ik vind de bibliotheek Hogeveen hierin een schoolvoorbeeld. Zijn ontzettend actief op het gebied van talentontwikkeling, kunsteducatie, doen intern heel veel, doen extern heel veel. Zijn zich heel erg bewust van wat er speelt in de maatschappij. En wat ook wel belangrijk is, ze zijn een open organisatie. Niet iedere organisatie is open. [...] Bibliotheek Hogeveen zit in het gebied van educatie-aanbod. Bibliotheken Friesland zit echt op het gebied van professionele leergemeenschappen. Echt op het ontwikkelen van nieuwe producten en op adviestrajecten. En dat is dan ook echt een leergemeenschap, dus ook echt multidisciplinair en dan niet alleen uit de kunst maar ook bijvoorbeeld uit de bibliotheek, of uit het onderwijs. Echt verschillende lagen. Gaat dan bijvoorbeeld ook om tweetaligheid. Dus echt verschillende lagen waar wordt gekeken naar hoe je anders om kunt gaan met taal en lezen, leesbevordering, spraak, maar ook beeld."

Bibliotheek Hogeveen werd in december 2018 uitgeroepen tot best presenterende bibliotheek van Nederland, mede door haar ver bovengemiddelde aantal georganiseerde activiteiten (RTV Drenthe, 2018). Bovendien wordt door kunstencentrum SCALA in Hogeveen ook benadrukt dat het

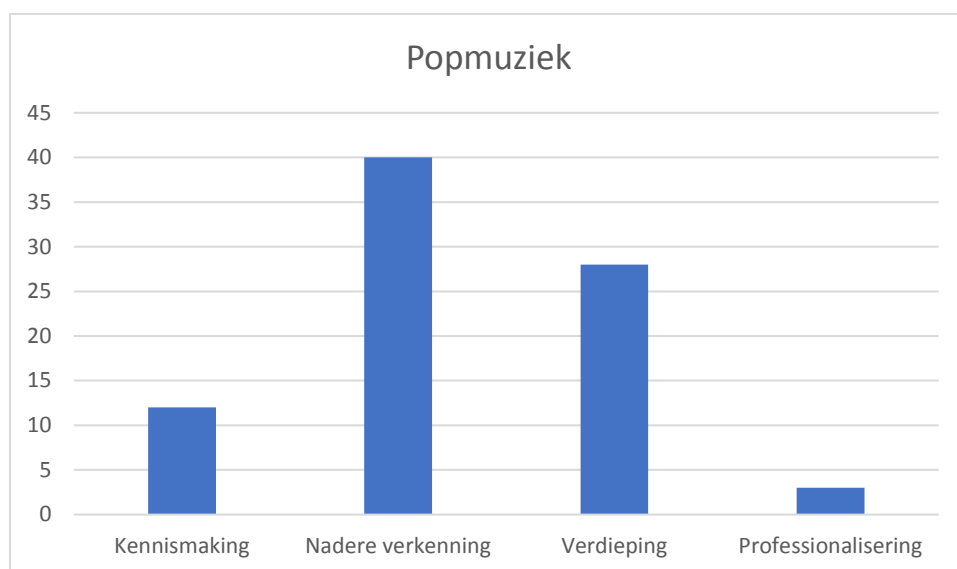
²⁶ Zie ook hoofdstuk 3.2.4.

²⁷ Een verzamelplek of broedplaats waar verschillende disciplines bij elkaar komen zou ook kunnen aansluiten bij de vraag naar innovatie in de provincie, zie hoofdstuk 4.2.

²⁸ Zie ook hoofdstuk 3.4 en 3.5.

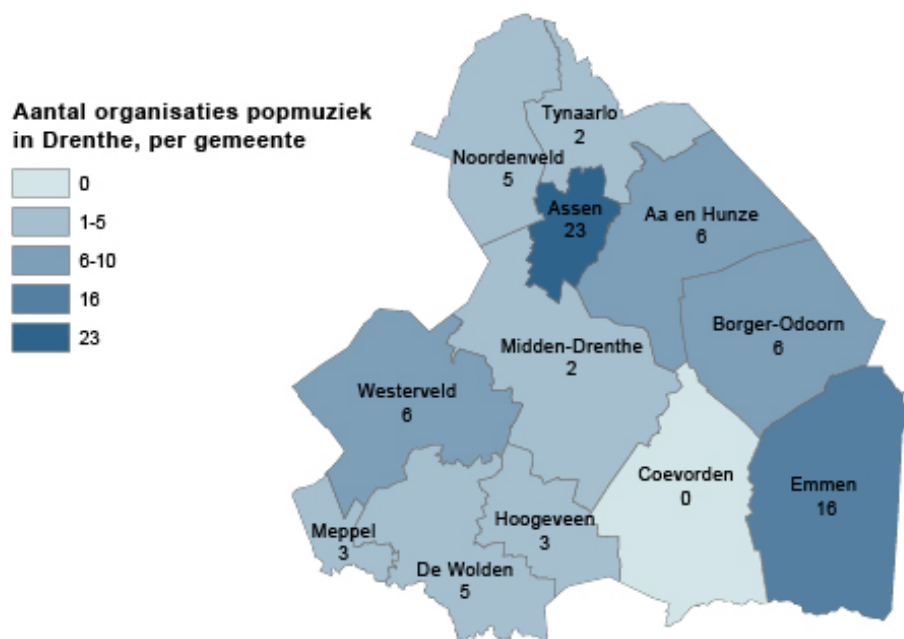
samenwerkt met de bibliotheek (SCALA, 2018, p. 5). Samenwerkingen zoals die met de bibliotheek Hoogeveen worden door de geïnterviewde als zeer waardevol voor de eigen organisatie beoordeeld vanwege het kwalitatief goede aanbod dat zij hebben in samenwerking met externen, maar ook vanwege hun bijdrage aan talentontwikkeling in het algemeen. Samenwerkingen zoals met de bibliotheken in Friesland zijn waardevol voor de organisatie vanwege het ontwikkelen van aanbod en de adviesfunctie.

3.3 POPMUZIEK

Figuur 12: het aanbod van activiteiten in Popmuziek gericht op talentontwikkeling, gehele provincie, per fase van talentontwikkeling.

Binnen popmuziek zijn 83 organisaties geteld die talentontwikkeling aanbieden in Drenthe. Het getelde aanbod is bovendien goed verdeeld over de verschillende fases van talentontwikkeling. Bij de (particuliere) muziekscholen is er aanbod popmuziek waar potentiële talenten kunnen beginnen en zich verder kunnen ontwikkelen (nadere verkenning en verdieping) in hun muziekinstrument. Bovendien zijn er trajecten beschikbaar die zich specifiek richten op de ontwikkeling van potentiële talenten binnen de popmuziek zoals Popsport of Hit the North (respectievelijk verdieping en professionalisering). Uit de interviews blijkt dat er goede communicatie tussen deze verschillende fases van talentontwikkeling in popmuziek is. De talenten die zich in deze leerlijn bevinden spreken allemaal zeer positief over het netwerk dat bestaat, en de mogelijkheden tot ontwikkeling die e krijgen aangeboden – zowel op muzikaal- als op ondernemersgebied. De verschillende fases van talentontwikkeling lijken dus goed vertegenwoordigd te zijn in de popmuziek in Drenthe. Dit sluit ook aan bij landelijk en provinciaal beleid van de afgelopen en komende jaren. Er is in deze stukken expliciete aandacht geweest voor popmuziek en soms is extra geld vrijgemaakt voor (talentontwikkeling in) popmuziek (ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2015; Provinciale Staten van Drenthe, 2016; provincie Drenthe, 2018). Wat opvalt is dat veruit de meeste aanbieders van popmuziek in Emmen en Assen zitten (zie figuur 13).

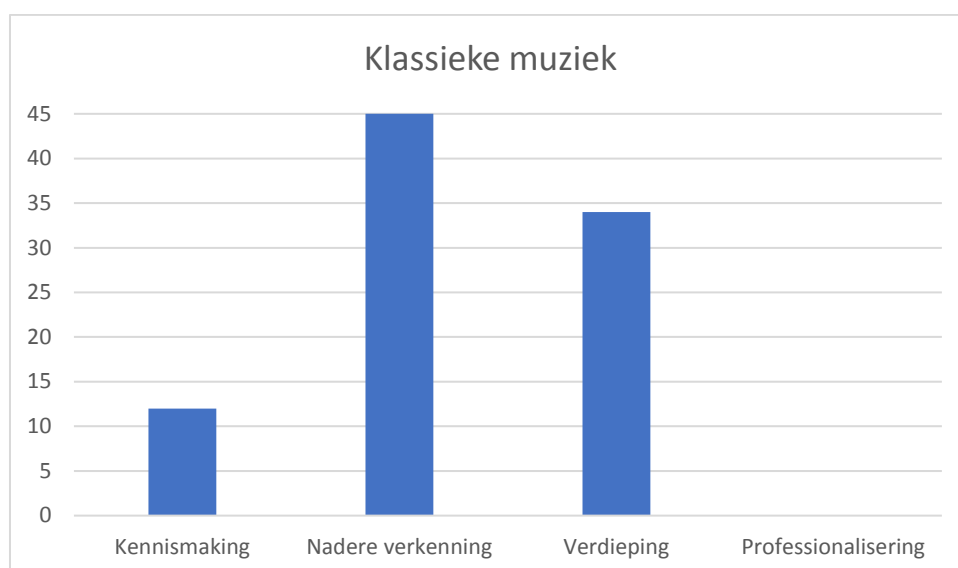

Figuur 13: de spreiding van het aanbod in popmuziek in Drenthe.

3.3.1 Poppodium

In de vragenlijsten en interviews geven respondenten opvallend vaak aan dat zij een poppodium in de provincie missen. Een aanbieder zegt: *“Er zijn in Drenthe (te) weinig podia voor popmuzikanten. Er is in vergelijking tot andere provincies weinig aanbod op het gebied van popmuziek.”* Talenten geven op hun beurt aan dat het lastig is om mogelijkheden tot optreden te vinden.

3.4 KLASSIEKE MUZIEK

Figuur 14: het aanbod van activiteiten in Klassieke muziek gericht op talentontwikkeling, gehele provincie, per fase van talentontwikkeling.

Klassieke muziek heeft een iets groter aanbod talentontwikkeling dan popmuziek in Drenthe, in totaal een aanbod van 92 organisaties. Ook hier spelen de (particuliere) muziekscholen een grote rol, waar potentiële talenten kunnen beginnen met een muziekinstrument en zich bij de betreffende docent verder kunnen ontwikkelen. Veel van de muziekdocenten zijn particulier in Drenthe, naar schatting 82% van de aanbieders²⁹, waarvan sommigen verenigd zijn in een (kleine) muziekschool. In een interview wordt benadrukt dat dit gevolgen kan hebben voor een goede talentontwikkeling. Voorspeelavonden en eventuele examens (zie ook verderop) maken volgens de geïnterviewde deel uit van goede talentontwikkeling in de klassieke muziek. Particulieren moeten zelf examens en voorspeelavonden regelen, en hebben daar niet altijd de juiste ruimten of het juiste netwerk voor. Volgens de geïnterviewde is het dus soms lastig om deze zaken te regelen.

De spreiding van het aanbod geeft eenzelfde beeld als bij popmuziek: het aanbod is vooral gecentreerd in Assen en Emmen (zie figuur 15). Dit is toe te schrijven aan het feit dat veel muziekscholen zowel popmuziek als klassieke muziek aanbieden. Wat opvalt binnen klassieke muziek is dat er geen mogelijkheid tot professionalisering is in de provincie Drenthe. Dit is te verklaren door het feit dat Drenthe geen conservatorium heeft. Bovendien zijn er, anders dan in popmuziek, geen trajecten buiten de instituties die mogelijkheden tot professionalisering bieden, waardoor potentiële talenten moeten uitwijken naar andere provincies als ze zich willen professionaliseren in de klassieke muziek. Wat ook opviel tijdens de deskresearch is dat (particuliere) docenten in deze discipline niet altijd duidelijk zijn over het niveau van de lessen die ze aanbieden. Hierdoor is het lastig te zeggen of het huidige aanbod

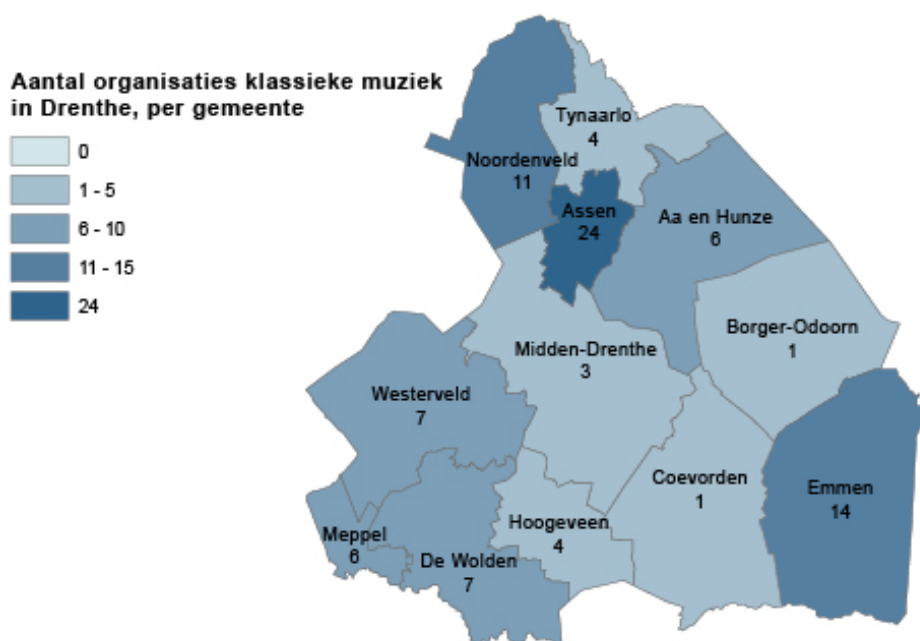
²⁹ Sommige aanbieders zijn verenigd in kleine muziekscholen, maar functioneren als particulieren. Zij huren een ruimte in het gebouw samen met andere muziekdocenten. Echter is niet van alle verzamelpanden duidelijk of alle docenten particulier zijn of dat ze verenigd zijn in een rechtsvorm. Het (procentuele) aantal particulieren kan dus alleen geschat worden.

in de provincie Drenthe aansluit op opleidingen en trajecten gericht op professionalisering buiten de provincie.

Lessen in klassieke muziek kennen soms examens om het niveau van de cursist te bepalen en doelen te stellen. Hoewel deze muziekexamens origineel door het LKCA zijn ontwikkeld voor HaFaBra, is het volgens de geïnterviewde aanbieder niet ondenkbaar om deze ook in de klassieke muziek toe te passen. De aanbieder ervaart echter wel beleidsmatige en praktische problemen:

"Nu hebben ze [...] voor de inwoners van Emmen wel dusdanig ondersteuning dat ze niet ook hoeven te betalen [voor het muziekexamen]. Alleen de docenten worden niet betaald. Dus als je een HaFaBra leerling hebt dan word je wel betaald in de commissie, en als je een graadsexamen [muziekexamen door de muziekschool zelf ontwikkeld] hebt, dan wordt dat niet betaald. [...] Binnen alle kunstencentra heb je twee soorten examens, maar qua niveau maakt dat niet uit. Maar de een is dus een landelijk gecertificeerd diploma, en het andere is een examen dat de school zelf [ontwikkeld heeft]. De Kunstbeweging zet daar dus zelf een stempel op, wil die graadsexamens wel inroosteren, maar wil ons niet als commissie betalen."

De aanbieder ziet kortom heil in het aanbieden van muziekexamens in de klassieke muziek, maar ervaart problemen met het beleidsmatig en praktisch regelen hiervan.

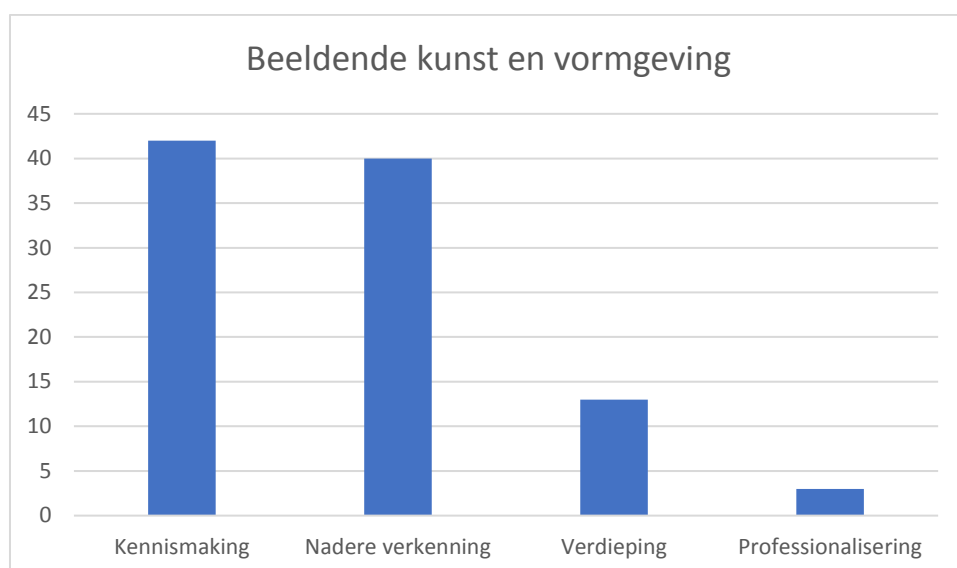

Figuur 15: de spreiding van het aanbod in klassieke muziek in Drenthe.

3.4.1 Kosten van lessen

In de vragenlijsten en interviews wordt zowel door de aanbieders als door (potentiële) gebruikers en hun ouders benoemd dat de kosten van muzieklessen erg hoog zijn en een drempel vormen. Zoals ook aangekaart in 4.1 heeft een groot deel van de ouders die de vragenlijst heeft ingevuld aangegeven dat hun kind muzieklessen volgt. Voor ouders met een laag inkomen heeft Drenthe het Jeugdfonds Sport & Cultuur, dat het lesgeld of benodigde spullen voor culturele lessen betaalt. In 2017 zijn er 346 aanvragen voor het Cultuurfonds toegekend voor een totaalbedrag van €25.500 (Jeugdfonds Sport & Cultuur, 2018, pp. 45, 87).

3.5 BEELDENDE KUNST

Figuur 16: het aanbod van activiteiten in beeldende kunst en vormgeving gericht op talentontwikkeling, gehele provincie, per fase van talentontwikkeling.

Zoals ook eerder benadrukt is, kent beeldende kunst en vormgeving in Drenthe een relatief groot aanbod kennismaking in verhouding tot de andere disciplines, met een aantal van 42 organisaties³⁰. Daardoor is deze discipline ook een van de grootste in de provincie. Nadere verkenning in de beeldende kunst en vormgeving is goed vertegenwoordigd in de provincie met een aantal van 38 organisaties, bestaande uit beginnerscursussen van een aantal weken in bijvoorbeeld schilderen of beeldhouwen. Tijdens de deskresearch is echter wel gebleken dat het aanbod in deze discipline soms lastig te categoriseren is. Een verklaring hiervoor is te vinden in de vele particulieren die de discipline kent. Zij hanteren geen georganiseerde leerlijn.

Van de in totaal 98 aanbieders in de beeldende kunst en vormgeving zijn er zo'n 70 particulier. De overige aanbieders zijn bijna altijd culturele instellingen, zoals bibliotheken of musea die vaak samenwerken met particuliere aanbieders. Het aanbod beeldende kunst en vormgeving ligt dus vooral bij particuliere aanbieders in de provincie. Anders dan in de muziek zijn zij minder verenigd in zelf opgerichte collectieven met cursusaanbod. Een aanbieder benadrukt in het interview dat een duidelijke leerlijn moeilijk te onderscheiden is, omdat het aanbod dat in de provincie bestaat 'los zand' geworden is. Een reden hiervan kan zijn dat het lastig te onderscheiden is op welk niveau het aanbod is. Er bestaan geen toetsmomenten zoals in de muziek, wedstrijden zoals in dans of vooropleidingen zoals in theater. Zonder deze kaders is het lastig een leerlijn te onderscheiden en te stimuleren. Ondanks dat er uit de deskresearch naar voren kwam dat beeldende kunst qua aantal het meeste aanbod van alle disciplines heeft, wordt er toch aanbod (van kwaliteit) gemist door potentiële gebruikers: "[Er is] weinig of geen aanbod op het gebied van beeldende kunst van hetzelfde niveau als theater en dans."

In de deskresearch viel ook op dat – anders dan bij disciplines als dans of muziek³¹ – er vaak niet duidelijk wordt gecommuniceerd wat het niveau van de cursus is. Soms wordt wel benadrukt dat

³⁰ De discipline met het op één na grootste aanbod kennismaking is techniek met 12 organisaties.

³¹ Zie hoofdstuk 3.5

cursisten van verschillende niveaus bij elkaar zitten. Hoewel beide gevallen niet per se problemen hoeven te veroorzaken, kan het zijn dat het voor gebruikers lastig is om de weg te vinden binnen de discipline omdat er geen duidelijke leerlijn is. Opvallend is dat de instellingen die samenwerken met particulieren vaak wel benadrukken wat het niveau van het aanbod precies is.

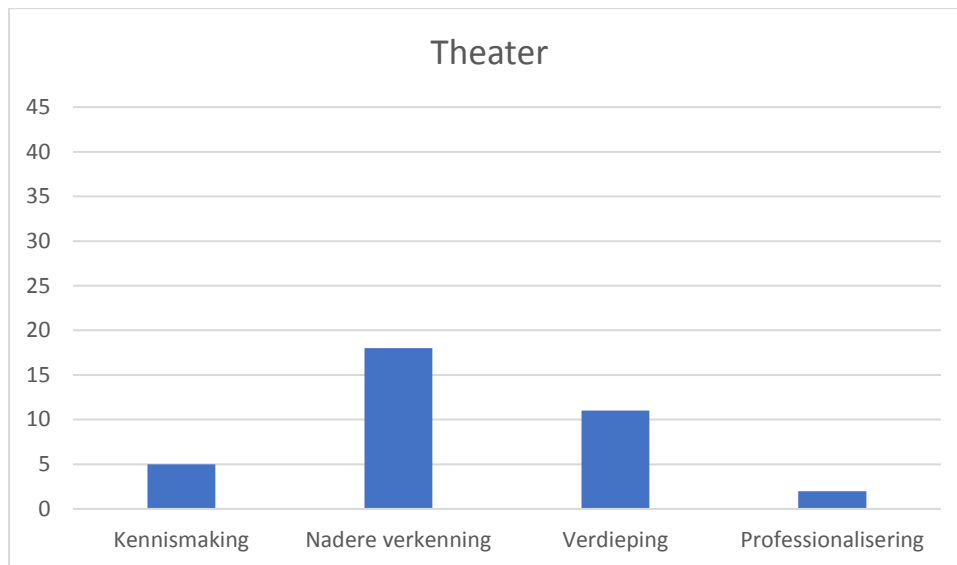
Wat opvalt aan de spreiding van het aanbod beeldende kunst en vormgeving, is dat het aanbod vrij evenredig is verdeeld over de provincie – zeker in verhouding tot de andere disciplines (zie figuur 17). In de grotere gemeenten Assen en Emmen zijn meer aanbieders net als in de Wolden, maar veel van de overige gemeenten hebben ook meer dan 6 aanbieders. Net als in de popmuziek zijn er trajecten – van stichting Kunst en Cultuur – aanwezig waarbinnen specifiek aandacht is voor verdieping of professionalisering voor talenten in de beeldende kunst en vormgeving in Drenthe. Bovendien wordt er jaarlijks 'Folly Art' georganiseerd door Stichting Amonet, een wedstrijd waar ontwerpers en beeldend kunstenaars een traject in kunnen gaan voor tijdelijke kunst in de openbare ruimte.

**Aantal organisaties beeldende kunst en vormgeving
in Drenthe, per gemeente**

Figuur 17: de spreiding van het aanbod in beeldende kunst en vormgeving in Drenthe.

3.6 THEATER

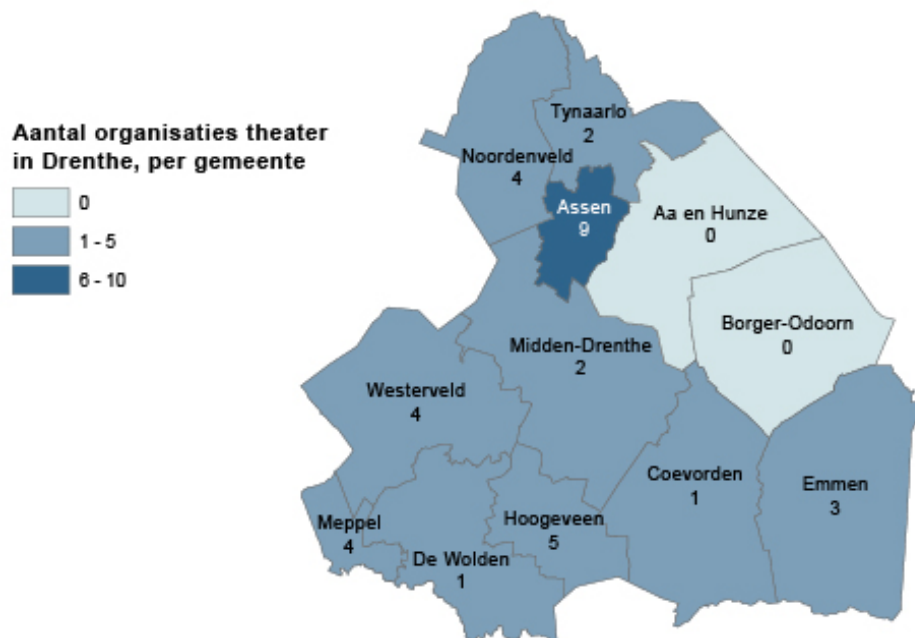
Figuur 18: het aanbod van activiteiten in theater gericht op talentontwikkeling, gehele provincie, per fase van talentontwikkeling.

Hoewel het aanbod theater kleiner is (36) dan de voorgaande besproken disciplines, is ook hier aanbod goed verdeeld over de verschillende fases. Er is een groter aanbod (18) nadere verkenning dan verdieping (11) en professionalisering (2). Er zijn dus theaterscholen waar potentiële talenten kunnen beginnen met theaterlessen³², waarna er verschillende trajecten zijn waarin ze zich verder kunnen verdiepen zoals de Jeugdtheaterschool van het Ros Theater of het Theatertussenjaar van Loods13 of garageTDI. De twee laatstgenoemde organisaties zijn bovendien verenigd met andere noordelijke organisaties in stichting station Noord, een “aanvulling op afzonderlijke talentontwikkelingsprogramma’s van [...] [de] partners” biedt (Station Noord, 2019). Uit de interviews blijkt dat deze vooropleidingen goed aansluiten op de eisen die worden gesteld aan theater- en toneelopleidingen elders in het land, als de leerlingen daar willen studeren. Er lijkt dus goede communicatie tussen de verschillende schakels te bestaan waardoor cursisten goed kunnen doorstromen.

Ook kent Drenthe twee trajecten die zich op professionalisering van theatermakers richten, wederom georganiseerd door stichting Amonet. Een kanttekening die hierbij geplaatst moet worden is dat een van de twee, de Worteldagen, niet openbaar toegankelijk is voor alle talenten. Alleen studenten van theateropleidingen mogen hieraan meedoen, en aangezien Drenthe geen theateropleidingen heeft, moeten talenten eerst buiten de provincie op zoek naar een opleiding voordat ze aan dit traject mee kunnen doen. Het gevolg van een kleiner aanbod theater is dat in sommige gemeenten geen of zeer weinig aanbod is (zie figuur 19). Veruit het meeste aanbod van theater is in Assen te vinden. De bovengenoemde vooropleidingen zijn gevestigd in de grote gemeenten Assen en Emmen; voor talenten in andere delen van Drenthe kan het dus lastiger zijn zich te ontwikkelen. Buiten deze kanttekening lijkt de leerlijn van kennismaking tot professionalisering in theater goed aanwezig te zijn in Drenthe. Ook in de interviews wordt dit gemeld: “het is goed op poten gezet.”

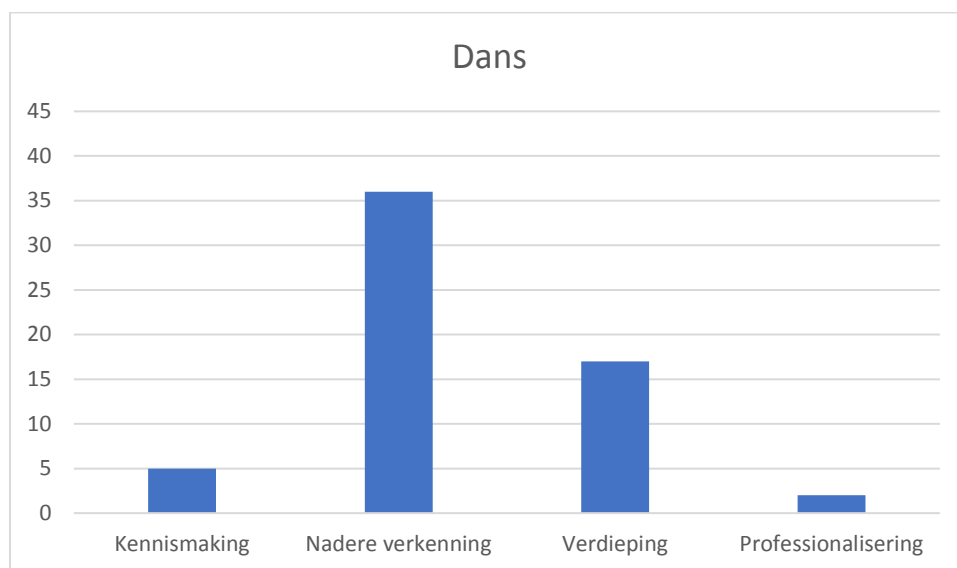
³² Deze lessen worden ook vaak aangeduid met ‘beginner’ of ‘gevoerde’.

Voor podiumkunsten - waaronder theater - is in de cultuurnota van 2017 - 2020 extra geld vrijgemaakt (Provinciale Staten van Drenthe, 2016). Het zou kunnen dat deze extra financiële middelen bijdragen aan een toegankelijk aanbod, omdat de prijzen voor activiteiten en cursussen lager kunnen blijven met gesubsidieerd aanbod (zie ook hoofdstuk 3.2.5).

Figuur 19: de spreiding van het aanbod in theater in Drenthe.

3.7 DANS

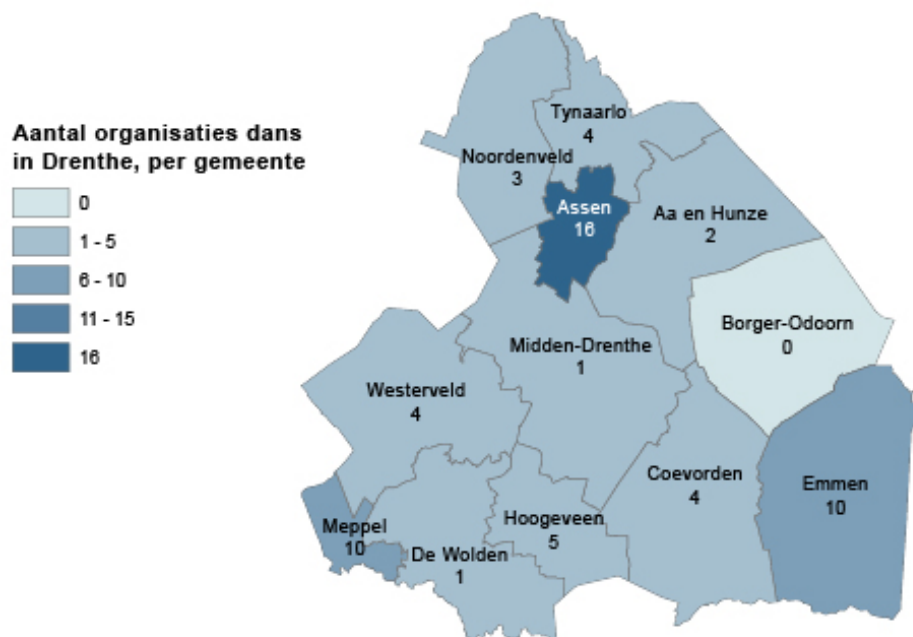
Figuur 20: het aanbod van activiteiten in dans gericht op talentontwikkeling, gehele provincie, per fase van talentontwikkeling.

Het totaalaanbod dans in de hele provincie is bovengemiddeld ten opzichte van de andere disciplines (60 getelde organisaties t.o.v. 48 organisaties gemiddeld). De (particuliere) dansscholen voorzien in het aanbod nadere verkenning (36), waar cursussen moderne dans of ballet van een aantal weken worden aangeboden voor beginners. De helft minder organisaties (17) biedt vervolgcursussen aan die alleen toegankelijk zijn voor gevorderden in het veld. Soms het is mogelijk om binnen één dansschool verder te ontwikkelen binnen de dansstijl, soms moet een vervolg bij een andere dansschool gezocht worden. Wat opviel tijdens de deskresearch is dat de dansscholen duidelijk zijn over het niveau dat ze aanbieden. Voor cursussen voor gevorderden en de daaraan gekoppelde wedstrijdteams zijn instapeisen die bij alle dansscholen gevolgd worden. Het is dus gemakkelijk te achterhalen voor cursisten op welk niveau ze zijn en waar ze een volgend niveau kunnen halen.

De afgelopen jaren is het aanbod en de kwaliteit van klassieke dansscholen teruggelopen. Er wordt zowel door een geïnterviewde als door twee aanbieders in vragenlijsten aangegeven dat zij (kwalitatief) aanbod in de discipline missen. In het interview met de aanbieder benadrukt deze dat er geen examens worden afgenomen, terwijl deze belangrijk zijn voor de ontwikkeling omdat dan ergens 'naartoe' wordt gewerkt. Opvallend is dat in de deskresearch sprake leek te zijn van een vrij duidelijke lijn in dans, omdat duidelijk wordt aangegeven onder welk niveau het aanbod valt. De geïnterviewde zegt echter toch duidelijkheid in de leerlijn te missen. Hoe het werkelijk met de kwaliteit van de dansscholen is gesteld is niet te zeggen, omdat het huidige onderzoek zich richt op de kwantiteit en de randvoorwaarden van het aanbod.

Het meeste aanbod is gecentreerd in Assen, Emmen en Meppel (zie figuur 21). In de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Midden-Drenthe en De Wolden is het lastig voor potentiële talenten om zich te ontwikkelen in dans: er is geen of een enkele dansschool aanwezig. Er zijn twee organisaties die zich richten op de professionalisering van dansers in Drenthe. Hierbij moet echter vermeld worden dat deze zich alleen richten op stijldansen, en niet op ballet of moderne dans. Voor professionalisering in de laatste twee stijlen is een potentieel talent wederom aangewezen op

andere provincies. Voor de overige fases van talentontwikkeling, nadere verkenning en verdieping, lijkt het aanbod goed verdeeld te zijn en op elkaar aan te sluiten. Er bestaat een aantal dansscholen dat zich specifiek richt op het opleiden van talenten. Voorbeelden hiervan zijn de wedstrijdteams van de Jan Postema Dansschool en de Werkplaats van het Dans Kwartier waar talenten verdieping wordt aangeboden door middel van optredens en lessen van externen.

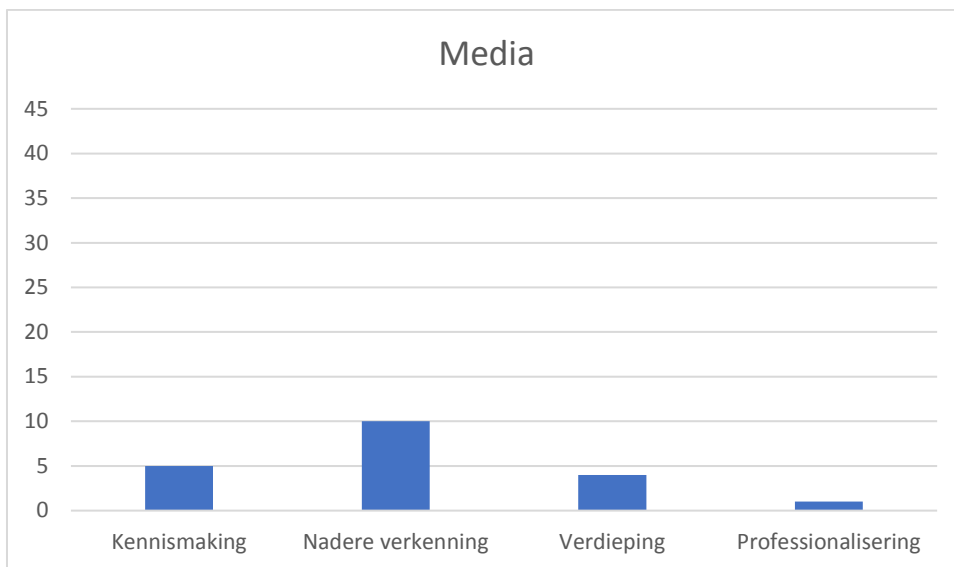

Figuur 21: de spreiding van het aanbod in dans in Drenthe.

3.7.1 Urban dance

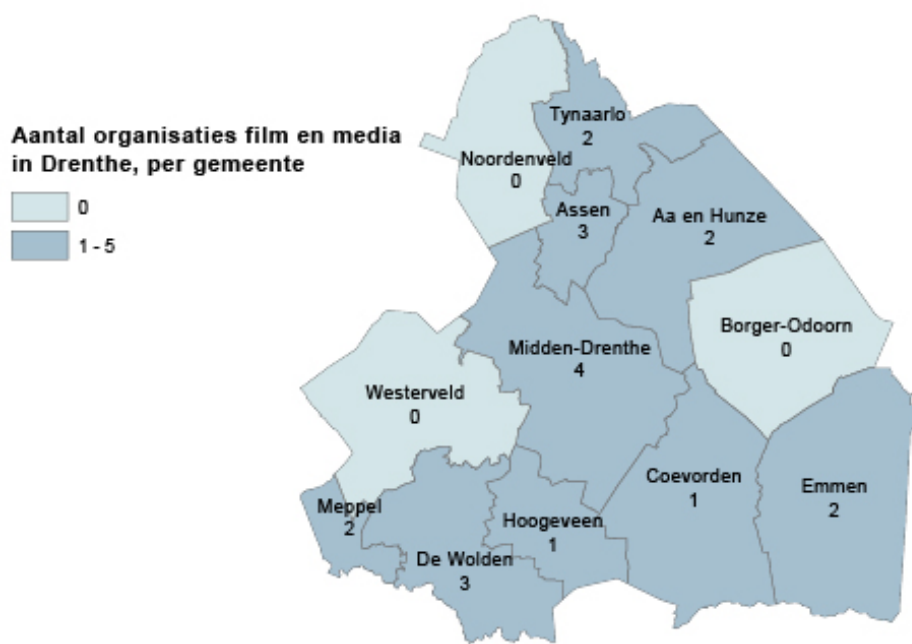
In lijn met de bevindingen uit de deskresearch is er meer aanbod van urban dance waar ook goede doorgroeimogelijkheden zijn: *“er gaan geregeld dansers van ons naar Lucia Marthas [Institute for Performing Arts in Groningen, Amsterdam en Rotterdam] voor een opleiding”*. Wedstrijden spelen hier in een belangrijke rol, om mee te doen aan deze wedstrijdteams moet een bepaald niveau bereikt zijn. Door één aanbieder wordt in de vragenlijst aangegeven dat een soortgelijke opleiding als Lucia Marthas gemist wordt in de provincie zelf.

3.8 FILM EN MEDIA

Figuur 22: het aanbod van activiteiten in film en media gericht op talentontwikkeling, gehele provincie, per fase van talentontwikkeling.

Met een totaalaanbod van 20 getelde organisaties is film en media een van de kleinere disciplines in Drenthe. De (10) organisaties die nadere verkenning aanbieden, hebben over het algemeen cursussen van een aantal weken waar beginners fotografie, film of animatie kunnen leren. Vervolgens zijn er twee organisaties in Drenthe waar deze cursisten zich verder kunnen verdiepen binnen het medium, de Kunstbende en de Jongeren Werkplaats van de Beiler Video Club. De Kunstbende is weliswaar een jaarlijks evenement waar alle disciplines vertegenwoordigd worden, maar heeft geen wekelijks aanbod en het is niet vanzelfsprekend dat film en media ieder jaar vertegenwoordigd worden. Desondanks is het een belangrijke speler in het aanbod van talentontwikkeling in Drenthe. Omdat het aanbod in film en media zo klein is, valt weinig te zeggen over de spreiding (zie figuur 24). Sommige gemeenten hebben geen aanbod, andere gemeenten hebben een paar cursussen of activiteiten. Opvallend is dat film en media als enige in het gehele culturele veld van Drenthe een opleiding kent, de opleiding tot Mediavormgever aan het Drenthe College Emmen. Ondanks dat het aanbod film en media klein is in de provincie, is er wel een beroepsopleiding waar naartoe gewerkt kan worden door het talent. In hoofdstuk 5.2.6 wordt verder ingegaan op het kleine netwerk van film en media en de gevolgen voor een leerlijn talentontwikkeling in Drenthe.

Figuur 24: de spreiding van het aanbod in film en media in Drenthe.

3.8.1 Online en offline

Zoals in de deskresearch gevonden is, is het aanbod van cursussen in film en media zeer klein in Drenthe. Voor het huidige onderzoek was het dus lastig om een netwerk aan te boren om eventuele problemen in kaart te brengen. Daardoor is het ook lastig te zeggen of er een goed functionerende leerlijn talentontwikkeling bestaat in film en media in Drenthe. Bovendien bleek uit gesprekken met jongeren dat vaardigheden in deze disciplines door de jongeren zelf via internet worden aangeleerd. Via instructievideo's op internet en zelf proberen leren jongeren de benodigde vaardigheden in deze discipline. Er wordt wel één goed functionerend voorbeeld van talentontwikkeling in media genoemd: bij de Digital Art Factory in Assen stromen gebruikers door naar media-opleidingen. Of de combinatie van zelfstudie via internet en het kleine netwerk van film en media aanbod genoeg is in Drenthe, is moeilijk te zeggen en behoeft meer onderzoek.

4 TALENTONTWIKKELING VOLGENS (OUDERS VAN) GEBRUIKERS

4.1 RESULTATEN

Hieronder wordt het culturele talentontwikkelingsaanbod in de provincie Drenthe vanuit het perspectief van de gebruikers en hun ouders besproken. Allereerst volgt een algemeen deel over de respondenten van de vragenlijsten en de interviews. Als tweede wordt de mening over de mogelijkheden tot talentontwikkeling van de (ouders van) gebruikers aan de hand van deze vragenlijsten en interviews besproken. Hier gaat het over het aantal activiteiten in de buurt, de vindbaarheid van deze activiteiten en de kwaliteit. Ook is er aandacht voor de rol van het internet in de ontwikkeling van talenten. Als laatste worden de ervaringen en problemen die (ouders van) gebruikers ervaren in de ontwikkeling besproken.

4.2 RESPONDENTEN

In het onderzoek zijn ook gebruikers (jongeren tussen de 12 en de 30) en ouders van gebruikers (kinderen en jongeren tot 18 jaar) door middel van vragenlijsten bevraagd over hun meningen over het aanbod in de culturele sector in Drenthe. Met de vragenlijsten wordt het gebruik van cultuur gekoppeld aan het aanbod. Uit onderzoek van de Veldacademie (Graaff et al., 2013) blijkt dat alleen het aanbod meten niet genoeg is, maar dat ook het gebruik gemeten moet worden. Ook bijvoorbeeld thuis wordt er gebruik gemaakt – bijvoorbeeld via internet – van de verschillende kunstdisciplines, en kan stimulering in talentontwikkeling plaatsvinden. Bovendien kan er aanbod zijn dat niet of slecht vertegenwoordigd is in de provincie, maar waar ook geen vraag naar is. Met de vragenlijsten is ook een eerste inventarisatie gemaakt van de problemen waar gebruikers tegenaan lopen. Deze problemen zijn verder geverifieerd door middel van de interviews in het volgende stadium van het onderzoek.

De vragenlijsten zijn verspreid via sociale media, via medewerkers van stichting Kunst en Cultuur, en via culturele instellingen die hun cursisten hebben benaderd. De respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld zijn daardoor via zelfselectie tot stand gekomen. Het is dus niet ondenkbaar dat de respondenten die ervoor gekozen hebben de vragenlijst in te vullen al een interesse in culturele activiteiten hebben, wat de resultaten kan beïnvloeden. In totaal hebben 27 jongeren de vragenlijst ingevuld, waarvan 17 de vragenlijst volledig hebben ingevuld. De helft van de totale respondenten (13) was tussen de 16-20 jaar oud, de andere helft van de respondenten is evenredig verdeeld over de andere leeftijdscategorieën.

Leeftijd	Aantal
12-15	5
16-20	13
21-25	4
26-30	5

Tabel 4: de leeftijd van de respondenten van de vragenlijst voor jongeren.

De vragenlijst voor ouders is ingevuld door 44 ouders, waarvan 28 de vragenlijst volledig hebben ingevuld. Een groot deel van de 44 die met de vragenlijst gestart zijn – 25 in totaal – hebben een kind dat muzieklessen volgt³³. Het aantal respondenten is vele malen kleiner dan een representatieve steekproef van de populatie³⁴. Vanwege deze te kleine steekproef kunnen de resultaten ook niet uitgesplitst worden per discipline zoals bij de aanbieders is gedaan. Bovendien kunnen resultaten uit de vragenlijsten niet gegeneraliseerd worden naar de hele bevolking van Drenthe. De resultaten staan daardoor niet op zichzelf, en moeten vooral gezien worden als een toevoeging op de bevindingen van andere delen van het onderzoek. Hoe zij in relatie staan tot andere delen van het onderzoek is per bevinding aangegeven.

Voor het kwalitatieve onderzoek is in de groep van gebruikers en hun ouders gesproken met 7³⁵ jongeren in de leeftijd 15 – 24 en 3 ouders van jongeren in de leeftijd 13 – 19 die zich op verschillende plekken van de keten van talentontwikkeling bevinden, in verschillende disciplines.

³³ In popmuziek, klassieke muziek, of HaFaBra.

³⁴ Om een schatting te geven van de populatie en de representatieve steekproef: op 1 januari 2018 had Drenthe 108.823 inwoners tussen de 5 en de 25 jaar (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2018). Een schatting van de steekproef voor deze populatie met een betrouwbaarheidsniveau van 90% komt op 227 respondenten uit.

³⁵ Deze zeven jongeren zijn geïnterviewd in vijf verschillende interviews, aangezien één interview met een band was. In dit interview zijn ervaringen van de band besproken, maar ook persoonlijke ervaringen.

Drie van deze jongeren zijn actief in de popmuziek of klassieke muziek. Ook twee van de geïnterviewde ouders hebben kinderen die actief zijn in de muziek. Alle jongeren in de muziek bevinden zich in latere stadia van talentontwikkeling, richting verdieping en professionalisering. Tijdens de interviews met deze personen is vooral gesproken over hun ervaringen in talentontwikkeling in de muziek in hun omgeving, maar is het algemene aanbod ook besproken. Een andere jongere en ouder van een jongere, afkomstig uit Assen, zijn over het algemene aanbod in hun buurt geïnterviewd. In dit interview kwam een focus op theater naar voren. De laatste jongere, afkomstig uit een kleine woonplaats (± 2.000 inwoners), is ook over het algemene aanbod in haar buurt geïnterviewd.

4.3 DE KWANTITEIT EN VINDBAARHEID VAN HET AANBOD

Op de vraag of er lessen of workshops in de gemeten disciplines voor kinderen zijn, geven meer ouders aan dat er aanbod binnen de discipline aanwezig is dan dat het niet aanwezig is. Ook geven veel ouders aan het niet te weten (zie figuur 26). Een ouder zegt: *“Het is lastig om zicht te krijgen op de mogelijkheden voor culturele cursussen voor kinderen in de omgeving”*. Er wordt benadrukt in de interviews en open vragen dat de ingang vinden tot een bepaalde discipline soms lastig is. Deze (slechte) vindbaarheid van het aanbod kan verschillende oorzaken hebben: het aanbod is afwezig (in de buurt), of de communicatie van het aanbod is slecht.

In lijn met de resultaten van de vorige vraag, geven ouders op de vraag wat ze van het aantal cursussen en workshops in de buurt voor hun kind vinden, veelal aan het niet te weten (zie figuur 27). Van de ouders die wel een mening hebben over de aanwezigheid van het aanbod in de buurt zijn meer ouders tevreden (voldoende of precies goed) dan ontevreden (te weinig of te veel). Ouders die ontevreden zijn, zeggen bijna altijd dat er te weinig aanbod is. Wederom kan ofwel afwezigheid ofwel slechte communicatie van het aanbod hiervan de oorzaak zijn. Het aantal ouders dat een mening heeft gegeven over de kwantiteit van het aanbod is echter zo klein dat echte conclusies hierover niet getrokken kunnen worden.

Opvallend is wel dat in beeldende kunst en vormgeving en in media het aanbod vaker niet gevonden wordt dan wel (zie figuur 26). Voor het aanbod media geldt dat dit in lijn ligt met de bevindingen uit de deskresearch; er is een klein aanbod in deze discipline en ouders kunnen het dus slecht vinden. Het aanbod beeldende kunst en vormgeving is echter het grootst in de provincie, maar wordt slecht gevonden door ouders. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Zoals uit de deskresearch bleek, zijn veel aanbieders in deze discipline particulier. Zij bieden workshops aan huis of op afspraak aan. Het kan zijn dat ouders daardoor het aanbod slecht kunnen vinden omdat ze het netwerk van aanbieders in beeldende kunst en vormgeving niet kennen, en ook geen ingang weten te vinden. Bovendien bleek uit de deskresearch dat veel aanbod in beeldende kunst en vormgeving niet specifiek op kinderen of jongeren gericht is. Ook dit kan een verklaring zijn waarom veel ouders geen aanbod in deze discipline weten te vinden: het sluit niet goed aan bij de wensen van hun kind. Als laatste kan het gebruik in deze disciplines een reden zijn: als kinderen geen lessen willen volgen in deze discipline, verdiepen ouders zich waarschijnlijk ook niet in het aanbod.

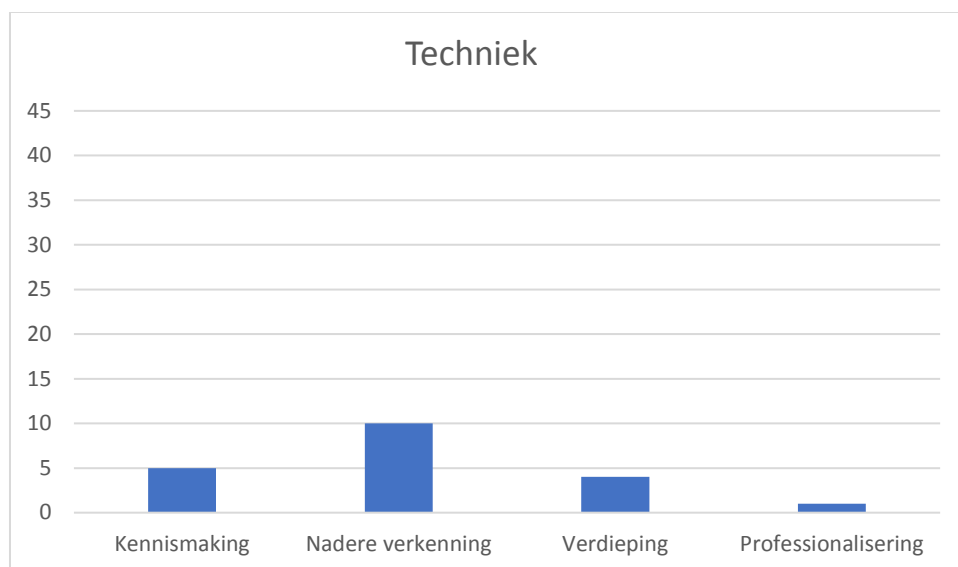
In een open vraag naar wat er gemist wordt aan aanbod in de provincie, worden twee disciplines opvallend vaak benoemd: techniek en cross-overs. Deze disciplines worden onafhankelijk van een (kleine) gemeente benoemd. De laatste wordt soms ook gekoppeld aan innovatie in de provincie Drenthe. Een ouder uit Hoogeveen zegt: *“Ik mis innovatie. Het aanbod is vaak hetzelfde. Cross-overs zijn uitdagend. Daar zijn ze bij het ICO in Assen veel mee bezig. Hoogeveen loopt daarin achter.”* Ook innovatie wordt door aanbieders vaak genoemd. Ze willen graag nieuw aanbod ontwikkelen en aanbieden, maar vinden daar bij de grotere culturele instellingen niet altijd ruimte voor of lopen tegen praktische zaken aan zoals subsidies³⁶. De andere discipline die opvallend vaak genoemd wordt, techniek, wordt zowel door ouders als door aanbieders gemist. Er wordt door de respondenten niet benadrukt welk specifiek aanbod in techniek zij missen³⁷. Een aanbieder in techniek onderstreept de problemen in deze discipline ook en zegt: *“Het is te kleinschalig, te veel*

³⁶ Zie hoofdstuk 3.3.3

³⁷ Voorbeelden van aanbod in techniek zoals die in de deskresearch naar voren komen zijn cursussen voor kinderen en jongeren op het gebied van arduino of programmeren. Welk aanbod er specifiek ontbreekt en op wel niveau dit aanbod ontbreekt is niet te zeggen, omdat het door de ouders en de aanbieders niet wordt gespecificeerd.

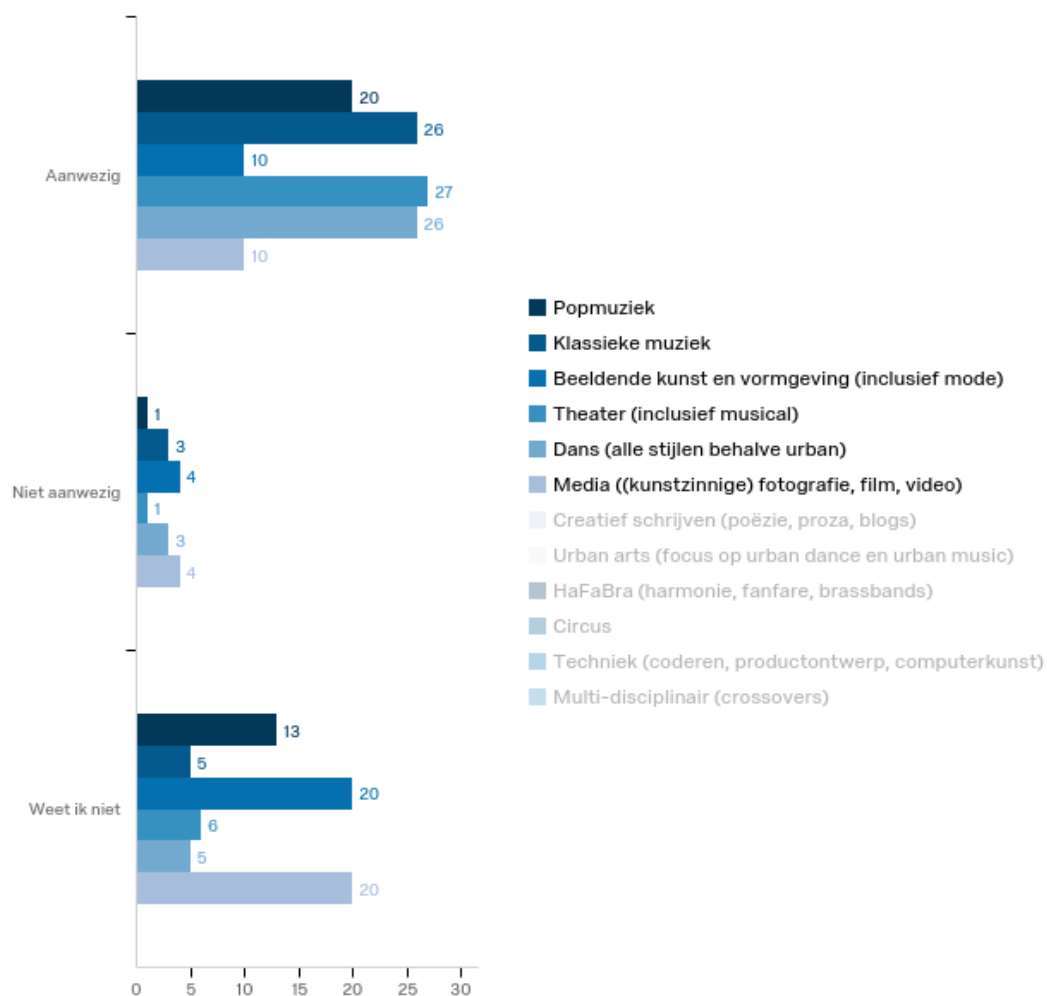
kleine bedrijfjes [particulieren] die het alleen doen. Het zou Drenthe-breed moeten worden uitgevoerd". Ook uit de deskresearch bleek dat techniek als discipline een van de kleinste in Drenthe is (zie figuur 25).

Deze relatie van cultuur en techniek wordt de afgelopen jaren vaker aangehaald door Hanno van Keulen, lector en expert onderzoekend leren en talentontwikkeling (van Keulen & Sol, 2014; Wervers, 2016). De relatie en mogelijkheden voor het cultuuronderwijs worden op het moment door het LKCA in een kennisatelier verkend met expert uit het werkveld kunst en technologie (LKCA, 2018).

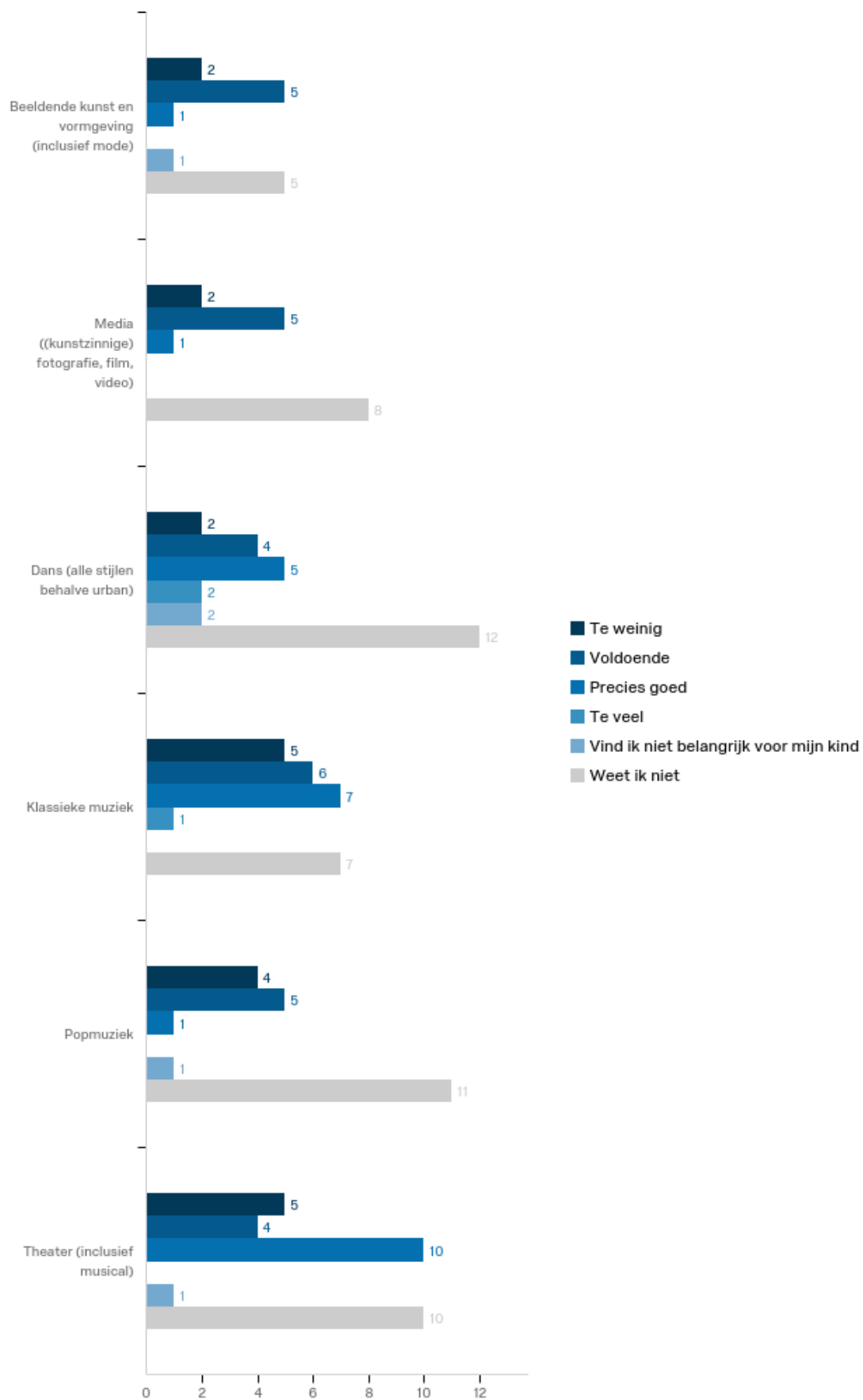

Figuur 25: het aanbod Techniek in de provincie Drenthe.

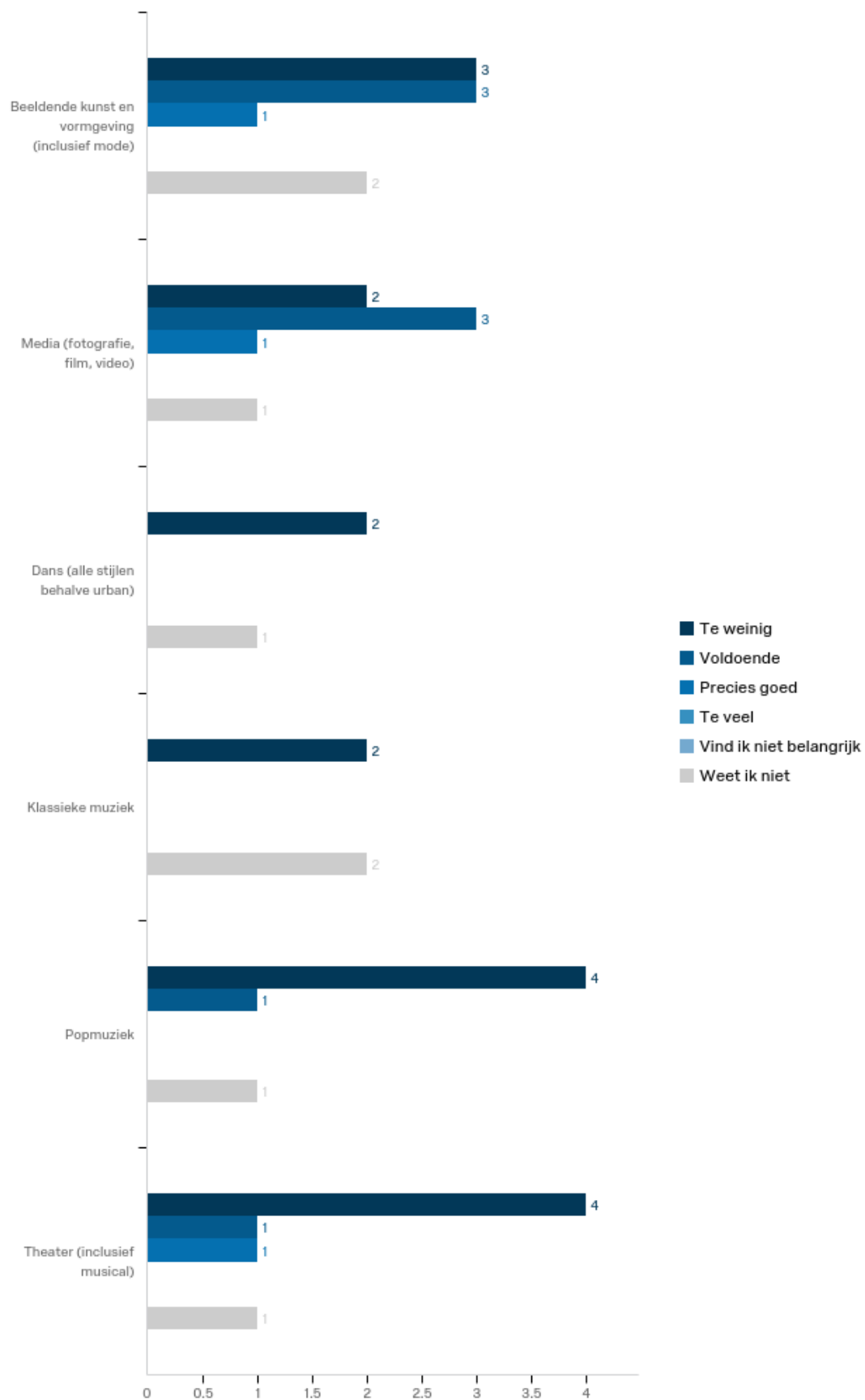
Welke activiteiten voor uw kind op het gebied van kunst en cultuur zijn er in uw omgeving?

Figuur 26: de vindbaarheid van het aanbod in Drenthe volgens ouders.

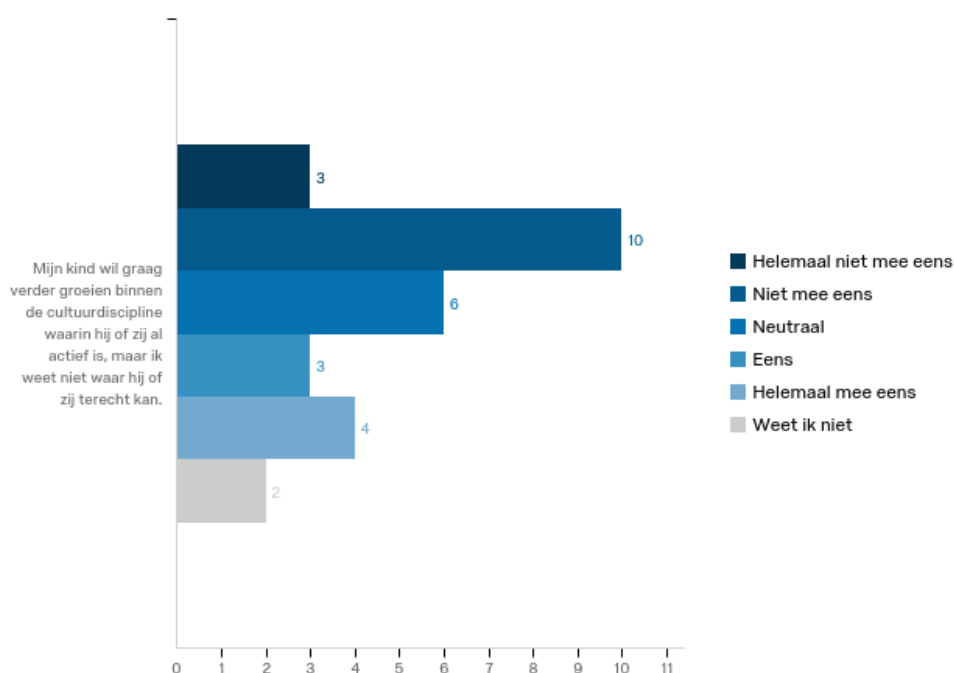

Figuur 27: de kwantiteit van het aanbod volgens ouders.

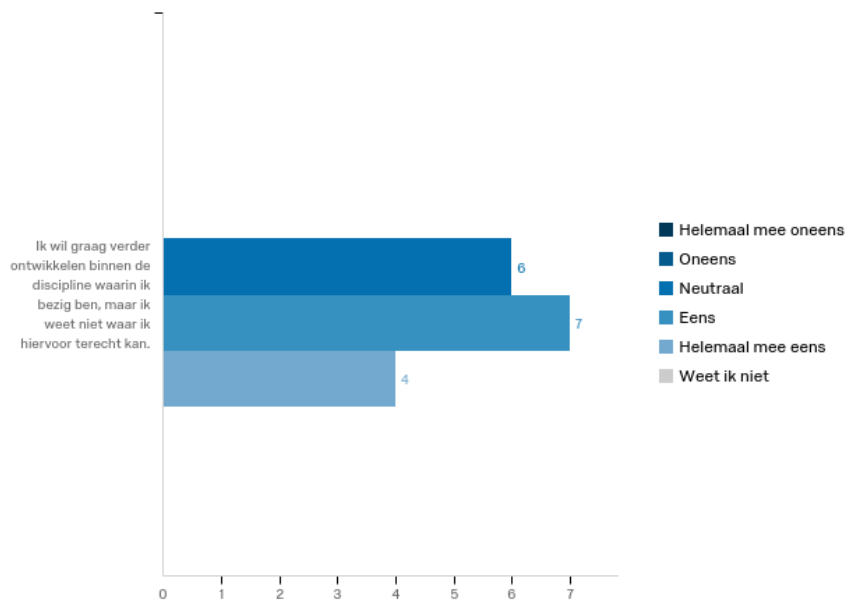

Figuur 28: de kwantiteit van het aanbod volgens jongeren.

Het lijkt erop dat als kinderen eenmaal binnen zijn bij een bepaalde discipline, dat ouders vervolgaanbod voor de ontwikkeling redelijk kunnen vinden. De meeste ouders geven aan het (helemaal) niet eens te zijn met de stelling “mijn kind wil graag verder groeien in de discipline waar hij of zij al actief is, maar ik weet niet waar hij of zij terecht kan” (zie figuur 29). Jongeren geven echter vaak aan het (helemaal) eens te zijn met een vergelijkbare stelling (zie figuur 30), geen enkele jongere geeft aan het niet of helemaal niet eens te zijn met deze stelling. Of ouders het vervolgaanbod echt beter kunnen vinden dan jongeren is niet te zeggen omdat deze uitkomst kan liggen aan een (te) kleine steekproef.

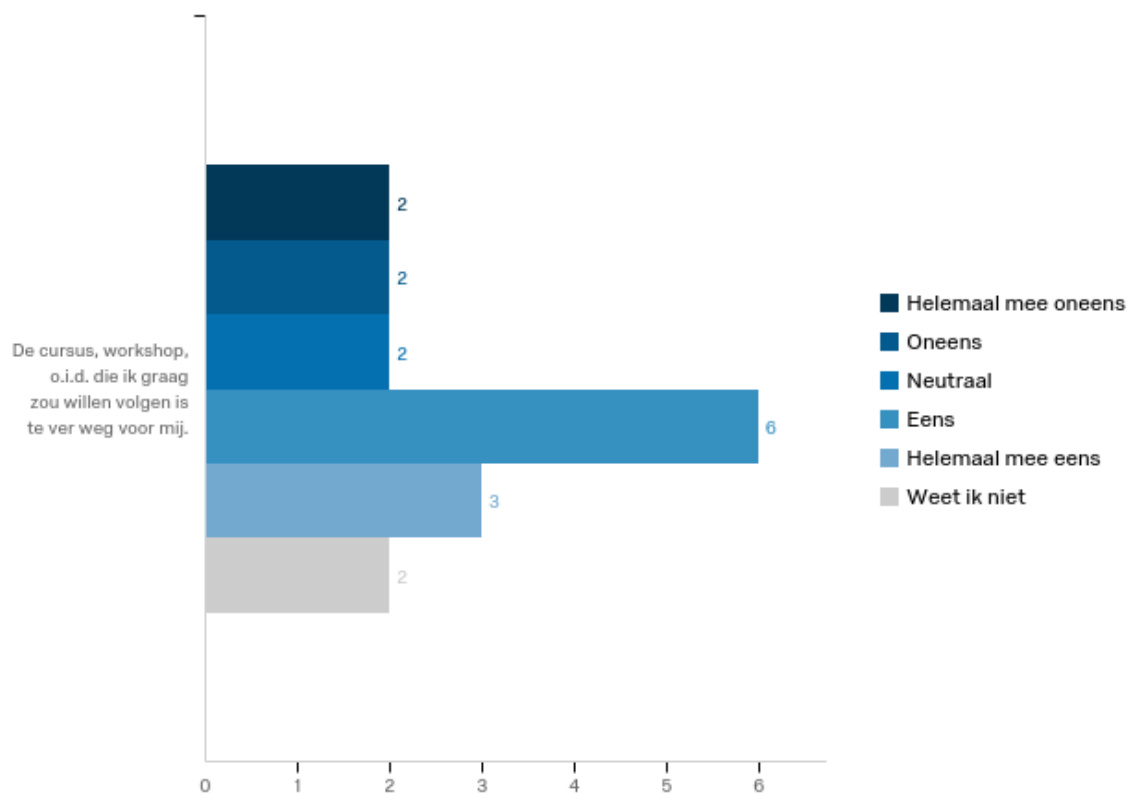

Figuur 29: de vindbaarheid van vervolgaanbod volgens ouders.

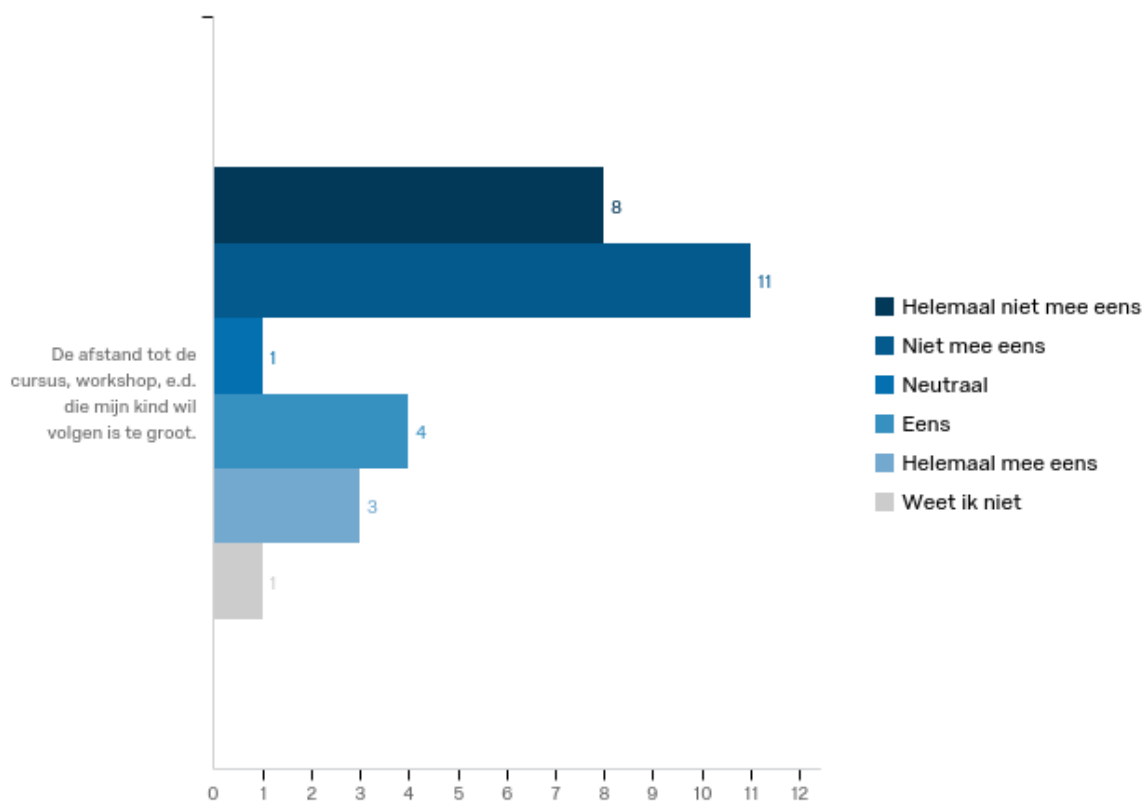

Figuur 30: de vindbaarheid van vervolgaanbod volgens jongeren.

Ook de afstand tot het aanbod weegt mee voor jongeren. Met de stelling “De cursus, workshop, o.i.d. die ik zou willen volgen is te ver weg voor mij” geven de meeste jongeren aan het (helemaal) eens te zijn (zie figuur 31). Wederom is dit anders bij ouders, zij geven het vaakst aan het (helemaal) oneens te zijn met een vergelijkbare stelling (zie figuur 32). Dit zou kunnen liggen aan het feit dat ouders van kinderen over het algemeen mobieler zijn dan jongeren (zij hebben een eigen auto bijvoorbeeld), waardoor afstand voor jongeren vaker een drempel vormt. Echter kan ook hier de (te) kleine steekproef de resultaten hebben beïnvloed en is het slecht te zeggen of dit verschil tussen ouders en jongeren er werkelijk is.

Figuur 31: belemmering van de afstand tot culturele activiteiten volgens jongeren.

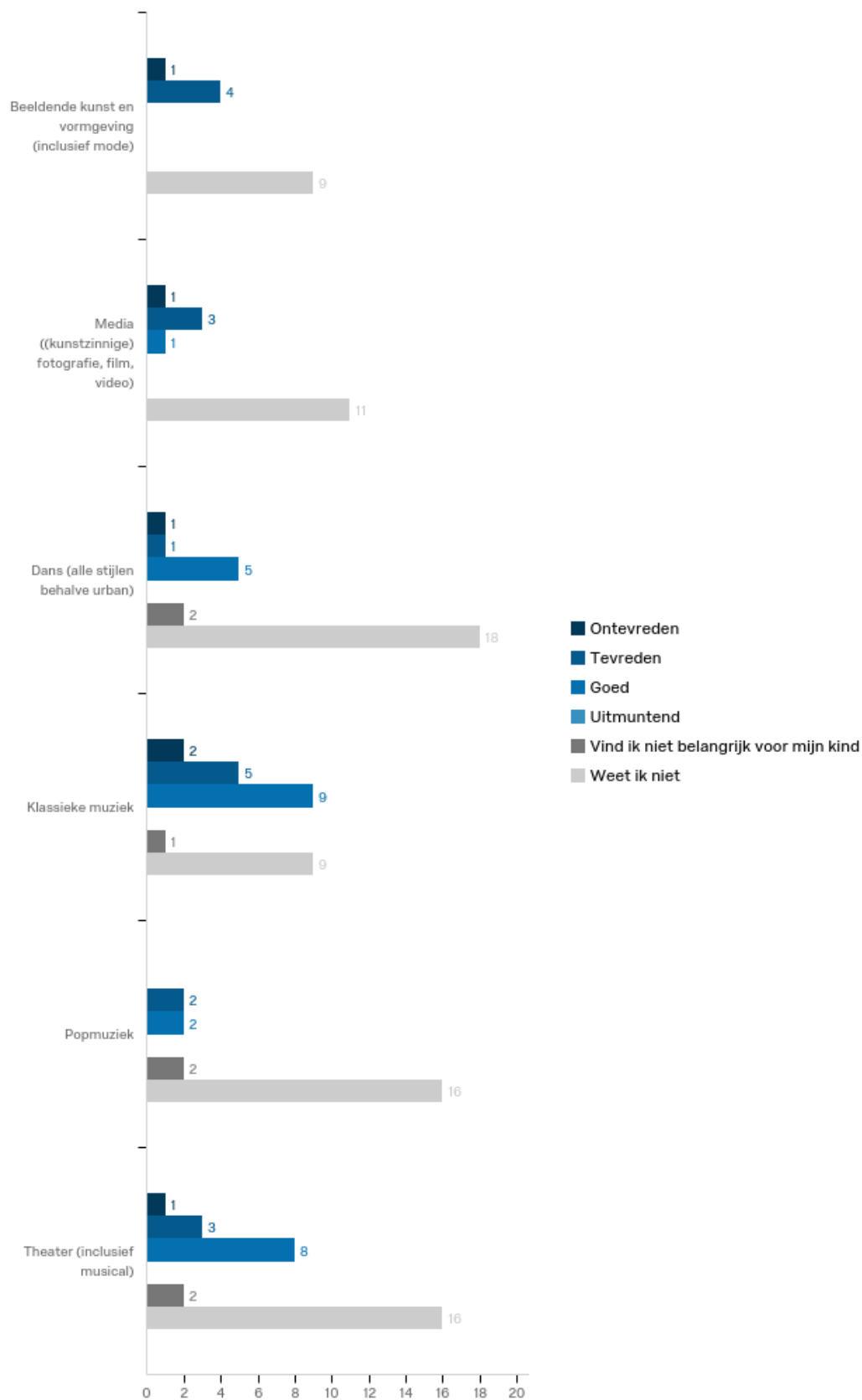
Figuur 32: belemmering van de afstand tot culturele activiteiten volgens jongeren.

4.4 DE KWALITEIT VAN HET AANBOD

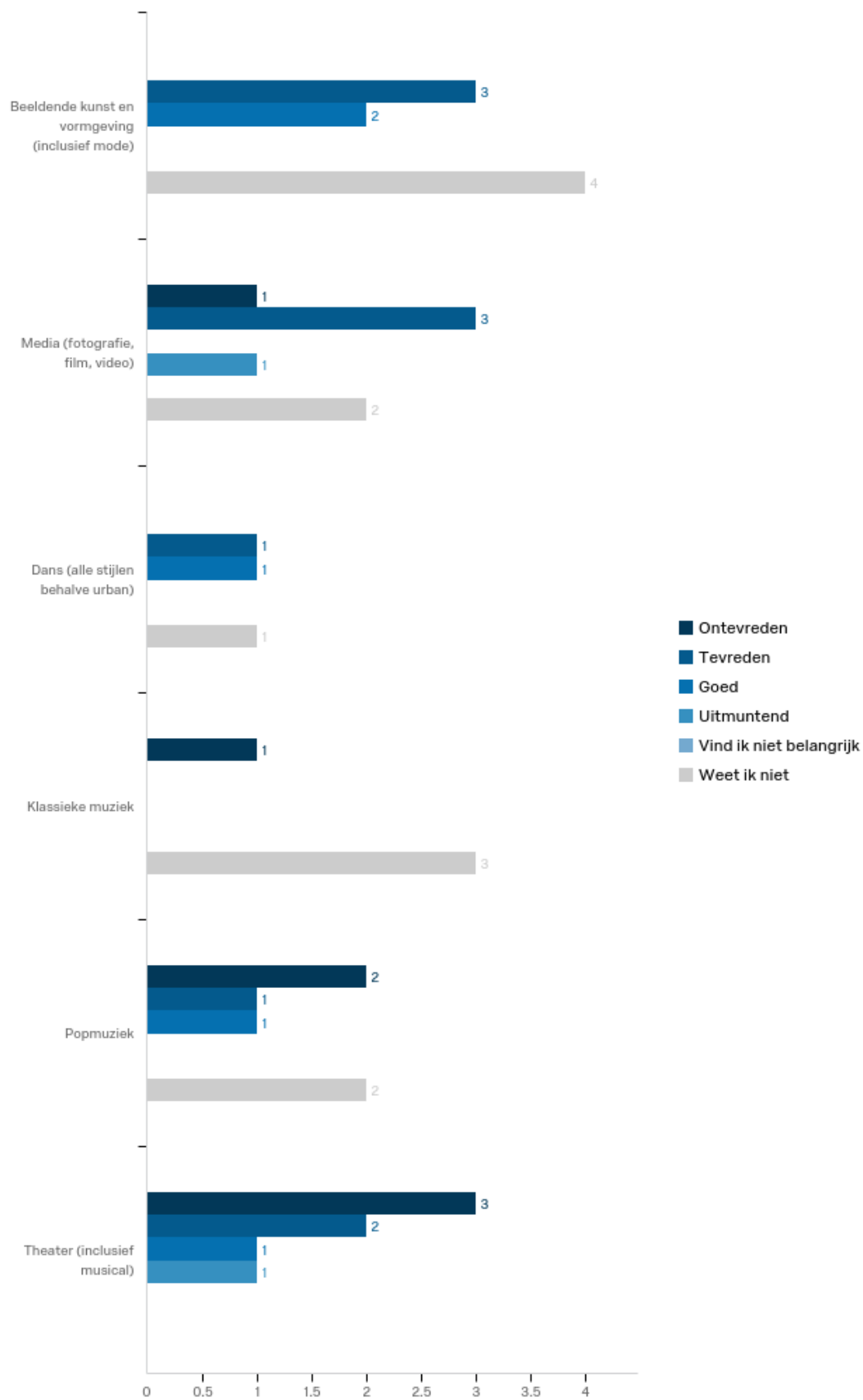
Met betrekking tot de kwaliteit van het aanbod geven veel ouders aan het niet te weten. Van de ouders die wel een mening hebben gevormd, vinden meer ouders de kwaliteit van het aanbod goed dan niet goed (zie figuur 33), maar door het kleine aantal ouders dat een mening over de kwaliteit heeft, is het wederom niet te zeggen wat de werkelijke mening van ouders is. Dezelfde vraag geeft onder jongeren ook geen duidelijk beeld vanwege het kleine aantal jongeren dat de vraag heeft beantwoord. Anders dan de kwantiteit van het aanbod, is de kwaliteit van het aanbod nauwelijks aan bod gekomen in gesprekken met jongeren en ouders. Er zal dus niet dieper worden ingegaan op de mening van gebruikers en/of hun ouders over de kwaliteit van het aanbod in Drenthe.

Het lijkt er op dat in ielk geval ouders het lastig vinden om een mening te vormen over de kwantiteit of kwaliteit van het aanbod in de omgeving. Buiten een kleine steekproef zou dit kunnen liggen aan het feit dat (ouders van) gebruikers zich niet verdiepen in het aanbod buiten dat wat ze nodig hebben voor hun kind. Voor toekomstig onderzoek is het dus zinvol om te overwegen om de mening van de kwantiteit van het aanbod onder potentiële gebruikers op een andere manier te meten, bijvoorbeeld door concreter te vragen wat er ontbreekt³⁸. Bovendien valt te betwijfelen of (ouders van) gebruikers überhaupt zicht hebben op de kwaliteit van het aanbod – zeker als zij aan het begin van een ontwikkeling staan – en daar dus naar bevraagd moeten worden in toekomstig onderzoek.

³⁸ In de vragenlijsten zoals in dit onderzoek gebruikt zijn is een open vraag toegevoegd met deze vraag. Om de mening over het aanbod en de vraag naar aanbod beter te meten, is het wellicht nuttig om hier een gesloten vraag van te maken met opties uitsplitst per discipline. Hierdoor kan beter gemeten worden wat er precies gemist wordt door gebruikers.

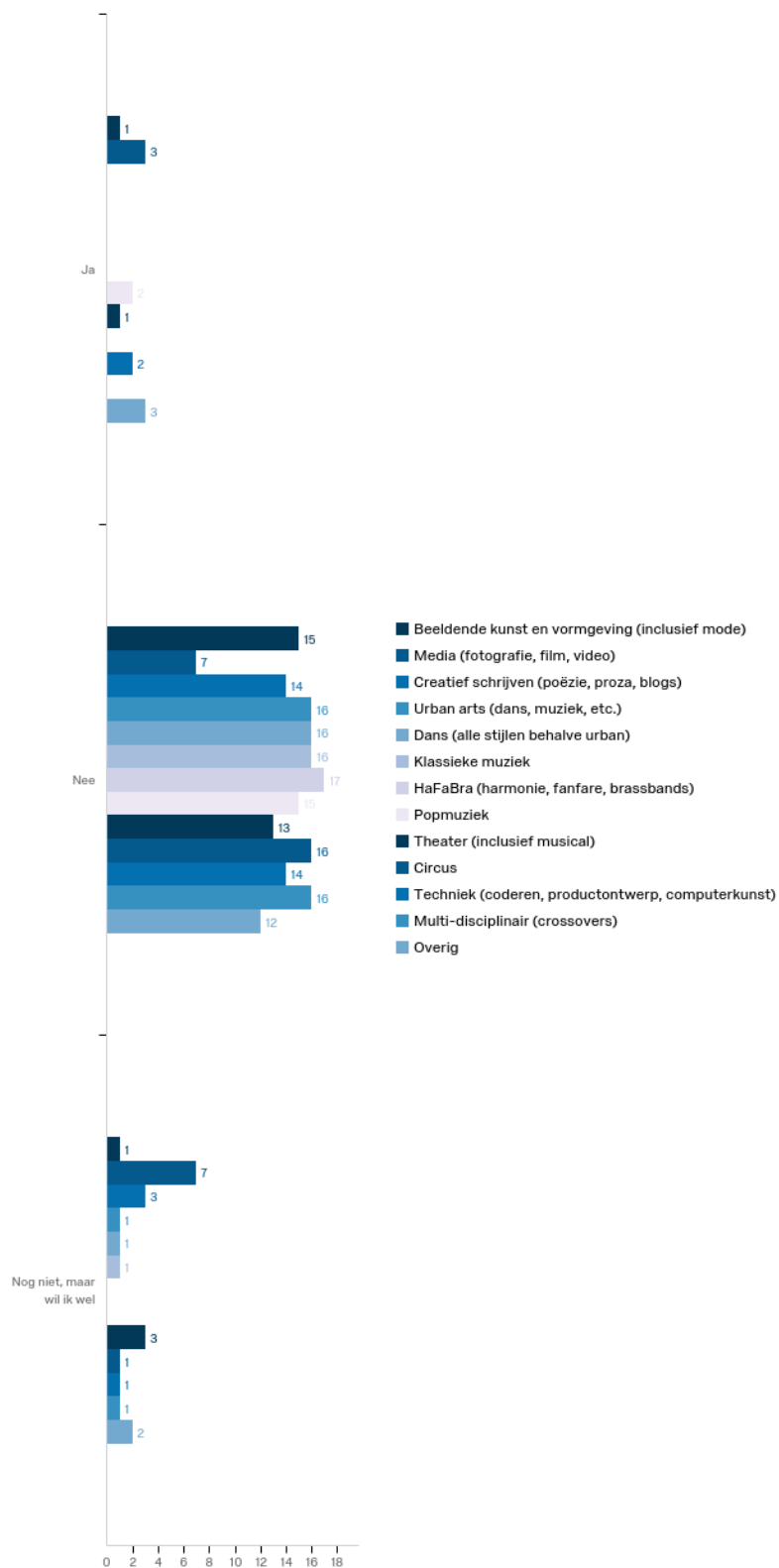
Figuur 33: de kwaliteit van het aanbod volgens ouders.

Figuur 34: de kwaliteit van het aanbod volgens jongeren.

4.5 DE ROL VAN INTERNET

Veel van de ondervraagde jongeren die al verder in het traject van talentontwikkeling zijn, zeggen internet te gebruiken voor het eigen netwerk en PR. Bovendien geeft een aantal jongeren aan video's op het internet te gebruiken voor de eigen ontwikkeling. Zij gebruiken instructievideo's in bijvoorbeeld muziek(theorie) of film maken. Alle ondervraagden geven wel aan de (persoonlijke) 'offline' lessen nodig te hebben in hun ontwikkeling, en zien de online lessen als toevoeging. Een geïnterviewde geeft aan dat ze zichzelf gitaar heeft geleerd met instructievideo's. Zij volgde wel 'offline' lessen in andere disciplines. In de vragenlijst onder jongeren blijkt dat de meeste jongeren geen online lessen binnen disciplines volgen (zie figuur 35). Een enkeling geeft aan het wel te doen of te willen. Opvallend is dat er het vaakst wordt aangegeven dat de jongere online lessen wil volgen in film en media. Vanwege de kleine steekproef is het niet definitief dat jongeren inderdaad graag online lessen in film en media willen volgen. Het beeld dat deze kleine steekproef schetst sluit wel aan bij het beeld dat naar voren kwam in de interviews, zoals besproken in hoofdstuk 3.8.1, dat online lessen in film en media een toevoeging kunnen zijn aan het 'offline' aanbod.

Figuur 35: Volg je online lessen in een van de onderstaande onderdelen?

4.6 ERVARINGEN, VISIES EN PROBLEMEN VAN (OUDERS VAN) GEBRUIKERS

Tijdens de interviews met gebruikers en hun ouders kwamen ervaringen en visies naar voren die niet uit de vragenlijsten bleken, maar wel van belang zijn voor goede talentontwikkeling. Hieronder wordt allereerst een probleem besproken dat door alle jonge talenten werd aangekaart. Daarna volgen positieve aspecten van de huidige leerlijnen talentontwikkeling in Drenthe die door jonge talenten zijn genoemd.

4.6.1 Rol van de school

Een probleem van praktische aard dat door alle talenten die al verder in het traject zijn wordt genoemd in de interviews, bevindt zich in de samenwerking van de talenten met hun (middelbare) school. Deze samenwerking is er vaak niet en dat leidt tot problemen. Soms zijn optredens, evenementen of trajecten die op de een of andere manier te maken hebben met de ontwikkeling van het talent op schooldagen. Het is dan voor de talenten lastig om vrij te krijgen van school. Vaak wordt de houding ten opzichte van topsport genoemd; jongeren die actief zijn in sport op topniveau kunnen veel makkelijker vrij krijgen van school als bijvoorbeeld trainingsdagen onder schooltijd vallen. Bovendien zijn er voor deze talenten meer faciliteiten beschikbaar, zoals in het halen en brengen van de kinderen naar hun ontwikkelingstraject.

"Wij hebben vaak optredens en dingen en dat wil nog wel eens onder schooltijd zijn. Er bestaat wel zoiets als een topsportregeling, maar er is niet zoiets als een topcultuurregeling of zo. [Bij een] topsportregeling kunnen ze voor bepaalde dingen of voor bepaalde wedstrijden en trainingen vrij krijgen, of privileges krijgen voor bepaalde dingen. Alleen voor topcultuur, er is niet zoiets als topcultuur. Ze blijven maar zeggen 'het is niet meetbaar' dat is het enige argument dat ze geven en dan denk ik van ja. [...] Topsporters, die mogen gewoon de les uit wanneer hun training onder lestijd is. Ik vind, het is allebei talentontwikkeling dus ik vind dat eigenlijk een beetje oneerlijk. En je moet inderdaad altijd weer als je een optreden hebt weer een formulier invullen met je naam, welke uren je wil missen, reden, handtekening van je ouders, handtekening van je leerkracht, je moet steeds overleggen."

Voor de ondersteuning van topsporters kent de provincie Drenthe een steunpunt genaamd Topsport NOORD. De organisatie streeft ernaar dat *"de talentvolle sporters de route naar de top op een zo soepel mogelijke wijze kunnen bereiken"*. De infrastructuur die hierin is opgericht, richt zich op communicatie tussen bestaande bonden en het faciliteren van (potentiële) talenten op het gebied van bijvoorbeeld vervoer, onderwijs, individuele begeleiding en sportmedische hulp (Topsport NOORD, 2019). Hierbij werken ze ook samen met het NOC*NSF en maken ze voor toptalenten gebruik van de statussen die het NOC*NSF toekent³⁹. Soms werken middelbare of mbo-scholen direct samen met Topsport NOORD en/of het NOC*NSF in zogeheten Topsport Talentscholen die *"van het ministerie van OCW een licentie gekregen [hebben] die deze scholen het exclusieve recht geeft om af te wijken van de normale onderwijs-regelgeving. Van dit recht kan gebruik gemaakt worden door sporttalenten die een topsportstatus of een talentstatus hebben."* (Topsport Talentschool, 2019).

³⁹ Het NOC*NSF heeft verschillende statussen: de selectie-status, de HP-status en de A-status. Iedere status kent zijn eigen pakket aan voorzieningen op het gebied van bijvoorbeeld financiën, verzekeringen, vervoer, advies, studie, en loopbaanbegeleiding (NOC*NSF, 2019).

De ondersteuning van (top)talenten in cultuur is in Nederland niet zo gestructureerd geregeld als in de sport met landelijke en regionale organisaties die fungeren als aanspreekpunten en hubs in het netwerk van talentontwikkeling. Wel bestaan er zogeheten Cultuurprofielscholen die zich richten op de communicatie en samenwerking tussen verschillende scholen en vakdocenten uit het regionale veld. De facilitaire ondersteuning voor talenten ontbreekt hier. Ook talenten van zo'n school geven dus aan lastig vrij te kunnen krijgen. Dit levert deze jongeren extra (werk)druk op: *"Om een dag vrij te krijgen kost ons gewoon weer vier weken aan stress."*

4.6.2 Positieve ervaringen

In de huidige opzet van talentontwikkeling binnen de verschillende disciplines wordt een aantal aspecten positief benadrukt. Deze zijn vaak niet alleen toepasbaar binnen de discipline waarin ze benoemd worden, maar kunnen ook als een mooi voorbeeld of inspiratie dienen voor goede talentontwikkeling in andere disciplines. Kansen voor goede talentontwikkeling liggen in de talenten voorzien van persoonlijke feedback, met name verderop in het traject tot talent: dit wordt door de geïnterviewden hogelijk gewaardeerd, meer dan klassikale lessen. Voor de geïnterviewden uit de popmuziek geldt dat coaches die via verschillende projecten of evenementen zoals Popsport bij de talenten terecht zijn gekomen een grote positieve invloed hebben, ook nadat het ontwikkelingstraject met de coach is afgelopen. Deze coaches blijven in contact en helpen de talenten verder op weg.

Verderop in het traject richting professionalisering, wordt veel waarde gehecht aan vaardigheden die meer raakvlakken hebben met ondernemen. Het eigen netwerk (en dat van de docent en/of coach) wordt door veel geïnterviewden genoemd als belangrijke invloed op de talentontwikkeling. De vaardigheden die aan bod komen in speciale workshops of opleidingen die gericht zijn op ondernemerschap voegen veel toe aan de ontwikkeling van het talent: *"als je veel wil leren moet je ook veel praten."* In een interview over talentontwikkeling in muziek zegt een jongere:

"Op een gegeven moment is het natuurlijk wel zaak dat als jij nummers uitbrengt en er is een publiek voor, dat start je lokaal, je start ook als je een bedrijfje start, dan start je ook lokaal. Maar ik denk dat op een gegeven moment, afgezien van de kundigheid van de mensen hier, dat je op een gegeven moment de provincie uit moet. [...] Je speelt ergens om naamsbekendheid te krijgen om mensen te laten horen wat je maakt, maar ik denk dat - dan hebben we het weer over mijn opleiding [tot Bachelor of Business Administration] - je moet een beetje ondernemer zijn om muzikant te zijn. En dat is dus als je iets hebt gemaakt dat je langs radio's gaat en dan... weet je, bij radio's kom je niet altijd binnen maar het gaat weer om je connecties. Nee heb je en ja kun je krijgen, dus je moet af en toe wel een beetje irritant zijn, je moet een beetje als ondernemer gaan denken."

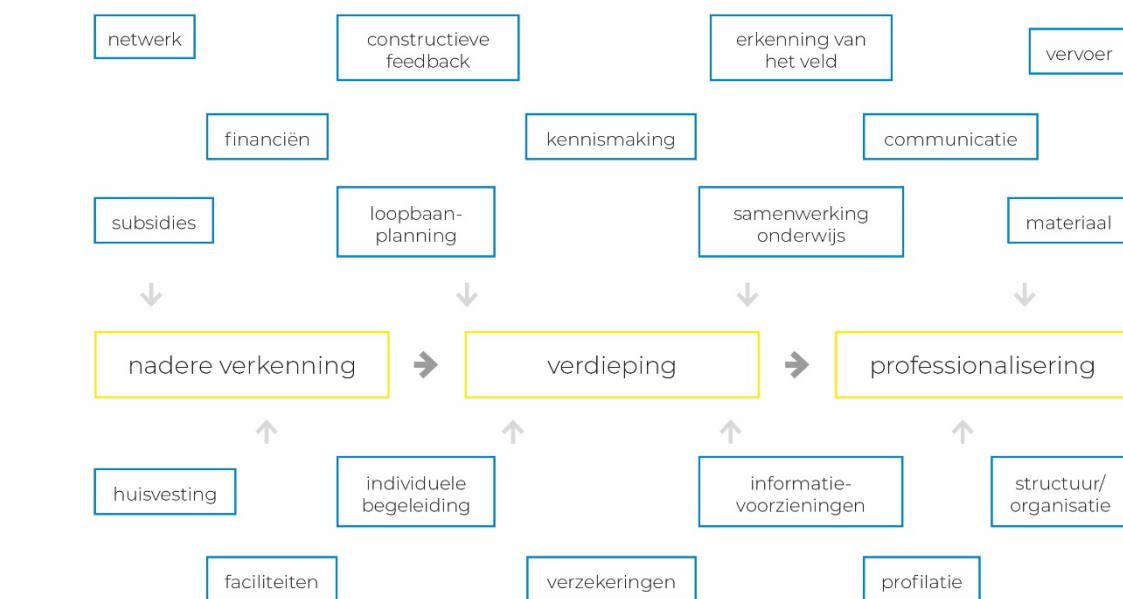
Ook door geïnterviewden in andere disciplines worden vaardigheden die te maken hebben met ondernemerschap genoemd en gewaardeerd. Zowel aanbieders als gebruikers zien het nut van deze vaardigheden, maar cursussen voor het leren van deze vaardigheden worden niet altijd gevonden.

5 TERUGKOPPELING

5.1 CONCLUSIE

Door bezuinigingen in de culturele sector in de afgelopen jaren zijn gaten ontstaan in de culturele infrastructuur van Drenthe. De meeste georganiseerde kunstencentra zijn weggefallen en de docenten die in dienst waren van deze centra zijn veelal particulier geworden. Hierdoor is het veld versnipperd geraakt. Door middel van deskresearch, vragenlijsten en interviews met aanbieders en gebruikers van het culturele veld in Drenthe is geprobeerd duidelijk te krijgen of er een succesvolle leerlijn talentontwikkeling in verschillende disciplines is. Het culturele aanbod is in de deskresearch ingedeeld in fases van talentontwikkeling: van nadere verkenning en verdieping tot uiteindelijke professionalisering. Kennismaking is hierin niet verder meegenomen, omdat het niet aansluit bij de definitie van talent en omdat aanbod aan kennismaking bestaat in het onderwijs, dat is in dit onderzoek niet meegenomen.

Een succesvolle leerlijn talentontwikkeling is een leerlijn met aanbod van alle fases en is afhankelijk van externe invloeden zoals financiën, structuur of communicatie. Er kan dus een onderscheid gemaakt worden tussen inhoud (aanbod in de fases van talentontwikkeling) versus randvoorwaarden van talentontwikkeling. De inhoud is per discipline verschillend; er kan niet gesproken worden van een leerlijn die één op één over te nemen is op andere disciplines. Het is dus beter om de inhoud van dit aanbod over te laten aan het veld, in lijn met landelijk, provinciaal en gemeentelijk beleid. Dit aanbod is echter wel afhankelijk van randvoorwaarden waardoor een succesvolle leerlijn talentontwikkeling valt of staat; bijvoorbeeld door financiële problemen of problemen met communicatie tussen verschillende organisaties. Dit sluit aan bij de structuur van (top)talentontwikkelingstrajecten in de sport, waar niet alleen aandacht is voor de inhoud van de lessen maar ook voor de faciliteiten er omheen. Hier is aandacht voor vervoer, verzekeringen, financiën, structuur en organisatie, communicatie en meer randvoorwaarden die samen ook als belangrijke onderdelen van topsport worden gezien (zie figuur 36 en TopLink van TopSport NOORD).

Figuur 36: een succesvolle keten van talentontwikkeling met randvoorwaarden⁴⁰ (naar: TopSport NOORD, 2019).

Het huidige onderzoek geeft dus antwoord op de vraag hoe er in de betreffende gemeente of discipline talentontwikkeling samen met het veld verbeterd kan worden. De inhoud moet hierbij aan het veld overgelaten worden, terwijl (lokale) overheden en instellingen kunnen faciliteren op de randvoorwaarden van talentontwikkeling. De randvoorwaarden die problemen vormen voor organisaties en gebruikers zijn op te delen in verschillende categorieën: 1) communicatie, en 2), praktische problemen. Hieronder worden deze problemen behandeld. Daarna volgt een korte stand van zaken over de inhoud van het aanbod in Drenthe, naar aanleiding van het aanbod in de disciplines en de fases van talentontwikkeling.

5.1.1 Randvoorwaarde: communicatie

Gebruikers en hun ouders kunnen niet altijd het gewenste aanbod in de buurt vinden. Dit kan liggen aan de communicatie van het aanwezige aanbod. Een aantal aanbieders geven aan meer op zichzelf aangewezen te zijn voor communicatie en PR en het dus soms lastig te vinden om (potentiële) gebruikers te vinden. Gebruikers en hun ouders geven aan de ingang tot een discipline soms slecht te kunnen vinden.

Maar ook tussen de aanbieders zelf ontbreekt het soms aan communicatie met negatieve gevolgen voor een lopende leerlijn. Dit uit zich vooral in de disciplines klassieke muziek, beeldende kunst en vormgeving en film en media. Bij de eerste twee disciplines ligt dat niet per se aan de omvang – zij behoren tot de disciplines met het grootste aanbod in de provincie – maar aan gebrek aan organisatie of (online) verzamelplekken. De meeste aanbieders in deze disciplines zijn particulier.

⁴⁰ N.B. dit schema is gemaakt vanuit het perspectief van het talent. Dit betekent dat randvoorwaarden zoals 'subsidies' en 'samenwerking onderwijs' gaan over of er persoonlijke subsidies door talenten aangevraagd kunnen worden, of dat er een goede samenwerking met de (middelbare) school is die het talent niet belemmert in zijn of haar ontwikkeling.

Met het wegvallen van de meeste georganiseerde kunstencentra is er voor deze disciplines ook structuur weggevallen, en is de communicatie en structuur grotendeels aangewezen op de aanbieders zelf. Aanbieders geven echter opvallend vaak aan niet te weten hoe het met het aanbod in hun eigen discipline gesteld is. Er valt dus af te vragen of zij op dit moment deze communicatie en structuur zelf aan (kunnen) brengen in hun discipline.

Ook geven aanbieders onafhankelijk van een discipline aan een (online) verzamelplek of broedplaats te missen waar aanbieders, cursisten en (semi-) professionelen elkaar kunnen tegenkomen. Volgens een aantal aanbieders kan dit de communicatie zowel binnen als tussen disciplines bevorderen. Dit alles sluit aan bij het beleidsplan 2016-2020 van het K&C waar door kunstencentra wordt uitgesproken dat er een “sterke urgentie om de culturele infrastructuur die behoorlijk versnipperd is geraakt weer structuur en vorm te geven” (K&C, 2016). Volgens één geïnterviewde zouden de bibliotheken in Drenthe, naar voorbeeld van bibliotheek Hogeveen en bibliotheken Friesland, een rol in talentontwikkeling kunnen spelen op het gebied van aanbod en advies over de ontwikkeling van nieuw aanbod.

5.1.2 Randvoorwaarde: praktische problemen

Aanbieders geven aan dat ze niet altijd waardering vinden voor hun werk in de maatschappij of bij (lokale) overheid. Ze voeren hun vak met plezier uit, maar soms missen ze aansluiting met besluiten in lokaal beleid op sociaal of financieel gebied. Aanbieders vinden het lastig subsidies binnen te halen en weten niet altijd waarom ze wel of niet subsidie krijgen. Hierdoor kunnen ze niet altijd hun gewenste aanbod t.b.v. talentontwikkeling uitbreiden of opzetten. Uit recente (lokale) beleidsplannen blijkt dat de meeste gemeenten die bevordering van talentontwikkeling als doel op hun agenda hebben staan, dit samen met het bestaande culturele veld willen doen. Er is in een aantal gemeenten voor de nabije toekomst dus wel sprake van intentie om samen te werken met het culturele veld.

Bij de gebruikers is sprake van een praktisch probleem van heel andere aard. In interviews met jonge talenten die zich al verder in het traject tot professional bevinden wordt door iedereen onafhankelijk van elkaar aangegeven dat ze samenwerking met hun (middelbare) school missen. Culturele toptalenten moeten veel moeite doen om vrij te krijgen voor activiteiten met betrekking tot hun ontwikkeling terwijl activiteiten die hun ontwikkeling bevorderen soms wel onder schooltijd vallen. Soms is er door optredens of lessen 's avonds weinig tijd voor huiswerk. Hun (middelbare) school heeft hier niet altijd begrip of ruimte voor, wat door deze jonge talenten als belemmering wordt gezien.

5.1.3 Inhoud: het (ontbreken van) aansluitend aanbod

In sommige gevallen blijkt dat er aanbod ontbreekt of slecht aansluit bij de wensen van (potentiële) gebruikers. In de kleinere gemeenten van Drenthe is weinig aanbod aan culturele activiteiten die talentontwikkeling bevorderen. Het aanbod is gecentreerd in de gemeenten Assen en Emmen. De rest van de gemeenten heeft veel minder aanbod, en (ouders van) gebruikers geven dan ook aan dat ze aanbod in deze gemeenten missen. Hierbij wordt soms ook de afstand tot cursussen (in verder gelegen gemeenten of plaatsen) als belemmering genoemd. Dit sluit aan bij eerder onderzoek naar de relatie tussen het deelnemen aan culturele activiteiten en de afstand tot de dichtstbijzijnde cursus. Hoe groter de afstand, hoe minder waarschijnlijk kinderen deelnemen aan culturele activiteiten buiten schooltijd (Vermeersch, 2016). Welk aanbod er specifiek ontbreekt in de kleine

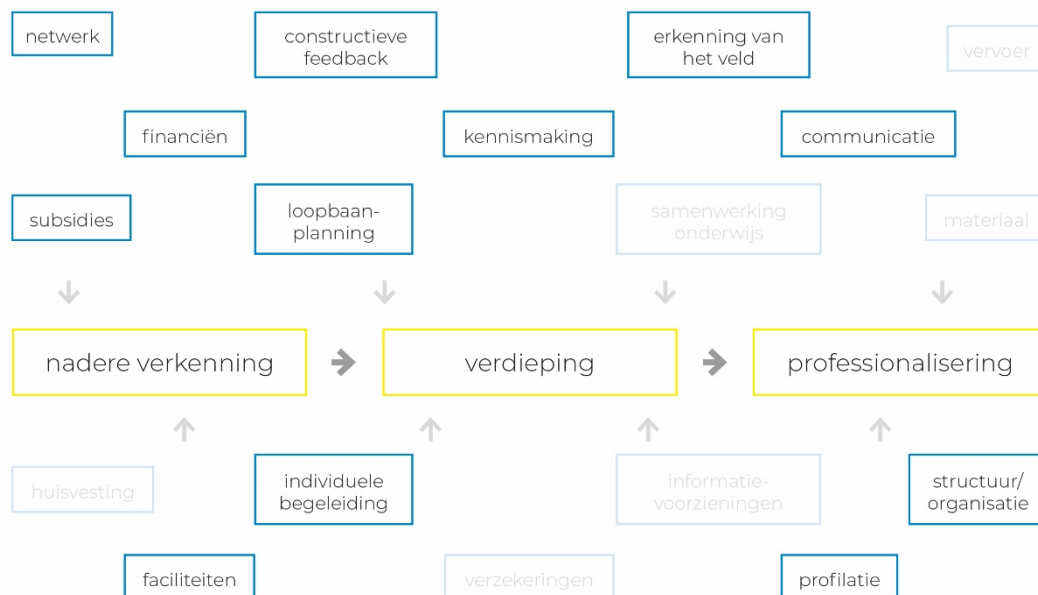
gemeenten van Drenthe is vanwege een kleine steekproef niet te zeggen. Om dit te weten moet marktonderzoek naar de vraag in de lokale gemeenschap worden gedaan, of kan er samengewerkt worden met lokale organisaties zoals welzijnsorganisaties, bibliotheken en buurtcentra om aanbod te ontwikkelen dat bij de lokale gemeenschap past. In sommige gevallen gebeurt dit al, bijvoorbeeld in de gemeente Hoogeveen d.m.v. samenwerkingen van SCALA, de bibliotheken en particulieren.

Ook op provinciaal niveau zijn er problemen met ontbreken van aansluitend aanbod. De aangeboden culturele activiteiten zijn vaak gericht op kinderen en jongeren tot 18 jaar, of (in mindere mate) op volwassenen boven de 30. Bevroagde jongeren tussen de 18 en de 30 jaar geven dan ook aan dat ze aansluiting missen met het aanbod aan culturele activiteiten (in hun buurt). Bovendien geven ouders en aanbieders opvallend vaak in open vragen aan aanbod van cursussen en activiteiten in techniek te missen. Zij specificeren niet welk soort aanbod in techniek en op welk niveau zij aanbod vinden ontbreken in de provincie Drenthe. Dit sluit aan bij de deskresearch, waarin bleek dat techniek een van de kleinste disciplines in de provincie is. Als laatste wordt er door aanbieders en ouders aangegeven dat er innoverend aanbod in de provincie ontbreekt, het aanbod is veel hetzelfde.

5.1.4 Inhoud & randvoorwaarden: de uitgelichte disciplines

Voor iedere discipline geldt dat het aanbod aan culturele activiteiten die talentontwikkeling bevorderen zich centreren in de gemeenten Assen en Emmen. Voor alle leerlijnen talentontwikkeling geldt dus dat kinderen en jongeren uit deze gemeenten meer mogelijkheden hebben dan kinderen en jongeren uit andere gemeenten, omdat laatstgenoemden verder moeten reizen en dit een belemmering kan vormen. Hieronder wordt een aantal keer gesproken van een vrij duidelijke leerlijn talentontwikkeling maar, zoals boven ook besproken, maakt alleen aanbod in de fases van talentontwikkeling nog niet per se een succesvolle leerlijn.

Uit de deskresearch blijkt dat er een vrij duidelijke leerlijn in de popmuziek bestaat met aanbod over de gehele lijn van kennismaking tot professionalisering. Talenten die zich in trajecten van deze leerlijn bevinden spreken zeer positief over juist de goede mogelijkheden binnen popmuziek in Drenthe. Zij benoemen de goede communicatie, een netwerk, workshops voor ondernemingsvaardigheden en mogelijkheid tot (kleine) subsidie als (zeer) positieve aspecten van de leerlijn. Deze resultaten liggen in lijn met beleid dat afgelopen jaren op popmuziek is gemaakt. Er is op zowel landelijk als regionaal niveau aandacht en extra geld gekomen voor deze discipline.

Figuur 37: de (succesvolle) randvoorwaarden van de leerlijn Popmuziek in Drenthe.

De mogelijkheden tot talentontwikkeling in de klassieke muziek zijn iets minder dan in de popmuziek. Het aanbod in de provincie is redelijk groot en de inhoud daarvan sluit redelijk op elkaar aan. Het ontbreekt echter aan structuur en organisatie in de discipline door een groot aantal particulieren die niet of nauwelijks verenigd zijn. Bovendien is het van buitenaf niet altijd duidelijk op welk niveau de lessen zijn. Het afnemen van examens in de klassieke muziek is niet altijd gebruikelijk, maar zou wel kunnen dienen als een leidraad voor de cursist en de docent om te weten waar hij of zij in het traject zich bevindt. Voor het organiseren van dat soort examens is wel meer structuur en organisatie tussen de particulieren nodig. Ten slotte heeft Drenthe geen mogelijkheid tot professionalisering in de provincie zelf door het ontbreken van opleidingen of trajecten waarin dit mogelijk is. Omdat het niveau van de lessen van de docenten niet altijd duidelijk is, is het evenmin duidelijk of en hoe het bestaande aanbod aansluit op opleidingen en trajecten buiten de provincie.

Het gemeten aanbod beeldende kunst en vormgeving is goed verspreid over de provincie. Het aanbod was voor de deskresearch wel lastiger in te delen naar de fases van talentontwikkeling, omdat aanbieders vaak niet duidelijk aangeven tot welk niveau het aanbod behoort. Bovendien is het veld 'los zand' geworden door het wegvallen van de meeste georganiseerde kunstencentra – de meeste aanbieders in deze discipline zijn particulier en niet verenigd in collectieven. Er zijn geen opleidingen in beeldende kunst en vormgeving in Drenthe, maar de discipline heeft wel een aantal trajecten die gericht zijn op professionalisering. Door de versnippering van het veld en de slechte communicatie van het niveau van het aanbod is de weg daarnaartoe onduidelijk.

In theater lijkt een vrij duidelijke leerlijn te onderscheiden te zijn door aanbod dat goed op elkaar aansluit. Er wordt duidelijk gecommuniceerd op welk niveau het aanbod is en hoe het aanbod op elkaar aansluit. Drenthe kent zelf geen professionele theateropleiding, maar sluit met vooropleidingen wel aan op opleidingen elders in het land. Het aanbod in deze discipline is wel kleiner, waardoor de beste mogelijkheden tot talentontwikkeling zich in Assen en Emmen bevinden. Ook hier zou het kunnen zijn dat – net als in popmuziek – de aandacht voor en impulsen in podiumkunsten in landelijk en regionaal beleid hebben bijgedragen aan een goed te onderscheiden leerlijn.

Het beeld van de leerlijn talentontwikkeling in dans is vrij gelijk aan dat van theater. Er wordt duidelijk gecommuniceerd over het aanbod, en er is aanbod dat aansluit op opleidingen elders in het land. Opvallend is dat het aanbod urban dance groter is geworden in de afgelopen jaren, waar ook goede doorgroeimogelijkheden zijn met een duidelijke lijn van beginner tot gevorderde.

In film en media is het lastiger om een duidelijke leerlijn te onderscheiden. Het aanbod in deze discipline is klein, en daardoor was het lastig om een netwerk aan te boren. Uit gesprekken met jongeren blijkt dat ontwikkelen in deze discipline ook online gebeurt. Of de combinatie van dit online en offline aanbod genoeg is, is niet te zeggen en behoeft meer onderzoek gericht op de vraag naar activiteiten in film en media.

5.1.5 Nader onderzoek

Tijdens het onderzoek bleek dat er over het aanbod aan kennismaking weinig geconcludeerd kan worden. Respons van aanbieders en ouders suggereert namelijk dat er een belangrijke relatie is tussen (kennismaking met) culturele activiteiten en culturele activiteiten die op school worden aangeboden. In de omvang van het onderzoek is aanbod binnen het onderwijs echter niet meegenomen. Om iets te kunnen zeggen over hoe kennismaking met disciplines gebeurt, is onderzoek nodig dat aandacht besteedt aan deze link met kennismaking met disciplines in het onderwijs. Het huidige onderzoek is dus gefocust op de andere fases van talentontwikkeling: nadere verkenning, verdieping en professionalisering.

Het aanbod beeldende kunst en vormgeving is de grootste in de provincie, wat door een groot aantal kennismakingscursussen en -workshops komt. Bovendien is aanbod dat gericht is op erfgoed en ambacht meegenomen in deze discipline in lijn met eerder onderzoek naar talentontwikkeling. Voor vervolgonderzoek valt het echter af te vragen of dit terecht is. Drenthe heeft een groot aanbod aan cultureel erfgoed en deze discipline neemt dan ook een grote rol in cultuureducatie in. Het kan dus interessant zijn (voor de provincie Drenthe) om te kijken naar de specifieke mogelijkheden tot talentontwikkeling in (erfgoed en) ambachten in relatie tot beeldende kunst en vormgeving. In het huidige onderzoek is dit onderscheid niet gemaakt.

6 BIBLIOGRAFIE

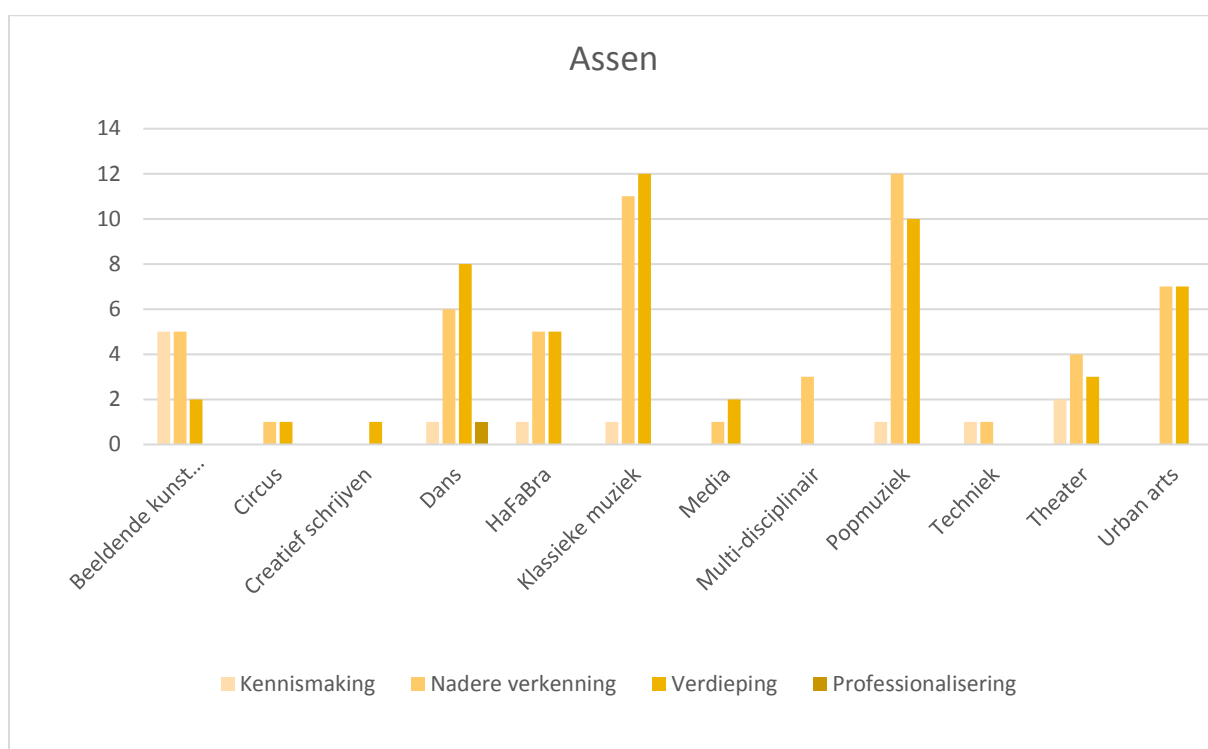
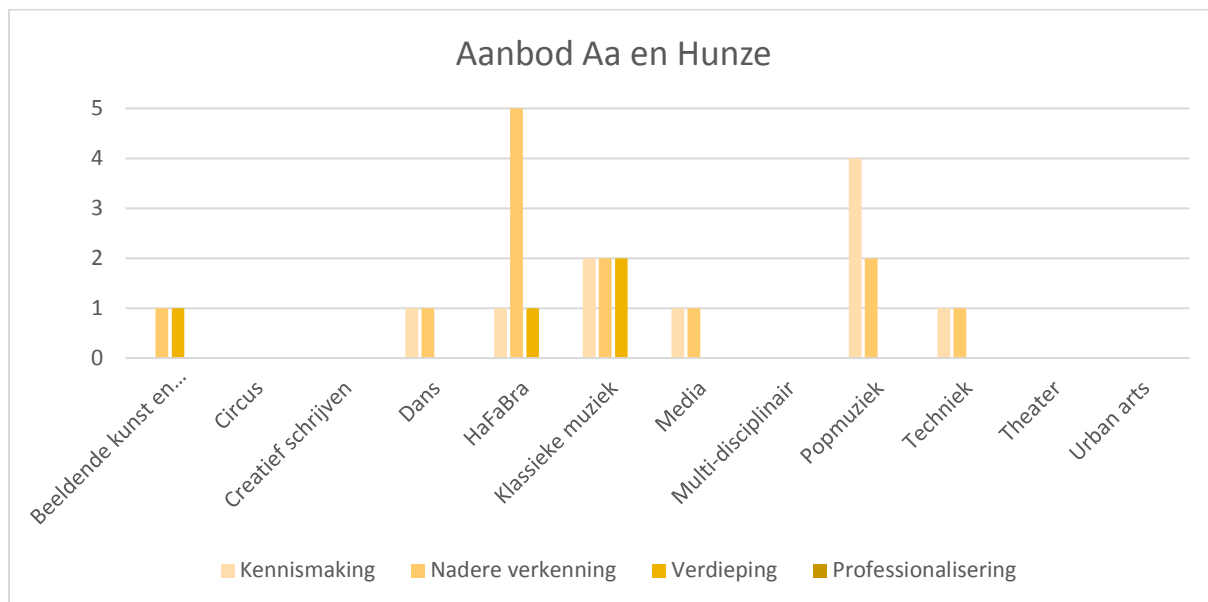
- Bisschop Boele, E. (2017). *Op zoek naar de betekenis van*. Utrecht: LKCA.
- Bomhof, G., Bonth, C. d., Eijnden, J. v., & Smit, H. (2014). *Landelijk raamleerplan blaasinstrumenten*. Utrecht: LKCA.
- Bussemaker, J. (2016). *Kamerbrief over investering in popmuziek*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018, 12 14). *Regionale kerncijfers Nederland*. Opgeroepen op 01 05, 2019, van cbs.nl:
<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072ned/table?ts=1546682870067>
- Drenth, M., & van der Zant, P. (2007). *Niet onder de korenmaat: eindrapportage van een onderzoek naar talentontwikkeling op het gebied van kunst en cultuur in de provincie Drenthe*. Bureau ART.
- Evers, J., & de Boer, F. (2012). *The Qualitative Interview: Art and Skill*. Den Haag: Eleven International Publishing.
- Fonds Podiumkunsten. (2019). *Subsidie talentontwikkeling in de regio*. Opgeroepen op 02 11, 2019, van Fonds Podiumkunsten:
https://fondspodiumkunsten.nl/nl/toekenningen/overig/subsidie_talentontwikkeling_in_de_regio/
- Fonds voor Cultuurparticipatie. (2019). *Gehonoreerde projecten Talent en festivals*. Opgeroepen op 02 11, 2019, van Cultuurparticipatie: <https://www.cultuurparticipatie.nl/subsidies/talent-en-festivals/gehonoreerde-projecten/>
- Geerdes-Gazzah, M. (2017). *Culturele hotspots en nonformeel leren*. Utrecht: LKCA.
- Gemeente Aa en Hunze. (2013). *Cultuurnota Aa en Hunze 2013-2016*. Gemeente Aa en Hunze.
- Gemeente Assen. (2018, 08 29). Gemeenteblad. (185330). Gemeente Assen.
- Gemeente Assen. (2018). *Programmabegroting gemeente Assen 2019*. Assen: Gemeente Assen.
- Gemeente Borger-Odoorn. (2016). *Cultuurbeleid gemeente Borger-Odoorn 2017-2020*. Exloo: Gemeente Borger-Odoorn.
- Gemeente Coevorden. (2012). *Andere tijden: beleidsnota cultuur 2013 e.v.* Gemeente Coevorden.
- Gemeente de Wolden. (2017). *Cultuurprogramma 2018-2020: Duurzaam, doen en dichtbij*. Gemeente de Wolden.
- Gemeente Emmen. (2018). *Cultuurnota 2018-2021: Van Goede Grond*. Emmen: Gemeente Emmen.
- Gemeente Hoogeveen. (2017). *Programmabegroting 2018-2021*. Gemeente Hoogeveen.
- Gemeente Meppel. (2016). *Panta Rhei, cultuur is van de samenleving*. : Gemeente Meppel.
- Gemeente Meppel. (2019). *Programmabegroting 2019*. Gemeente Meppel.
- Gemeente Midden-Drenthe. (2015). *Cultuurnota Midden-Drenthe 2015-2020*. Gemeente Midden-Drenthe.

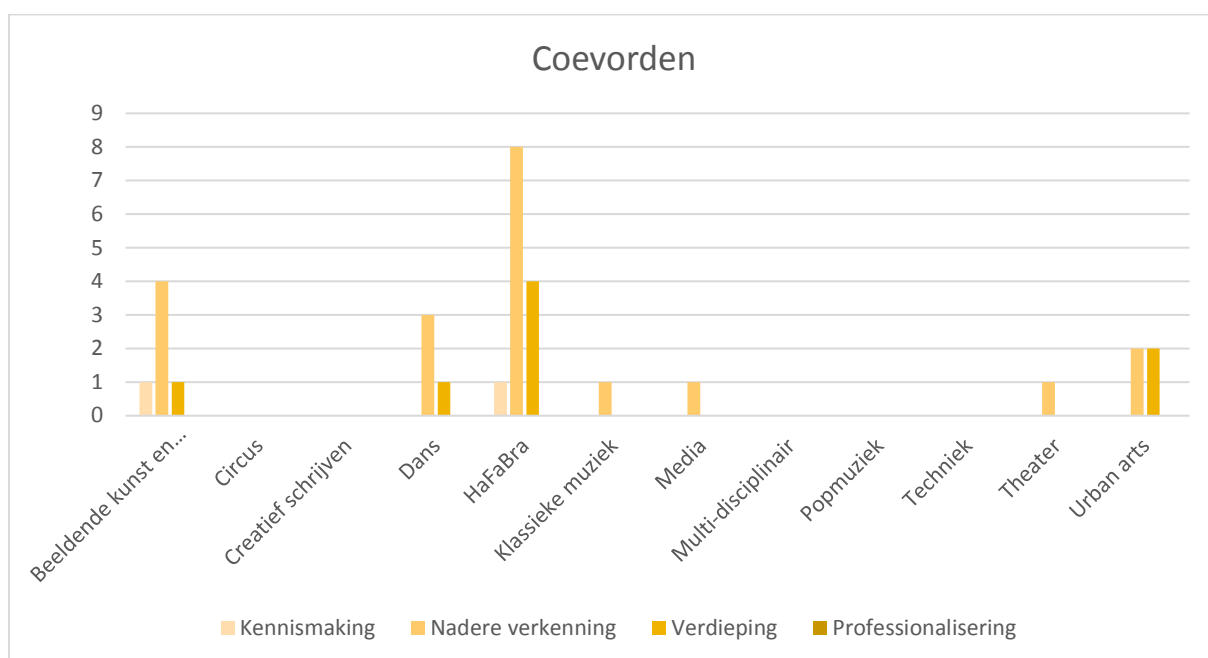
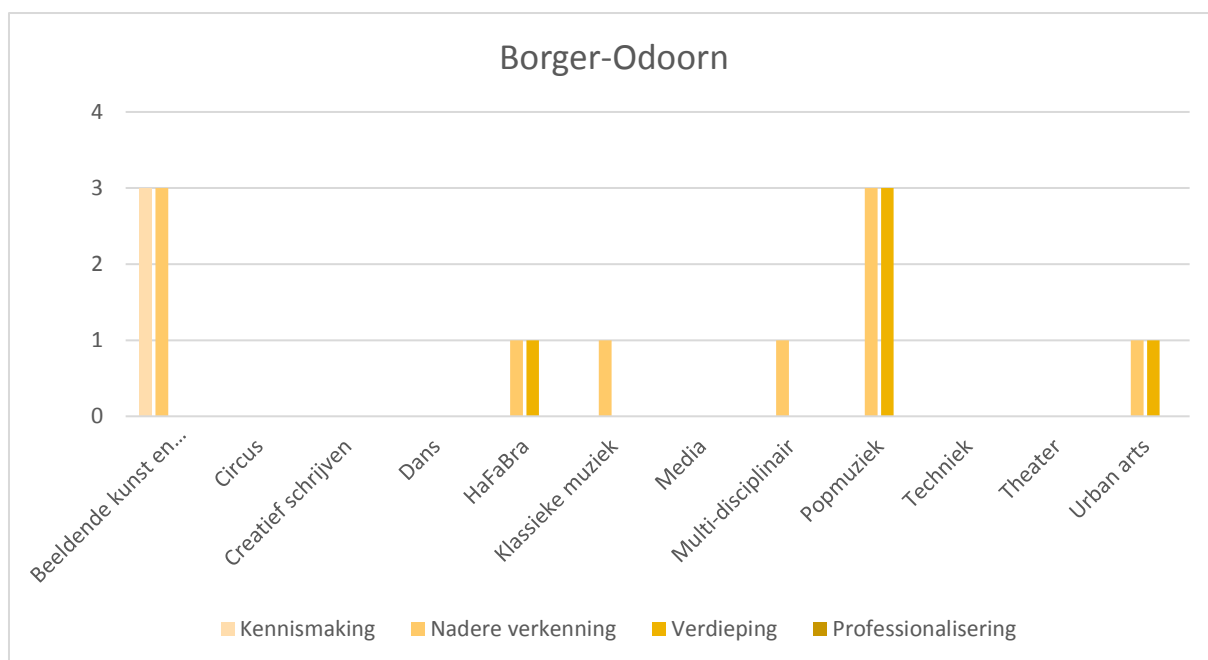
- Gemeente Noordenveld. (2015). *Programmabegroting 2016*. Roden: Gemeente Noordenveld.
- Gemeente Noordenveld. (2016). *Programmabegroting 2017*. Roden: Gemeente Noordenveld.
- Gemeente Noordenveld. (2017). *Programmabegroting 2018*. Roden: Gemeente Noordenveld.
- Gemeente Tynaarlo. (2017). *Uitvoeringsregeling Kunst en cultuur gemeente Tynaarlo*. Vries: Gemeente Tynaarlo.
- Gemeente Westerveld. (2016). *Cultuurvisie*. Opgeroepen op 01 23, 2019, van Gemeente Westerveld: https://www.gemeentewesterveld.nl/Inwoners/Sport_cultuur_recreatie_en_toerisme/Cultuur_en_kunst/Cultuurvisie
- Graaff et al. (2013). *Inventarisatie aanbod Talentontwikkeling*. Rotterdam: Veldacademie.
- Graaff et al. (2013). *Inventarisatie aanbod Talentontwikkeling*. Rotterdam: Veldacademie.
- Hermans, P. (2012). Wat we (nog niet) weten over talentontwikkeling. In T. IJdens, M. van Hoorn, A. van den Broek, & C. (. van Rensen, *Jaarboek actieve cultuurparticipatie* (pp. 127-142). Utrecht: Fonds voor cultuurparticipatie.
- Jeugdfonds Sport & Cultuur. (2018). *Jaarverslag 2017*.
- K&C. (2016). *Beleidsplan K&C: Cultuur maakt gelukkig 2016-2020*. Assen: K&C.
- Kwinkgroep. (2014). *Inventarisatie talentontwikkeling in de podiumkunsten en beeldende kunst*. Den Haag: Kwinkgroep.
- LKCA. (2018, 12 26). *Expertmeeting kunst en technologie*. Opgehaald van LKCA: <https://www.lkca.nl/overzicht%20agenda/expertmeeting-kunst-en-technologie>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2011). *Meer dan kwaliteit: een nieuwe visie op cultuurbeleid*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2015). *Ruimte voor Cultuur*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2018). *Cultuur in een open samenleving*.
- NOC*NSF. (2019, 2 7). *Topsportstatus*. Opgehaald van NOC*NSF: <https://www.nocnsf.nl/athleteservices/topsportstatus>
- Provinciale staten van Drenthe. (2012). *Oude wereld, nieuwe mindset: cultuurbeleid 2013-2016*. Provinciale staten van Drenthe.
- Provinciale Staten van Drenthe. (2016). *Cultuurnota 2017-2020*.
- Provincie Drenthe. (2018). *Popcultuur Drenthe 2018-2021*. Provincie Drenthe.
- Roorda, P. (2014). *Inventarisatie toptalentontwikkeling*. Utrecht: LKCA.
- RTV Drenthe. (2018, 12 20). *Bibliotheek Hoogeveen best presterende bieb van Nederland*. Opgeroepen op 01 03, 2019, van rtdrenthe.nl: <https://www.rtdrenthe.nl/nieuws/142181/Bibliotheek-Hoogeveen-best-presterende-bieb-van-Nederland>
- SCALA. (2018). *Jaarverslag 2017*. Hoogeveen: SCALA.

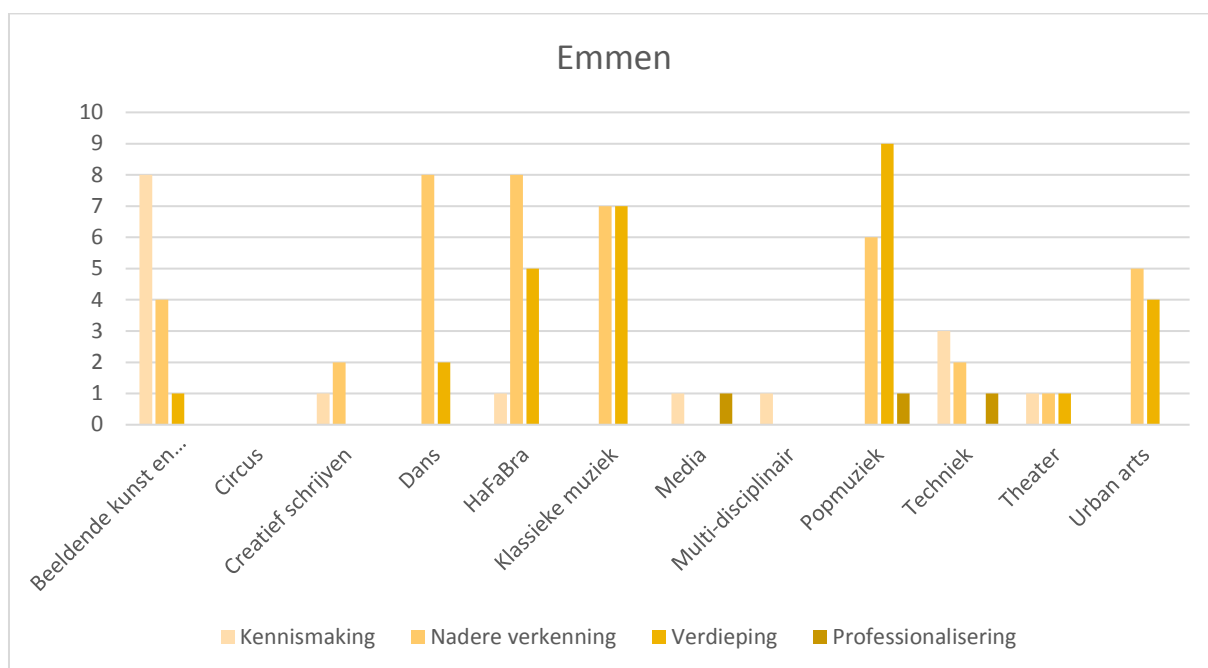
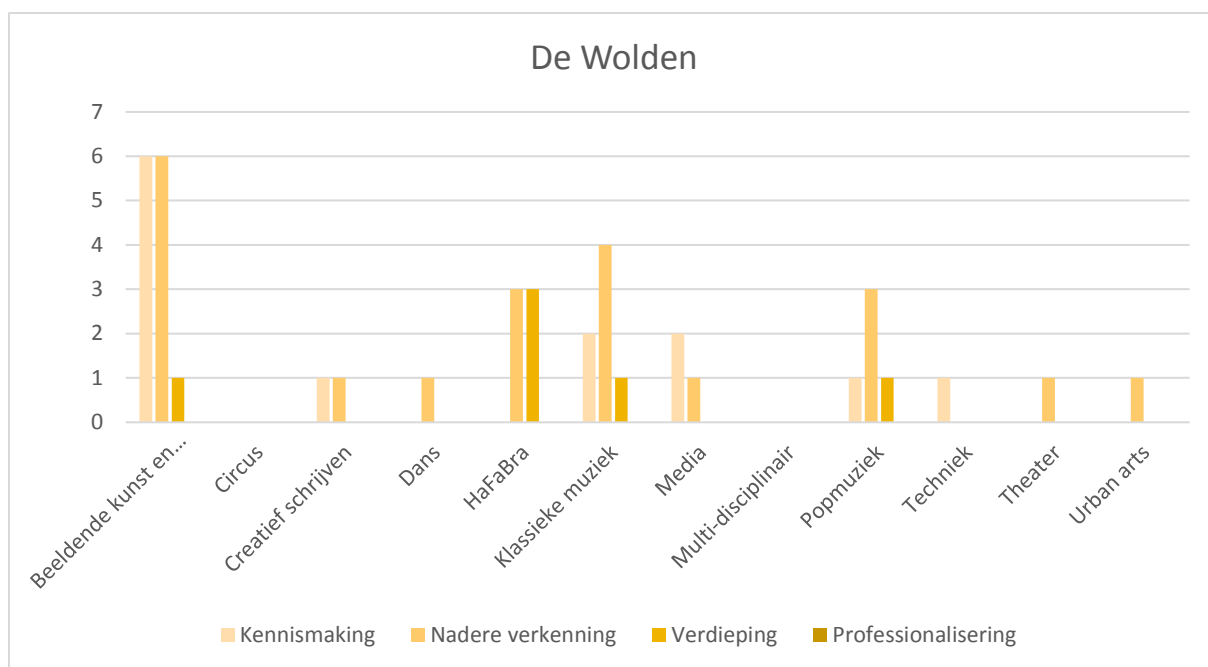
- Station Noord. (2019). *Hoe werkt het*. Opgeroepen op 02 11, 2019, van Station Noord: <http://www.stationnoord.nl/hoe-werkt-het/>
- Stichting Atlas voor Gemeenten. (2018). *Atlas voor gemeenten 2018*. Utrecht: VOC Uitgevers.
- Topsport NOORD. (2019, 2 7). *TopLink*. Opgehaald van Topsport NOORD: <http://www.topsportnoord.nl/toplink/index.html>
- Topsport Talentschool. (2019). *De NOC*NSF-talentstatus of LOOT-status*. Opgeroepen op 2 7, 2019, van Topsport Talentschool: <https://www.stichtingloot.nl/topsport-en-onderwijs/wat-is-een-topsport-talentschool/speciale-faciliteiten-op-een-topsport-talentschool/de-noc-nsf-talentstatus-of-loot-status>
- van der Wal, H., Blom, M., Hendriks, F., Receveur, G., & Inden, D. (2018). *Groningen Groeit*. Groningen: Gemeente Groningen.
- van Eijck, K., Windhorst, M., & van der Zant, P. (2015). *Wat we hebben geleerd over talentontwikkeling*. Gouda: Erasmus Universiteit en Bureau ART.
- van Keulen, H., & Sol, Y. (2014). Talentontwikkeling met wetenschap en techniek. Opgeroepen op 2 7, 2019, van <https://wij-leren.nl/techniek-talent.php>
- Vermeersch, L. (2016). Are we there yet? An analysis of the influence of the proximity of the provision on the participation decision of young people in out-of-school arts education. In *Connecting the dots: on improving the links between education, culture and the arts*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.
- Versloot, B., & Kleistra, Y. (2016). *Inventarisatie voorwaarden effectieve buitenschoolse cultuureducatie*.
- We the North. (2019, 01 23). *Over We the North*. Opgehaald van We the North: <http://www.wethenorth.org/we-the-north-0/>
- Wervers, E. (2016, 12 5). *Cultuur en techniek gaan over verbeeldingskracht*. Opgeroepen op 2 7, 2019, van LKCA: <https://www.lkca.nl/artikelen/hanno-van-keulen>
- Wouters, G. (2018). *Accountantsrapport 2017*. Con4All.
- Zijlstra, H. (2012). *Kamerbrief besluiten culturele basisinfrastructuur 2013-2016*. Den Haag: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

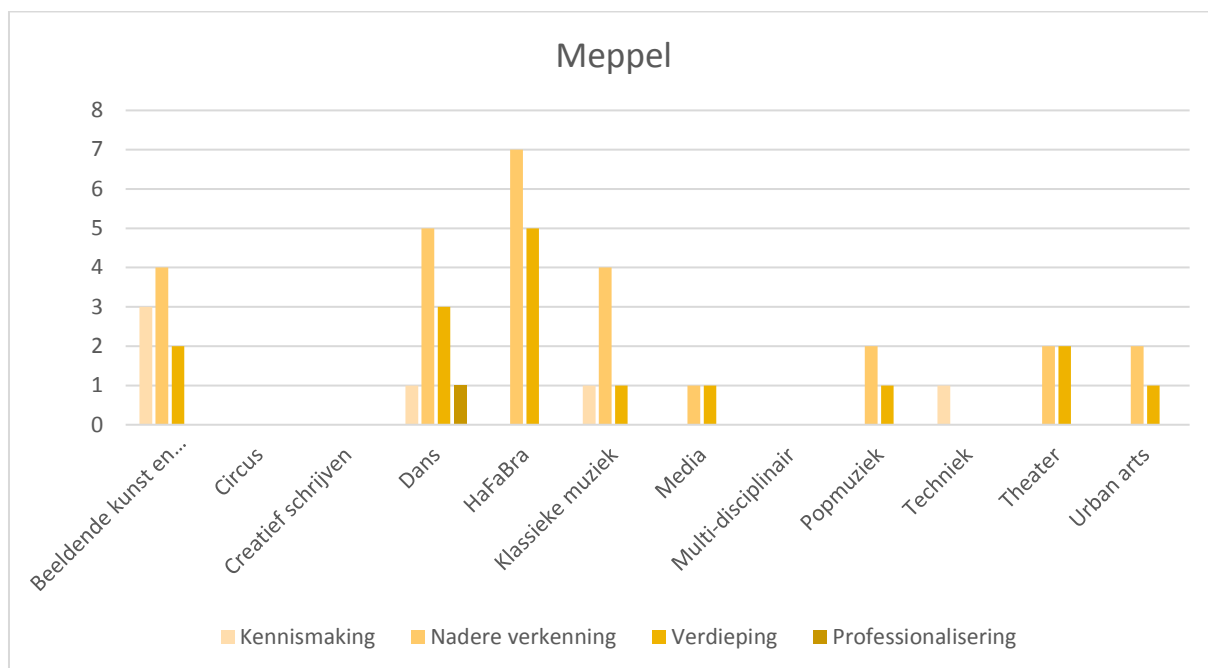
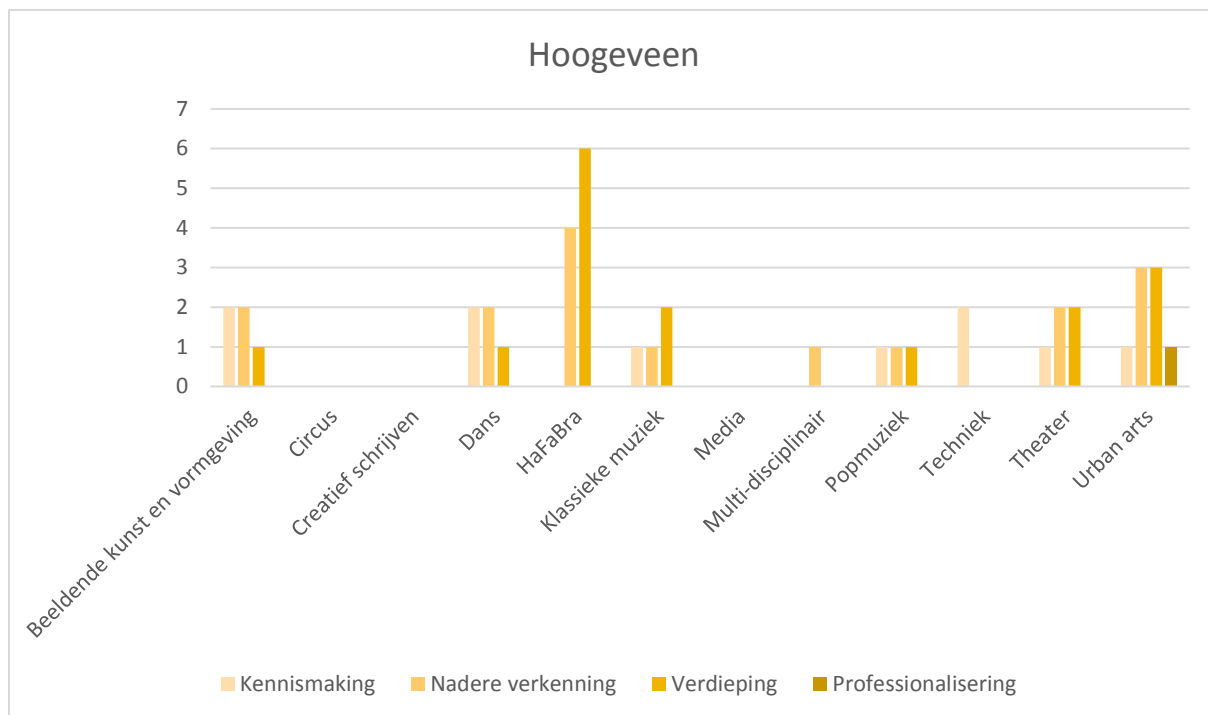
7 BIJLAGE

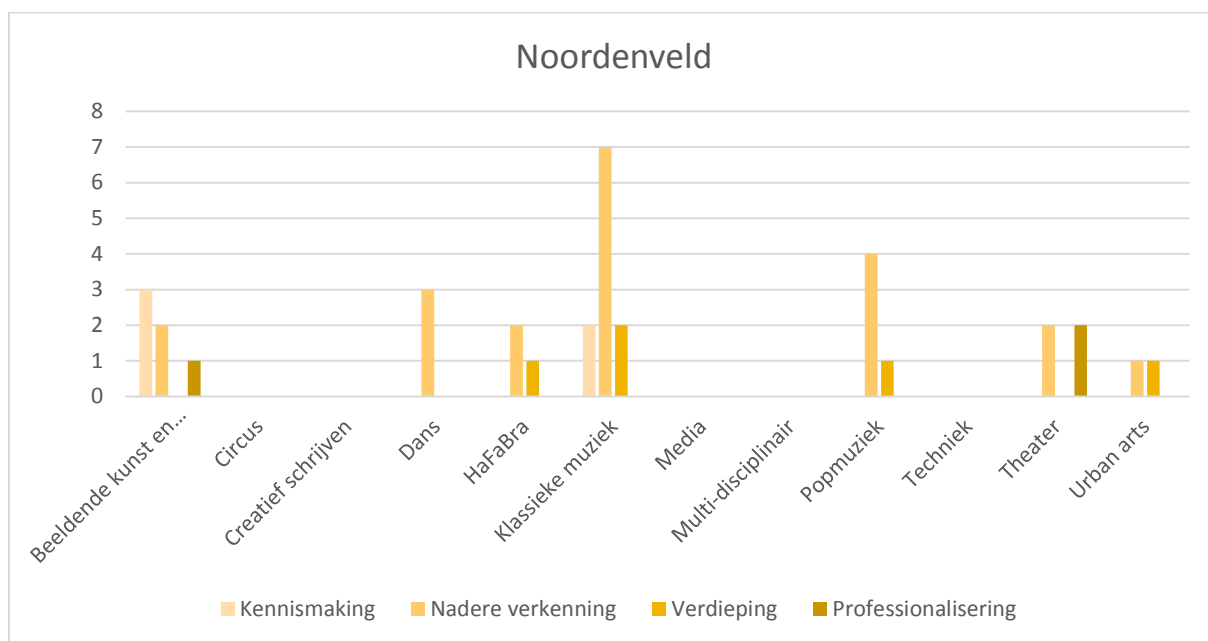
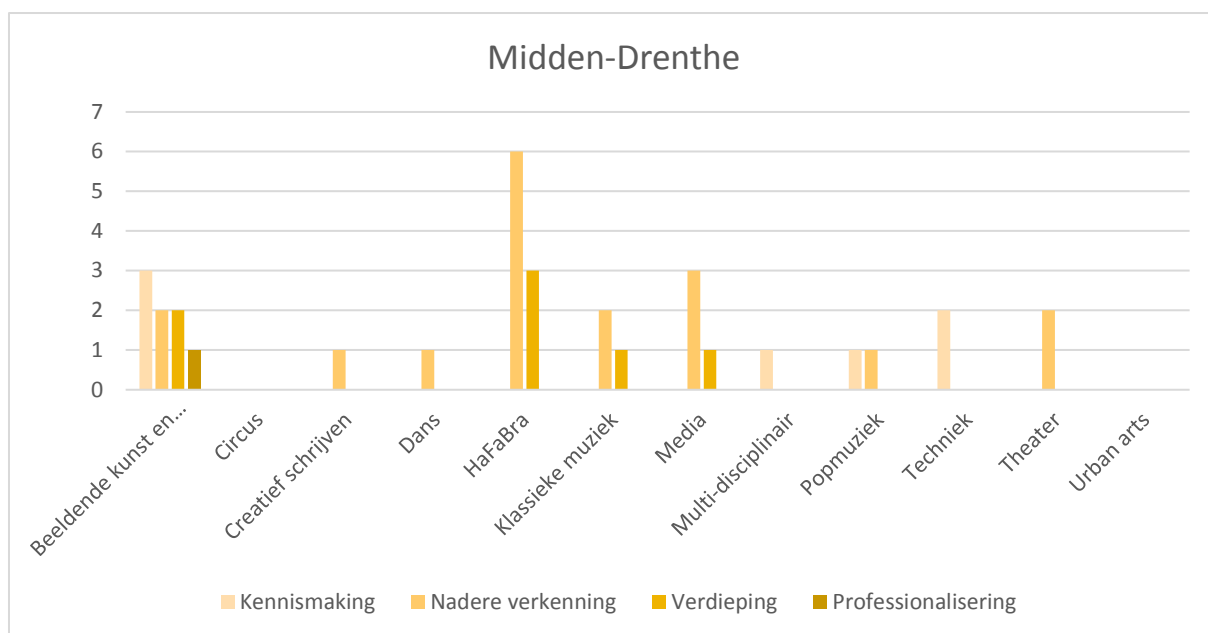
7.1 AANBOD PER DISCIPLINE, NAAR GEMEENTE

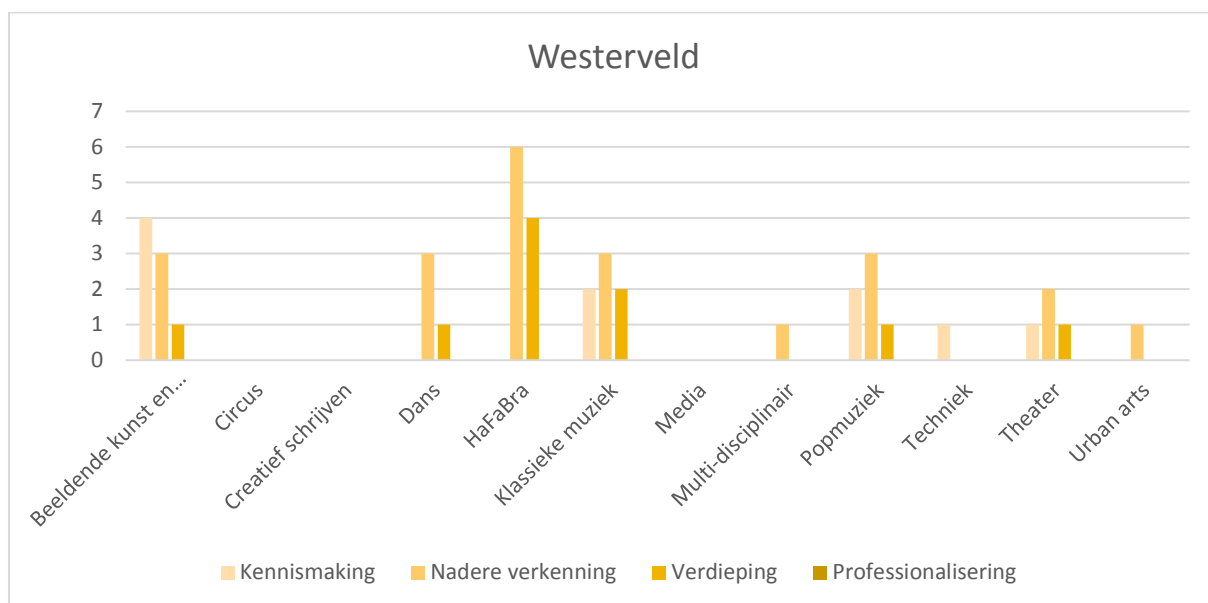
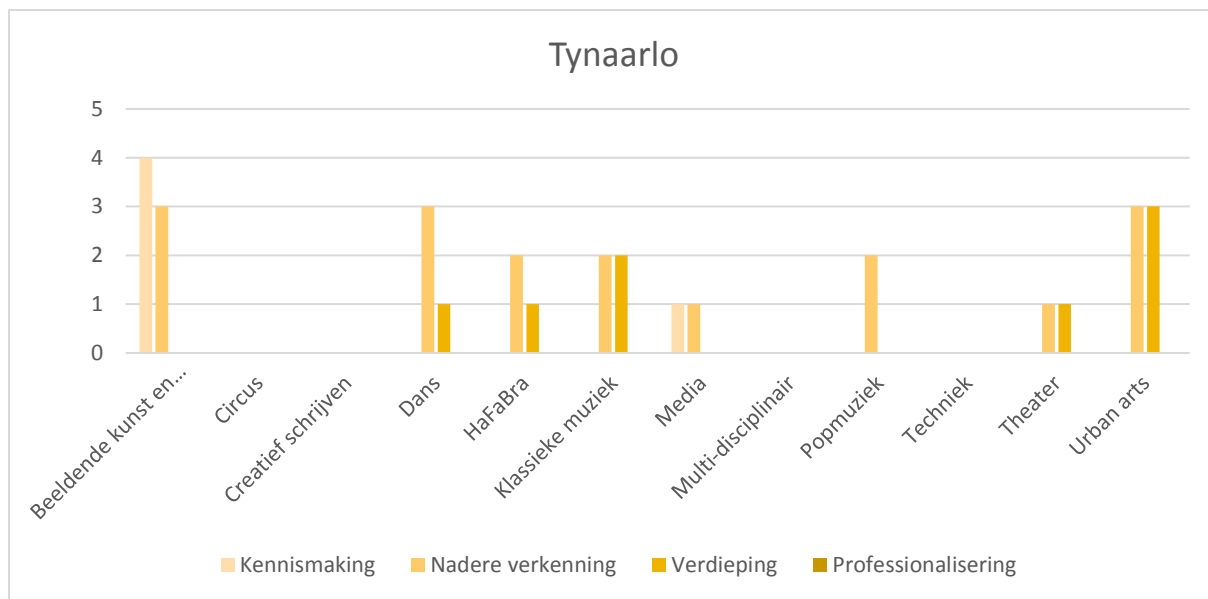

7.2 VRAGENLIJSTEN

7.2.1 Aanbieders

K&C Vragenlijst Organisaties

Start of Block: Introductie

Q0 Hoe staat het met de talentontwikkeling en begeleiding van cultureel talent in de provincie Drenthe? Is er genoeg aanbod voor jongeren? Vallen er gaten in het ontwikkelingstraject van beginner tot professional? Ik, Anoek Houben van de Rijksuniversiteit Groningen, doe hier in opdracht van Stichting Kunst & Cultuur en de provincie Drenthe onderzoek naar. Ik nodig u uit 10 korte vragen te beantwoorden over het aanbod en afname van workshops, cursussen en trajecten van uw organisatie/vereniging. U ontvangt deze vragenlijst omdat uw organisatie te vinden is op www.cultuurwebdrenthe.nl of op een andere wijze deel uitmaakt van de culturele infrastructuur in Drenthe.

Q26 In de vragenlijst wordt gesproken over 'organisaties'. Hiermee bedoelen we alle organisaties in de kunst- en cultuursector: kunstencentra, instellingen en verenigingen, maar ook particuliere aanbieders etc.

Q4 In welke gemeente(n) is uw organisatie actief? Meerdere antwoorden mogelijk.

☐ Gehele provincie Drenthe (1)

☐ Aa en Hunze (2)

☐ Assen (3)

☐ Borger-Odoorn (4)

☐ Coevorden (5)

☐ Emmen (6)

☐ Hoogeveen (7)

☐ Meppel (8)

☐ Midden-Drenthe (9)

☐ Noordenveld (10)

☐ Tynaarlo (11)

☐ Westerveld (12)

☐ De Wolden (13)

Q5 Is uw organisatie niet in een van de bovenstaande gebieden actief? Dan bedanken wij u hartelijk voor uw tijd en uw intentie om de vragenlijst in te vullen, maar dan is deze vragenlijst niet voor uw organisatie bedoeld. U kunt de vragenlijst afsluiten.

End of Block: Introductie

Start of Block: Informatie over uw organisatie

Q1 Wat is de naam van uw organisatie?

Q2 Biedt uw organisatie workshops, cursussen, trajecten, interne opleidingen o.i.d. aan in de culturele sector voor jongeren onder de 30 (buiten schooltijd), of heeft uw organisatie dit in de afgelopen 5 jaar gedaan?

☐ Ja (1)

☐ Nee (2)

Q3 Welke stelling is het best van toepassing op uw organisatie?

☐ De organisatie brengt leden van de gemeenschap bij elkaar om samen kunstzinnig of cultureel bezig te zijn. (1)

☐ De organisatie stimuleert bewust de ontwikkeling van jongeren onder de 30 op cultureel gebied door middel van interne opleidingen, cursussen, workshops, etc. (2)

End of Block: Informatie over uw organisatie

Start of Block: Het aanbod van uw organisatie

Q6 Binnen welke discipline valt uw aanbod? Meerdere antwoorden mogelijk

- ☐ Beeldende kunst en vormgeving (1)
 - ☐ Media (fotografie, film, video, etc.) (2)
 - ☐ Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs) (3)
 - ☐ Urban arts (dans, muziek, etc.) (4)
 - ☐ Dans (alle stijlen behalve urban) (5)
 - ☐ Klassieke muziek (6)
 - ☐ HaFaBra (harmonie, fanfare, brassbands) (7)
 - ☐ Popmuziek (8)
 - ☐ Theater (inclusief musical) (9)
 - ☐ Circus (10)
 - ☐ Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)
 - ☐ Multi-disciplinair (crossovers) (12)
 - ☐ Overig (13)
-

Q7 Wat is de frequentie van uw aanbod? Meerdere antwoorden mogelijk

☐ Incidentele projecten (wedstrijden, festivals, etc.) (1)

☐ Structureel aanbod (workshops, cursussen, etc.) (2)

Q10 Hoeveel gebruikers (cursisten, deelnemers, etc.) **onder de 30 jaar** heeft uw organisatie naar schatting jaarlijks?

☐ 1-10 (1)

☐ 11-25 (2)

☐ 26-60 (3)

☐ 61-100 (4)

☐ 101-150 (5)

☐ 150+ (6)

Q26 In welke mate bent u tevreden over de **hoeveelheid** activiteiten binnen uw eigen discipline(s) in Drenthe voor kinderen en jongeren van 4 tot 30 jaar?
Geef per discipline aan.

	Te weinig (1)	Voldoende (2)	Precies goed (3)	Te veel (4)	Weet ik niet (5)
Beeldende kunst en vormgeving (1)	☐	☐	☐	☐	☐
Media (fotografie, film, video, etc.) (2)	☐	☐	☐	☐	☐
Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs) (3)	☐	☐	☐	☐	☐
Urban arts (dans, muziek, etc.) (4)	☐	☐	☐	☐	☐
Dans (alle stijlen behalve urban) (5)	☐	☐	☐	☐	☐
Klassieke muziek (6)	☐	☐	☐	☐	☐
HaFaBra (7)	☐	☐	☐	☐	☐
Popmuziek (8)	☐	☐	☐	☐	☐
Theater (inclusief musical) (9)	☐	☐	☐	☐	☐
Circus (als er sprake is van artistieke/theatrale doelen) (10)	☐	☐	☐	☐	☐
Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)	☐	☐	☐	☐	☐
Multi-disciplinair (crossovers) (12)	☐	☐	☐	☐	☐
Overig (13)	☐	☐	☐	☐	☐

Q25 In welke mate bent u tevreden over de **spreiding** van activiteiten over de provincie Drenthe voor kinderen en jongeren van 4 tot 30 jaar?
Geef per discipline aan.

	Slecht verspreid (1)	Voldoende verspreid (2)	Goed verspreid (3)	Weet ik niet (4)
Beeldende kunst en vormgeving (1)	☐	☐	☐	☐
Media (fotografie, film, video, etc.) (2)	☐	☐	☐	☐
Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs) (3)	☐	☐	☐	☐
Urban arts (dans, muziek, etc.) (4)	☐	☐	☐	☐
Dans (alle stijlen behalve urban) (5)	☐	☐	☐	☐
Klassieke muziek (6)	☐	☐	☐	☐
HaFaBra (7)	☐	☐	☐	☐
Popmuziek (8)	☐	☐	☐	☐
Theater (inclusief musical) (9)	☐	☐	☐	☐
Circus (als er sprake is van artistieke/theatrale doelen) (10)	☐	☐	☐	☐
Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)	☐	☐	☐	☐
Multi-disciplinair (crossovers) (12)	☐	☐	☐	☐
Overig (13)	☐	☐	☐	☐

Q54 Welk cijfer geeft u aan de **kwaliteit** van activiteiten binnen uw discipline(s) in Drenthe voor kinderen en jongeren van 4 tot 30 jaar?
Geef per discipline aan.

	Slecht (1)	Matig (2)	Voldoende (3)	Goed (4)	Uitmuntend (5)	Weet ik niet (6)
Beeldende kunst en vormgeving (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Media (fotografie, film, video, etc.) (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs) (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Urban arts (dans, muziek, etc.) (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dans (alle stijlen behalve urban) (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klassieke muziek (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
HaFaBra (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Popmuziek (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Theater (inclusief musical) (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Circus (als er sprake is van artistieke/theatrale doelen) (10)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Multi-disciplinair (crossovers) (12)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Overig (13)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q55 Wat mist u in het aanbod van activiteiten binnen uw discipline(s) in Drenthe? Geef aan op welke discipline(s) uw antwoord van toepassing is.

End of Block: Het aanbod van uw organisatie

Start of Block: Vragen over talentontwikkeling

Q8 Binnen talentontwikkeling zijn vier fases te onderscheiden: kennismaking, nadere verkenning, verdieping, en professionalisering.

Hieronder volgt per fase een korte beschrijving en een bijbehorende vraag.

1. Kennismaking Hieronder vallen workshops of cursussen die kinderen en jongeren eenmalig kennis laten maken met een bepaalde techniek of medium. Om deel te nemen aan deze workshops of cursussen is geen voorkennis nodig.

Q9 Valt uw aanbod onder kennismaking?

☐ Ja (1)

☐ Nee (2)

Q16 2. Nadere verkenning Hieronder vallen cursussen of serie workshops waarin meer de diepte wordt ingegaan. Net als bij kennismaking is (vaak) geen voorkennis nodig om deel te mogen nemen. Onderscheidend is de duur van de workshopserie of cursus. Omdat het verspreid is over meerdere dagen of dagdelen, kan er meer in worden gegaan op de betreffende techniek of het medium.

Q17 Valt uw aanbod onder nadere verkenning?

- ☐ Ja (1)
- ☐ Nee (2)
-

Q18

3. Verdieping

Hieronder vallen cursussen of een serie workshops van meerdere dagen of weken waar een bepaald niveau voor nodig is om deel te nemen. Ook vallen intensieve workshops van één dag die specifiek op de verbetering van één aspect van de discipline gericht zijn onder deze categorie. Om deel te nemen aan deze workshops moet de cursist voorkennis hebben, en een bepaald niveau van werken binnen de discipline.

Q19 Valt uw aanbod onder verdieping?

- ☐ Ja (1)
- ☐ Nee (2)
-

Q20

4. Professionalisering

Hieronder vallen cursussen, workshopseries en trajecten die bedoeld zijn voor gevorderden. Kenmerken zijn dat er een podium wordt geboden aan het talent, maar ook dat er begeleiding is voor het verbeteren van (aspecten van) de ontwikkeling. Er moet toelating worden gedaan voor deze cursussen e.d. waarbij professionals beslissen of het talent al dan niet mee mag doen aan het traject. Dit aanbod is specifiek gericht is op het aanleren van kennis of vaardigheden die nodig zijn voor het deelnemen aan het (economisch) professionele circuit binnen de discipline.

Q21 Valt uw aanbod onder professionalisering?

- ☐ Ja (1)
- ☐ Nee (2)

End of Block: Vragen over talentontwikkeling

Start of Block: Belemmeringen

Q23 In welke mate vormen de onderstaande factoren voor uw organisatie een belemmering voor begeleiding van talenten?
Geef per stelling aan.

	Helemaal niet mee eens (1)	Niet mee eens (2)	Neutraal (3)	Eens (4)	Helemaal mee eens (5)	Weet ik niet (6)
Talentontwikkeling is geen hoofddoel van mijn organisatie. Wij ervaren dus geen problemen. (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn organisatie heeft niet voldoende financiële middelen om talenten te begeleiden naar een hoger niveau. (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn organisatie heeft niet genoeg kennis of mankracht om nieuwe financiële middelen aan te boren t.b.v. talentontwikkeling. (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn organisatie weet niet hoe het (potentiële) talenten kan bereiken. (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Doordat de organisatie vergrijsd, ervaren we problemen met aansluiting vinden met een jongere doelgroep. (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn organisatie heeft niet voldoende mankracht om (potentiële) talenten te begeleiden. (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

De mensen binnen mijn organisatie zijn niet juist getraind om (potentiële) talenten te begeleiden. (7)

☐☐☐☐☐☐

Mijn cursisten, gebruikers, o.i.d. willen graag doorgroeien maar wij weten niet bij welke andere organisatie ze dat kunnen. (8)

☐☐☐☐☐☐

Mijn cursisten, gebruikers, o.i.d. willen graag doorgroeien maar wij spelen geen actieve rol in doorverwijzen naar andere organisaties. (9)

☐☐☐☐☐☐

Geen problemen; er is genoeg tijd, geld, informatie en middelen binnen onze organisatie om (potentiële) talenten te begeleiden. (10)

☐☐☐☐☐☐

Overige problemen: geef hieronder kort aan waar u tegenaan loopt. (11)

☐☐☐☐☐☐

End of Block: Belemmeringen

Start of Block: Afsluitende vragen

Q11 Als u nog opmerkingen heeft n.a.v. deze vragenlijst dan kunt u die hieronder vermelden, of kunt u contact opnemen met [Anoek](#).

Q12 Voor het vervolg van dit onderzoek zijn we op zoek naar mensen die geïnterviewd willen worden over het aanbod en de talentontwikkeling in de verschillende disciplines. Als u hier aan mee wilt werken, dan horen wij graag via welk e-mailadres (privé of van uw organisatie) wij u mogen benaderen.

End of Block: Afsluitende vragen

7.2.2 Ouders

Aanvullen theoretisch kader:

Uit “wat we nog niet weten over talentontwikkeling” van Hermans, blijkt dat ouders een grote rol hebben in de ontwikkeling van talent. Zoals Versloot en Kleistra het formuleren: “Ontwikkeling is mede afhankelijk van de praktische, financiële, sociale en emotionele steun die het kind of de jongere ontvangt vanuit zijn omgeving” (Versloot & Kleistra, 2016, p. 84). In het onderzoek worden de ouders dus meegenomen. Wat vinden de ouders belangrijk voor de ontwikkeling van hun kind? Tegen welke (logistieke) problemen lopen zij aan om hun kind wel of niet te begeleiden naar topniveau? Via vragenlijsten voor ouders kan onderzocht worden wat voor gevolgen deze aspecten hebben voor de talentontwikkeling van hun kind. Dit zal een globaal beeld geven van de rol van de ouders. Doormiddel van vragenlijsten wordt de rol van ouders in talentontwikkeling van het kind onderzocht. Met het opstellen van de vragenlijst is rekening gehouden met de volgende kenmerken:

1. Het belang van activiteiten in de culturele sector voor het kind.
2. Op welke manieren de kinderen aan talentontwikkeling doen (Graaff et al., 2013, p. 4).
3. Hoe ouders aankijken tegen de hoeveelheid en kwaliteit van aanbod in de buurt.
4. Wat de argumenten zijn om van aanbod wel of niet gebruik te maken (Graaff et al., 2013, p. 4).
5. Welke behoeften er leven om nog beter de gelegenheid te hebben talenten te ontdekken en ontplooien (Graaff et al., 2013, p. 4).

K&C Vragenlijst Ouders

Start of Block: Introductie

Q1

Hoe staat het het cursusaanbod en begeleiding van cultureel talent in de provincie Drenthe? Zijn er genoeg workshops, cursussen etc. voor uw kind? Ik, [Anoek Houben](#) van de Rijksuniversiteit Groningen, doe hier in opdracht van Stichting Kunst & Cultuur en de provincie Drenthe onderzoek naar.

Ik nodig u uit 10 korte vragen te beantwoorden over het aanbod workshops, cursussen, trajecten buiten schooltijd, zodat wij een beeld krijgen van de variatie in Drenthe.

Uw antwoorden worden anoniem in het onderzoek verwerkt, maar zijn van grote waarde.

Q2 In welke gemeente woont u?

- ☐ Aa en Hunze (1)
 - ☐ Assen (2)
 - ☐ Borger-Odoorn (3)
 - ☐ Coevorden (4)
 - ☐ Emmen (5)
 - ☐ Hoogeveen (6)
 - ☐ Meppel (7)
 - ☐ Midden-Drenthe (8)
 - ☐ Noordenveld (9)
 - ☐ Tynaarlo (10)
 - ☐ Westerveld (11)
 - ☐ De Wolden (12)
-

Q3 Woont u niet in een van de bovenstaande gemeenten? Dan danken wij u hartelijk voor uw tijd en uw intentie om de vragenlijst in te vullen, maar dan is deze niet voor u bedoelt. U kunt de vragenlijst afsluiten.

End of Block: Introductie

Start of Block: Lessen

Q5 Volgt uw kind (online) lessen of workshops in één van de onderstaande onderdelen. Vink deze aan.

- ☐ Beeldende kunst en vormgeving (inclusief mode) (1)
 - ☐ Media ((kunstzinnige) fotografie, film, video) (2)
 - ☐ Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs) (3)
 - ☐ Urban arts (focus op urban dance en urban music) (4)
 - ☐ Dans (alle stijlen behalve urban) (5)
 - ☐ Klassieke muziek (6)
 - ☐ HaFaBra (harmonie, fanfare, brassbands) (7)
 - ☐ Popmuziek (8)
 - ☐ Theater (inclusief musical) (9)
 - ☐ Circus (10)
 - ☐ Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)
 - ☐ Multi-disciplinair (crossovers) (12)
 - ☐ Overig (13)
 - ☐ Nee (14)
-

Q6 Hoe belangrijk vindt u dat er activiteiten voor uw kind op het gebied van kunst en cultuur **buiten schooltijd** aangeboden worden?

- ☐ Zeer onbelangrijk (1)
 - ☐ Onbelangrijk (2)
 - ☐ Neutraal (3)
 - ☐ Belangrijk (4)
 - ☐ Zeer belangrijk (5)
-

Q19 Hieronder vindt u een aantal stellingen waarom u uw kind deel laat nemen aan kunst- en cultuuractiviteiten buiten schooltijd.

Geef per stelling aan in hoeverre u het er mee eens bent.

	Helemaal niet mee eens (1)	Niet mee eens (2)	Neutraal (3)	Eens (4)	Helemaal mee eens (5)
Culturele activiteiten vind ik belangrijk voor de algemene ontwikkeling van mijn kind. (1)	☐	☐	☐	☐	☐
Culturele activiteiten vind ik belangrijk voor de persoonlijke ontwikkeling van mijn kind. (2)	☐	☐	☐	☐	☐
Culturele activiteiten vind ik belangrijk voor de sociale ontwikkeling van mijn kind. (3)	☐	☐	☐	☐	☐
Culturele activiteiten vind ik belangrijk voor de motorische/lichamelijk ontwikkeling van mijn kind. (4)	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben zelf ook actief (geweest) in een van de disciplines en ik wil dit graag doorgeven aan mijn kind. (5)	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn kind wil graag deelnemen aan bepaalde kunst- en cultuur activiteiten. Ik geef gehoor aan zijn of haar wens. (6)	☐	☐	☐	☐	☐

Q8 Hoe vaak per week neemt uw kind deel aan activiteiten op het gebied van kunst en cultuur (buiten schooltijd)?

- ☐ (Bijna) nooit (1)
 - ☐ 1 keer per week (2)
 - ☐ 2 keer per week (3)
 - ☐ 3 keer per week (4)
 - ☐ 4 keer per week (5)
 - ☐ (Vrijwel) iedere dag (6)
-

Q9 Welke activiteiten voor uw kind op het gebied van kunst en cultuur zijn er in uw omgeving?
Geef dit per discipline aan.

	Aanwezig (1)	Niet aanwezig (2)	Weet ik niet (3)
Beeldende kunst en vormgeving (inclusief mode)	☐	☐	☐
(1)			
Media ((kunstzinnige) fotografie, film, video)	☐	☐	☐
(2)			
Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs)	☐	☐	☐
(3)			
Urban arts (focus op urban dance en urban music) (4)	☐	☐	☐
Dans (alle stijlen behalve urban)	☐	☐	☐
(5)			
Klassieke muziek (6)	☐	☐	☐
HaFaBra (harmonie, fanfare, brassbands) (7)	☐	☐	☐
Popmuziek (8)	☐	☐	☐
Theater (inclusief musical) (9)	☐	☐	☐
Circus	☐	☐	☐
(10)			

Techniek (coderen,
productontwerp,
computerkunst) (11)

Multi-disciplinair
(crossovers) (12)

Q21 In welke mate bent u tevreden over de **hoeveelheid** activiteiten voor uw kind op het gebied van kunst en cultuur in uw omgeving?
Geef dit per discipline aan

	Te weinig (1)	Voldoende (2)	Precies goed (3)	Te veel (4)	Vind ik niet belangrijk voor mijn kind (5)	Weet ik niet (6)
Beeldende kunst en vormgeving (inclusief mode)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(1)						
Media ((kunstzinnige) fotografie, film, video)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(2)						
Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(3)						
Urban arts (focus op urban dance en urban music) (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dans (alle stijlen behalve urban)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(5)						
Klassieke muziek (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
HaFaBra (harmonie, fanfare, brassbands) (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Popmuziek (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Theater (inclusief musical) (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Circus (10)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Multi-disciplinair (crossovers) (12)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Q10 In welke mate bent u tevreden over de **kwaliteit** van de activiteiten op het gebied van kunst en cultuur in uw omgeving?
Geef dit per discipline aan.

	Ontevreden (1)	Tevreden (2)	Goed (3)	Uitmundend (4)	Vind ik niet belangrijk voor mijn kind (5)	Weet ik niet (6)
Beeldende kunst en vormgeving (inclusief mode) (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Media ((kunstzinnige) fotografie, film, video) (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs) (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Urban arts (focus op urban dance en urban music) (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dans (alle stijlen behalve urban) (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klassieke muziek (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
HaFaBra (harmonie, fanfare, brassbands) (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Popmuziek (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Theater (inclusief musical) (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Circus (10)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Multi-disciplinair (crossovers) (12)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

End of Block: Lessen

Start of Block: Belemmeringen

Q17 In welke mate vormen de onderstaande factoren een belemmering voor de culturele ontwikkeling van uw kind?

	Helemaal niet mee eens (1)	Niet me eens (2)	Neutraal (3)	Eens (4)	Helemaal mee eens (5)	Weet ik niet (6)
Mijn kind wil niet deelnemen aan activiteiten op het gebied van kunst en cultuur. Ik ervaar dus geen problemen. (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik vind het niet belangrijk dat mijn kind aan activiteiten op het gebied van kunst en cultuur doet. Ik ervaar dus geen problemen. (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb niet genoeg tijd om mijn kind naar de cursus, workshop, e.d. te brengen. (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De afstand tot de cursus, workshop, e.d. die mijn kind wil volgen is te groot. (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De kosten voor het vervoer zijn te hoog. (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het openbaar vervoer is geen optie (rijdt te weinig, stopt niet bij de cursus, doet er te lang over). (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het lesgeld voor de cursus, workshop, e.d. is te hoog. (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik weet niet of en waar ik financiële steun kan krijgen voor de financiering van activiteiten in kunst en cultuur. (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Het lesgeld voor de cursus, workshop, e.d. die mijn kind wil volgen is te hoog en ik kom niet in aanmerking voor regelingen voor mensen met een lager inkomen (Jeugdsportcultuurfonds Drenthe e.d.). (9)

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Mijn kind(eren) neemt (nemen) deel aan andere activiteiten na schooltijd, en ik moet dus keuzes maken. (10)

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Mijn kind wil graag verder groeien binnen de cultuurdiscipline waarin hij of zij al actief is, maar ik weet niet waar hij of zij terecht kan. (11)

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Geen problemen; ik heb genoeg tijd, geld, informatie en middelen om mijn kind de cursussen, lessen, e.d. te laten volgen die hij/zij wil volgen. (12)

☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Q23 Zijn er andere problemen waar u tegenaan loopt? Geef hieronder kort aan.

Q23 Wat mist u in het aanbod van activiteiten in kunst en cultuur in Drenthe? Geef aan op welke discipline(s) uw antwoord van toepassing is.

Q24 Voor het vervolg van het onderzoek zijn we op zoek naar ouders die geïnterviewd willen worden over hun ervaringen in talentontwikkeling in de provincie Drenthe. Als u hier aan mee wil werken, kunt u hieronder uw e-mailadres achterlaten.
Uw e-mailadres wordt alleen gebruikt voor dit onderzoek.

End of Block: Belemmeringen

Start of Block: Afsluiting

Q19

Als u nog opmerkingen heeft n.a.v. deze vragenlijst dan kunt u die hieronder vermelden, of contact opnemen met [Anoek](#).

Als u de resultaten van het onderzoek t.z.t. wilt ontvangen dan kunt u hieronder uw e-mailadres invullen.

End of Block: Afsluiting

7.2.3 Jongeren

Aanvullen theoretisch kader:

Doormiddel van vragenlijsten zijn jongeren en (jong)volwassenen van 12-30 bevroegd naar hun mening over het aanbod voor talentontwikkeling in de provincie. De kenmerken zijn lijkend op die van de ouders, omdat het hier ook gaat over jongvolwassenen die zelf kunnen kampen met logistieke of financiële problemen om zich te kunnen ontwikkelen tot talent. Met het opstellen van de vragenlijst is dus rekening gehouden met de volgende kenmerken:

1. Het belang van activiteiten in de culturele sector.
2. Op welke manieren de gebruikers aan talentontwikkeling doen (Graaff et al., 2013, p. 4).
3. Hoe gebruikers aankijken tegen de hoeveelheid en kwaliteit van aanbod in de buurt.
4. Wat de argumenten zijn om van aanbod wel of niet gebruik te maken (Graaff et al., 2013, p. 4).
5. Welke behoeften er leven om nog beter de gelegenheid te hebben talenten te ontdekken en ontplooien (Graaff et al., 2013, p. 4).
6. De rol van online lessen in talentontwikkeling onder jongeren.

K&C Vragenlijst Jongeren

Q2 In welke gemeente woon je?

- ☐ Aa en Hunze (1)
 - ☐ Assen (2)
 - ☐ Borger-Odoorn (3)
 - ☐ Coevorden (4)
 - ☐ Emmen (5)
 - ☐ Hoogeveen (6)
 - ☐ Meppel (7)
 - ☐ Midden-Drenthe (8)
 - ☐ Noordenveld (9)
 - ☐ Tynaarlo (10)
 - ☐ Westerveld (11)
 - ☐ De Wolden (12)
-

Q21 Hoe oud ben je?

- ☐ 12-15 (1)
 - ☐ 16-20 (2)
 - ☐ 21-25 (3)
 - ☐ 26-30 (4)
-

Q3 Woon je niet in een van de bovenstaande gemeenten of val je buiten de leeftijdscategorieën?
Dan is deze vragenlijst niet voor jou bedoelt. Je kunt de vragenlijst afsluiten.

End of Block: Introductie

Start of Block: Lessen

Q5 Vink aan in welke categorieën jij workshops of (online) lessen volgt buiten schooltijd (meerdere antwoorden mogelijk):

- ☐ Beeldende kunst en vormgeving (inclusief mode) (1)
 - ☐ Media (fotografie, film, video) (2)
 - ☐ Creatief schrijven (poëzie, verhalen, blogs) (3)
 - ☐ Urban arts (graffiti, hiphop, rap, urban dance) (4)
 - ☐ Dans (alle stijlen behalve urban) (5)
 - ☐ Klassieke muziek (6)
 - ☐ HaFaBra (harmonie, fanfare, brassbands) (7)
 - ☐ Popmuziek (inclusief EDM en DJ) (8)
 - ☐ Theater (inclusief musical) (9)
 - ☐ Circus (10)
 - ☐ Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)
 - ☐ Multi-disciplinair (crossovers) (12)
 - ☐ Overig (13)
 - ☐ Geen van bovenstaande (14)
-

Q6 Hoe belangrijk zijn deze culturele (online) lessen voor jou?

- ☐ Zeer onbelangrijk (1)
 - ☐ Onbelangrijk (2)
 - ☐ Neutraal (3)
 - ☐ Belangrijk (4)
 - ☐ Zeer belangrijk (5)
-

Q8 Hoe vaak per week neem je deel aan deze (online) cursussen of workshops?

- ☐ (Bijna) nooit (1)
- ☐ 1 keer per week (2)
- ☐ 2 keer per week (3)
- ☐ 3 keer per week (4)
- ☐ 4 keer per week (5)
- ☐ (Vrijwel) iedere dag (6)

Q9 Wat vind je van het **aantal** culturele workshops, cursussen etc. voor jongeren bij jou in de buurt?

	Te weinig (1)	Voldoende (2)	Precies goed (3)	Te veel (4)	Vind ik niet belangrijk (5)	Weet ik niet (6)
Beeldende kunst en vormgeving (inclusief mode)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(1)						
Media (fotografie, film, video) (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(3)						
Urban arts (dans, muziek, etc.) (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dans (alle stijlen behalve urban)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
(5)						
Klassieke muziek (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
HaFaBra (harmonie, fanfare, brassbands) (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Popmuziek (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Theater (inclusief musical) (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Circus

(10)

Techniek
(coderen,
productontwerp,
computerkunst)
(11)

Multi-disciplinair
(crossovers) (12)

Q10

Hoe tevreden ben je over de **kwaliteit** van de activiteiten bij jou in de buurt?

	Ontevreden (1)	Tevreden (2)	Goed (3)	Uitmundend (4)	Vind ik niet belangrijk (5)	Weet ik niet (6)
Beeldende kunst en vormgeving (inclusief mode) (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Media (fotografie, film, video) (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs) (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Urban arts (dans, muziek, etc.) (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dans (alle stijlen behalve urban) (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Klassieke muziek (6)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
HaFaBra (harmonie, fanfare, brassbands) (7)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Popmuziek (8)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Theater (inclusief musical) (9)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Circus (10)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Multi-disciplinair (crossovers) (12)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

End of Block: Lessen

Start of Block: Belemmeringen

Q17 Hieronder staan een aantal stellingen over de redenen waarom je een les of workshop niet volgt, die je wellicht wel interessant vindt. Geef aan in hoe verre je het hier wel/niet mee eens bent.

	Helemaal mee oneens (1)	Oneens (2)	Neutraal (3)	Eens (4)	Helemaal mee eens (5)	Weet ik niet (6)
Ik neem al deel aan cursussen, workshops etc. waar ik aan wil deelnemen. Ik ervaar dus geen problemen. (1)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het mag niet van mijn ouders. (2)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik wil niet deelnemen aan cursussen of workshops in deze categorieën. (3)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De cursus, workshop, o.i.d. die ik graag zou willen volgen is te ver weg voor mij. (4)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De cursussen, workshops, o.i.d. die in mijn buurt zijn spreken mij niet aan. (5)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

De cursus,
workshop,
e.d. die ik
wil volgen is
te duur voor
mij. (6)

☐☐☐☐☐☐

De kosten
voor het
vervoer
naar de
cursus,
workshop,
e.d. zijn te
hoog. (7)

☐☐☐☐☐☐

Ik zou graag
met het
openbaar
vervoer
willen, maar
dit is geen
optie (rijdt
te weinig,
stopt niet bij
de cursus,
doet er te
lang over).
(8)

☐☐☐☐☐☐

Ik weet niet
waar ik
financiële
steun kan
krijgen om
de
workshops,
cursussen
etc. te
kunnen
betalen. (9)

☐☐☐☐☐☐

Ik ben al
druk met
andere
activiteiten
na
schooltijd,
en ik moet
dus keuzes
maken. (10)

☐☐☐☐☐☐

Ik wil graag
verder
ontwikkelen
binnen de
discipline
waarin ik
 bezig ben,
maar ik
weet niet
waar ik
hiervoor
terecht kan.
(11)

☐☐☐☐☐☐

Ik heb een
ander
probleem,
namelijk...
(12)

☐☐☐☐☐☐

Q23 Mis je iets in het aanbod van culturele workshops en cursussen? Zo ja, wat?

End of Block: Belemmeringen

Start of Block: Internet

Q24 Hoe leer je het liefst nieuwe culturele vaardigheden?

- ☐ Individuele lessen bij een docent (1)
 - ☐ Groepslessen bij een docent (2)
 - ☐ Op school (3)
 - ☐ Online cursussen (4)
 - ☐ Combinatie van online cursussen en lessen bij een docent (5)
 - ☐ Van vrienden (6)
-

Q25

Volg je **online** lessen of cursussen in de volgende onderdelen?

	Ja (1)	Nee (2)	Nog niet, maar wil ik wel (3)
Beeldende kunst en vormgeving (inclusief mode) (1)	☐	☐	☐
Media (fotografie, film, video) (2)	☐	☐	☐
Creatief schrijven (poëzie, proza, blogs) (3)	☐	☐	☐
Urban arts (dans, muziek, etc.) (4)	☐	☐	☐
Dans (alle stijlen behalve urban) (5)	☐	☐	☐
Klassieke muziek (6)	☐	☐	☐
HaFaBra (harmonie, fanfare, brassbands) (7)	☐	☐	☐
Popmuziek (8)	☐	☐	☐
Theater (inclusief musical) (9)	☐	☐	☐
Circus (10)	☐	☐	☐
Techniek (coderen, productontwerp, computerkunst) (11)	☐	☐	☐
Multi-disciplinair (crossovers) (12)	☐	☐	☐
Overig (13)	☐	☐	☐

End of Block: Internet

Start of Block: Afsluiting

Q26 Voor het vervolg van het onderzoek zijn we op zoek naar jongeren die geïnterviewd willen worden over hun ervaringen in talentontwikkeling in de provincie Drenthe. Als je hier aan mee wil werken, kun je hieronder je e-mailadres achterlaten.

Je e-mailadres wordt alleen gebruikt voor dit onderzoek.

Q19

Als je nog opmerkingen hebt over deze vragenlijst dan kunt je die hieronder kwijt, of kun je [Anoek](#) mailen.

Als je op de hoogte gehouden wil worden van de resultaten van het onderzoek of kans wil maken op het t-shirt van [Mannes](#) dan kun je hieronder je e-mailadres invullen.

End of Block: Afsluiting

7.3 GESPREKSGIDSEN INTERVIEWS

7.3.1 Gespreksgids aanbieders

1. Welke invloed hebben financiële middelen in uw organisatie op het al dan niet kunnen opleiden van talenten?
 - a) Welke invloed hebben de bezuinigingen in cultuur van de afgelopen jaren invloed gehad op uw organisatie met betrekking tot talentontwikkeling?
2. Welke invloed heeft het ervarings- of opleidingsniveau van de mensen in uw organisatie invloed op het al dan niet kunnen opleiden van talenten?
 - a) Heeft u de juiste mensen in huis om talenten op te leiden?
 - b) Weet u waar u de juiste mensen in huis kan halen om talenten op te leiden?
3. Hoe bereikt u potentiële talenten in Drenthe?
4. Waar kunnen cursisten heen als ze binnen uw organisatie 'uitgeleerd' zijn?
 - a) Hoe kan de communicatie tussen de verschillende schakels in de keten van talentontwikkeling verbeterd worden?
 - b) Maakt uw organisatie deel uit van een 'keten'?
5. Wat is uw visie op talentontwikkeling in Drenthe binnen uw discipline?
 - a) Wat is uw visie op een talentvolgsysteem of vaste leerlijn binnen uw discipline?

7.3.2 Gespreksgids gebruikers

1. Hoe tevreden ben je over het aanbod in Drenthe wat betreft jouw (ontwikkeling binnen je) discipline?
2. Waar haal jij je inspiratie vandaan?
 - a) Welke rol spelen 'rolmodellen' in de professionele wereld voor jou?
 - b) Welke rol speelt internet in jouw ontwikkeling binnen je discipline?
3. In welke mate speelt geld een rol voor jouw ontwikkeling binnen je discipline?
 - a) In welke mate speelt de hoogte van de kosten van de cursus die wil volgen een rol?
 - b) In welke mate speelt de hoogte van de vervoerskosten naar de cursus die je volgen een rol?
4. Als jij jezelf verder wil ontwikkelen in jouw discipline, waar kan je dan terecht voor de 'volgende stap'?
 - a) In hoeverre is afstand tot een volgende cursus een belemmering voor je?
 - b) Weet je hoe je je verder moet ontwikkelen in jouw discipline?
 - c) Is er genoeg aanbod voor jouw leeftijd?
 - d) Wat kan je leren van cursussen in andere disciplines dan degene waar je nu actief in bent?
5. Hoe leer je het liefst nieuwe vaardigheden?

7.3.3 Gespreksgids ouders

1. Hoe tevreden ben je over het aanbod in Drenthe wat betreft uw kinds ontwikkeling binnen de discipline?
2. In welke mate speelt geld een rol voor ontwikkeling van uw kind binnen de discipline?
 - a) In welke mate speelt de hoogte van de kosten van de cursus die wil volgen een rol?
 - b) In welke mate speelt de hoogte van de vervoerskosten naar de cursus die je volgen een rol?

- c) Weet u waar u terecht kan voor financiële steun om de ontwikkeling van uw kind binnen de discipline te bevorderen?
- 3. Als uw kind zich verder wil ontwikkelen in zijn of haar discipline, waar kan hij of zij dan terecht voor de 'volgende stap'?
 - a) In hoeverre is afstand tot een volgende cursus een belemmering voor u?
 - b) Weet u hoe uw kind zich verder moet ontwikkelen in zijn of haar discipline?
- 4. Wat is uw visie op talentontwikkeling in Drenthe binnen de discipline?
 - a) Is er voldoende aanbod (in de buurt) binnen de discipline?
 - b) Wat is uw visie op een talentvolgsysteem of vaste leerlijn binnen uw discipline?